

Universum

revue ČESKÉ KŘESŤANSKÉ AKADEMIE

4/2023

Anketa: Žijeme v době zásadního sváru?

Pavel Hošek, Benedikt Mohleník OP,
Drahomír Suchánek, Ivana Noble,
Michal Stehlík

O vědě a víře, dortu tety Matyldy i Bohu, který není filosofickým pojmem

S Johnem C. Lennoxem hovořil Marek Vácha

Zneužívání křesťanské víry v politice

Peter Morée

Náboženské symboly a jejich zneužívání v dnešním světě

Filip Outrata

Náboženství dnes: součást problému, nebo součást řešení?

Tomáš Halík

Záludný klerikalismus zdola

Magdalena Volková a Josef Beránek

Katolický postliberalismus ve Spojených státech

Blandine Chelini-Pontová

Půvaby teologie biskupa Jana Konzala

Jiří Kašný

Myšlení snem

Přemysl Rut

ROČNÍK XXXIII, CENA 50 Kč

04

ISSN 0862-8238
9 770862 823000

ZNÁŠ SVŮJ JAZYK OMLUVY?

Nakladatelství
Návrat domů

ZE SÉRIE JIŽ VYŠLO

Vyjádření
LITOSTI

Přijetí
ODPOVĚDNOSTI

Náprava
ŠKODY

Plán
ZMĚNY

Prošba
O ODPUŠTĚNÍ

WWW.NAVRAT.CZ

ČESKÁ KŘEŠŤANSKÁ AKADEMIE je občanské sdružení, jehož posláním je přispívat k rozvoji vědy, umění a vzdělání v České republice. Je nezávislým sdružením občanů otevřeným pro křesťany všech církví a pro každého, kdo cítí odpovědnost za uplatňování křesťanských kulturních a morálních hodnot ve společnosti. ČKA má v současné době 1110 individuálních členů a kolektivními členy jsou Svatojosefská jednota Polička, Společnost pro církevní právo, Křesťanské občanské sdružení ve Vsetíně, Asociace kolegií katolických lékařů a Vysokoškolské katolické hnutí Praha. Její sídlo je v Praze, ale působí i v řadě dalších měst: Benešově u Prahy, Bílovicích nad Svitavou, Blatnici pod Sv. Antonínkem, Bošíně (Křinci), Brandýse nad Labem, Čáslavi, Českém Krumlově, Českém Těšíně, České Třebové, Českých Budějovicích, Domažlicích, Dvoře Králové nad Labem, Havlíčkově Brodě, Heřmanově Městci, Hodoníně, Humpolci, Chodově u Karlových Varů, Chrudimi, Jaroměři, Jednově, Jihlavě, Jilemnici, Jindřichově Hradci, Klatovech, Kostelci nad Černými lesy, Kostelci nad Orlicí, Kroměříží, Kyjově, Letohradě, Liberci, Litomyšli, Milevsku, Milíně, Mladé Boleslavi, Moravské Třebové, Mostu, na ostrově Nelson, v Nové Pace, Novém Jičíně-Hodslavicích, Novém Městě nad Metují, Opavě, Pečkách, Pelhřimově, Písku, Plzni, Prachaticích, Praze 5, Praze 6, Přerově, Příbrami, Rožmitále pod Třemšínem, Rožnově pod Radhoštěm, Říčanech, Strážnici, Sušici, Světlé nad Sázavou, Šternberku, Táboře, Trutnově, Třebechovicích pod Orebem, Třebíči, Třeboni, Týnu nad Vltavou, Ústí nad Labem, Valašském Meziříčí, Vizovicích, Vodňanech, Vrchlabí, Vysokém Mýtě, Zábřehu, Znojmu a Železném Brodě. ČKA žije z příspěvků svých členů a z darů domácích i zahraničních sponzorů. Nejdůležitější zahraničními partnery ČKA jsou: Ackermann-Gemeinde, Renovabis a Konrad-Adenauer-Stiftung. Zájemci o členství mohou napsat na adresu: Česká křesťanská akademie, Vyšehradská 49, 128 00 Praha 2. Číslo konta ČKA je 1816056343/0300.

UNIVERSUM REVUE ČKA, číslo 4, vychází 11. 12. 2023, vydává čtvrtletně Česká křesťanská akademie s přispěním Ackermann-Gemeinde: Vyšehradská 49, 128 00 Praha 2, tel.: 224 917 210, e-mail: cka@omadeg.cz, www.krestanskaakademie.cz. Reg. č. MK ČR E17764. Redakční rada: Jan Bednář, Josef Beránek, Eva Jelínková, Alois Křišťan SDB, Tomáš Mančal, Vladimír Petkevič, Jan Regner SJ, Vladimír Roskovec, Ilona Trnková, Přemysl Rut, Vladimír Směkal, Jan Stříbrný, Jiří Grygar, Karel Šprunk. Výkonný redaktor Lukáš Jirsa. Jazyková úprava Vladimír Petkevič a Eva Jelínková. Foto na obálce Kateřina Luisa Zamazalová, Katedrála Nanebevzetí Panny Marie (Hildesheim). Grafická úprava a sazba Eva Hradiláková. ISSN: 0862-8238. Za text jednotlivých článků odpovídají autoři a jejich pohled nemusí vyjadřovat stanovisko ČKA. Redakce si vyhrazuje právo dodané rukopisy krátiť. Cena je 50 Kč, roční předplatné 200 Kč, sponzorské předplatné 250 Kč a více. Tisk Květoslav Zaplatílek, Vesec. Předplatné zajišťuje SEND Předplatné, s. r. o., P. O. Box 141, 141 21 Praha 4, tel.: 225 985 225, send@send.cz.

Milí čtenáři,

jeden z referentů kroměřížského diskusního fóra pořádaného ČKA vyslovil myšlenku, že společnost se zásadním způsobem proměňuje. Televizní moderátor Václav Moravec měl na mysli proměnu mediálních institucí. Ty ve své nedigitální podobě požívaly větší důvěry než dnes, a nyní proto hledají pevnější ukotvení. Pro Moravce jsou zdrojem ohrožení sociální média, která kladou důraz na rychlost informací a rezolutnost soudů o dění okolo nás. Podle jeho názoru sociální média zkreslují skutečnost dokonce i tam, kde existují vědecká fakta. Záleží tedy na každém z nás, aby se dokázal tomuto tlaku vzepřít a zvolil rozumný a rozvázný přístup. Podobně argumentovali i ostatní odborníci, kteří se v Kroměříži vyjadřovali k tématu „Politické zneužívání náboženství“. Příspěvky prof. Tomáše Halíka, dr. Petera Morée a dr. Filipa Outraty naleznete na stránkách tohoto čísla.

V ostrém protikladu k doporučením a požadavkům řečníků kroměřížského fóra je provokativní teze amerického neurologa Roberta Sapolského, který tvrdí, že člověk nemá svobodnou vůli a že prakticky veškeré lidské chování je mimo naši vědomou kontrolu. O Sapolského bestselleru diferencovaně informuje Josef Beránek. Kniha stojí jistě za pozornost, avšak již nyní se mi zdá, že je vcelku jedno, kolik důkazů autor pro neodpovědnost člověka za své chování nasbíral. Když si uvědomíme, že architektura všech známých společenských útvarů, od prastarých kmenů až po dnešní velmoci, se stále opírá o předpoklad odpovědnosti lidí za jejich chování, tak vidíme, že jeho autoritativní tvrzení je neudržitelné.

S lidskou odpovědností za následky vlastního chování a s vůlí je změnit napevno počítá zpráva Světové meteorologické organizace (WMO). Varovně poukazuje na to, že množství skleníkových plynů v atmosféře dosáhlo nového rekordu.

Doporučuji nalistovat rozhovor s filosofem Johnem C. Lennoxem o vztazích mezi vědou a vírou. Na příkladech jiných vědeckých ateistů, jako je Richard Dawkins, odhaluje i slabiny přístupu Sapolského. Jiným, klidně smířlivým protiargumentem je duchaplný článek Boleslava Vraného o spiritualitě práce. Téma vědomě zažívané odpovědnosti za vlastní chování, spojené s obětavostí, je v tomto textu všudypřítomné.

Přeji všem čtenářům Universa inspirativní čtení a požehnaný nový rok 2024

Ilona Trnková

LETEM SVĚTEM

Někteří vědci tvrdí, že nemáme svobodnou vůli / 2

Josef Beránek

Výroční zpráva o stavu klimatu / 3

Redakce

Česká církev a 17. listopad / 4

Petr Beneš

ANKETA

Žijeme v době zásadního sváru? / 6

Pavel Hošek, Benedikt Mohleník OP, Drahomír Suchánek, Ivana Noble, Michal Stehlík

ROZHOVOR

O vědě a víře, dortu tety Matyldy i Bohu, který není filosofickým pojmem / 8

S Johnem C. Lennoxem hovořil Marek Vácha

TÉMA

Zneužívání křesťanské víry v politice / 12

Peter Morée

Náboženské symboly a jejich zneužívání v dnešním světě / 15

Filip Outrata

Náboženství dnes: součást problému, nebo součást řešení? / 17

Tomáš Halík

ČLOVĚK A SPOLEČNOST

Praktické poznámky ke spiritualitě práce / 21

Boleslav Vraný

Nad knihou Svobodný čas: Pedagogika volného času jako výchova ke svobodě / 24

S Michalem Kaplánkem hovořil Josef Beránek

Záludný klerikalismus zdola / 27

Magdalena Volková a Josef Beránek

TRENDY

Katolický postliberalismus ve Spojených státech / 31

Blandine Chelini-Pontová

HISTORIE

Půvaby teologie biskupa Jana Konzala / 36

Jiří Kašný

Jazzman a diplomat / 39

Helena Čížinská

KULTURA

Myšlení snem / 42

Přemysl Rut

RECENZE / 44

KOMENTÁŘE

Marek Vácha: Meditace cestou autem z Čech na Moravu / 48

Někteří vědci tvrdí, že nemáme svobodnou vůli

Nová kniha neurobiologa ze Stanfordu přináší šokující tvrzení: lidé nemají svobodnou vůli, a proto je nelze považovat za morálně odpovědné za jejich činy.

V knize „Determined: A Science of Life Without Free Will“ Robert Sapolsky tvrdí, že z naší víry ve svobodnou vůli plyne mnoho škod: zbytečná úzkost a pocit viny, nespravedlivé a kruté trestní instituce atd. „Svět je mnohem, mnohem nespravedlivější jen proto, že lidi odměňujeme a trestáme za věci, které nemohou ovlivnit,“ uvedl Sapolsky pro deník Los Angeles Times. „Nemáme žádnou svobodnou vůli. Přestaňte lidem přisuzovat něco, co neexistuje.“

Po více než čtyřiceti letech studia člověka a primátů dospěl Sapolsky k závěru, že prakticky veškeré lidské chování je mimo naši vědomou kontrolu stejně jako křeče při záchvatu, dělení buněk nebo tlukot srdce. Sapolsky a další tvrdí, že svobodná vůle nám chybí, protože vše je plně způsobeno a vysvětleno minulostí a přírodními zákony. Jinak řečeno, že lidské činy jsou zcela výsledkem vnějších faktorů, které k nim vedou. Tento názor vyvolává dvě otázky: Je náš svět skutečně deterministický? A pokud ano, znamenalo by to, že postrádáme svobodnou vůli? Ptá se John M. Fischer, profesor filosofie na Kalifornské univerzitě v Riverside a autor řady publikací o svobodné vůli a morální odpovědnosti.

Někteří neurobiologové včetně Sapolského zastávají názor, že neurobiologie podporuje determinismus – že činnost mozku, kterou věda odhalila, odhaluje v podstatě mechanické postupy, které způsobují lidská rozhodnutí. Jiní neurovědci se domnívají, že mozek na základní úrovni funguje nedeterministicky, možná v souladu s kvantovou

mechanikou, která umožňuje náhodnost a nepředvídatelnost. Jinými slovy, otázka, zda minulost a přírodní zákony diktují naše rozhodnutí a činy, zůstává vědecky sporná.

Připustíme, že by determinismus byl pravdivý. Proč by z toho vyplývalo, že nám chybí svobodná vůle? I když jsou naše volby a činy do značné míry formovány biologickými předpoklady a vnějšími faktory, nemohly by být přesto „zapříčiněny“ způsobem, který zahrnuje lidskou schopnost uvažování? Kašel, kýchnutí, záchvaty – toto chování je snadné přijmout jako chování mimo naši kontrolu. Ne všechny kauzální řetězce jsou však podobné těm, které vyvolávají mimovolní pohyby. Přirovnávat veškeré lidské chování ke kašli je ukvapené. Koneckonců pokud si své činy a přesvědčení nemůžeme svobodně vybírat, jak se mohl Robert Sapolsky změnit z chlapce z hluboce věřící konzervativní židovské rodiny v liberálního ateistu? Tak se ptají američtí komentátoři.

Jsmo biologické stroje

Již delší dobu psychologové zkoumají, nakolik jsou lidské vlastnosti, ať už vnější jako podoba, naše pohyby a gesta, ale i ty charakterové, biologicky podmíněny. A ukazuje se, že naše chování je podmíněné mnohem víc, než se dříve předpokládalo. Signalizuje ale něco z toho, že nemáme svobodnou vůli?

„Jsmo biologické stroje,“ soudí John M. Fischer, „ale biologie nestojí v cestě svobodné vůli. Umožňuje ji, stejně jako naše neurobiologie umožňuje naše

myšlenky a pocity.“ Právě otázka „proč“ často zahrnuje prožitek svobodné vůle, která člověka uschopňuje k odpovědnosti, a proto nemůžeme odmítnout morální odpovědnost.

„Skeptici, kteří pohřbili svobodnou vůli, nabízejí náhradu za osobní odpovědnost: Stále bychom mohli usilovat o nápravu nebo uvěznění nebezpečných jedinců; stále bychom mohli morálně kádrovat a vychovávat ty, kteří nám ublížili. Tento druh pohledu však opomíjí to, co je tak těžké popřít: že některé činy a někteří lidé si zaslouží vinu a nelibost, stejně jako si jiní zaslouží pochvalu a vděčnost. Některí si zaslouží naše rozhořčení a jiní naši lásku. Těžko si lze představit bohatě strukturovaný a smysluplný lidský život bez morální odpovědnosti – a vlastně i bez svobodné vůle,“ konstatuje americký morální filosof.

„V představě světa bez odpovědnosti jsou lidé osvobozeni od sil, nad nimiž nemají kontrolu. Má to však i svou ošklivou stránku. Vezměme si Barbaru Friedovou, emeritní profesorku na Stanford Law School, která je známá svou skepsí k myšlence svobodné vůle a morální odpovědnosti. Její syn Sam Bankman-Fried je v těchto týdnech souzen, byl totiž obviněn z toho, že okradl o miliardy zákazníky své zkrachovalé kryptoburzy FTX. Podle názoru skeptiků Bankman-Fried nenes žádnou vinu ani odpovědnost. Jak příhodné, ale hluboce mylné,“ uzavřel svůj komentář pro Los Angeles Times John M. Fischer.

Josef Beránek

Výroční zpráva o stavu klimatu

Podle nové zprávy Světové meteorologické organizace (WMO) dosáhlo množství skleníkových plynů v atmosféře v loňském roce opět nového rekordu, zpráva zaznamenala důsledky tohoto alarmujícího trendu.

Podle zprávy WMO o skleníkových plynech bylo tempo růstu koncentrací CO₂ o něco nižší než v předchozím roce a než průměr za desetiletí. S největší pravděpodobností to však bylo způsobeno přirozenými krátkodobými výkyvy v koloběhu uhlíku a emise v důsledku průmyslové činnosti nadále rostly.

„Současná úroveň koncentrací skleníkových plynů nás staví na cestu k nárůstu teplot výrazně nad cíle Pařížské dohody do konce tohoto století. To bude doprovázeno extrémnějším počasím, včetně intenzivních veder a dešťů, tání ledovců, zvyšování hladiny moří a oteplování a okyselování oceánů. Sociálně-ekonomické a environmentální náklady se prudce zvýší. Musíme urychleně snížit spotřebu fosilních paliv,“ uvedl čelný představitel WMO profesor Petteri Taalas. Český překlad této zprávy přináší ve svém letošním č. 4 časopis *Meteorologické zprávy* vydávaný Českým hydrometeorologickým ústavem, z něhož čerpáme následující informativní výběr informací z úvodní části věnované tzv. klíčovým událostem:

Globální průměrná teplota v roce 2022 byla o 1,15 °C vyšší než průměr v letech 1850 až 1900. Roky 2015 až 2022 byly osmi nejteplejšími roky za 173 let přístrojového měření. Rok 2022 byl pátým nebo šestým nejteplejším rokem v historii měření.

Koncentrace tří hlavních skleníkových plynů – oxidu uhličitého, metanu a oxidu dusného – dosáhly v roce 2021 rekordních hodnot. Roční nárůst koncentrace metanu mezi léty 2020 a 2021 byl nejvyšší v historii. Údaje v reálném

čase z konkrétních lokalit ukazují, že hladiny těchto tří skleníkových plynů se v roce 2022 dále zvyšovaly.

Přibližně 90 % energie zachycené v klimatickém systému se ukládá v oceánu. Obsah tepla v oceánu, který měří tento nárůst energie, dosáhl v roce 2022 nového rekordního maxima.

Globální průměrná úroveň hladiny oceánu v roce 2022 nadále stoupala a podle satelitního měření (1993–2022) dosáhla nového maxima. Tempo růstu průměrné globální hladiny oceánu se mezi prvním a posledním desetiletím satelitního záznamu (1993–2002, 2,27 mm a 2013–2022, 4,62 mm ročně) zdvojnásobilo.

Ve východní Africe byly srážky podprůměrné v pěti po sobě jdoucích obdobích dešťů, což je nejdelší období za posledních 40 let. V srpnu 2022 čelilo v celém tomto regionu akutnímu nedostatku potravin odhadem 37 milionů lidí, a to následkem sucha a dalších extrémů. Rekordní deště v červenci a srpnu vedly k rozsáhlým záplavám v Pákistánu. Zemřelo nejméně 1700 lidí, postiženy byly 33 miliony lidí a téměř 8 milionů lidí bylo vysídleno. Celkové škody a hospodářské ztráty byly vyčísleny na 30 miliard USD.

V létě postihly rekordní vlny veder Čínu a Evropu. Počet úmrtí v důsledku veder v Evropě (ve Španělsku, Německu, Velké Británii, Francii a Portugalsku) přesáhl 15 000.

Horské ledovce dál mizí

Z dalšího obsahu rozsáhlé zprávy vyjímáme ještě část o horských ledovcích:

V hydrologickém roce 2021/2022 zaznamenalo přibližně 40 ledovců s dlouhodobým pozorováním ztrátu hmotnosti, která je mnohem větší než průměr za poslední desetiletí. K rekordnímu tání ledovců došlo v evropských Alpách, ale na Islandu a v severním Norsku došlo k určitým hmotnostním přírůstkům spojeným s nadprůměrnými srážkami a relativně chladným létem, byly tedy pozorovány výrazné regionální rozdíly. Měření na vysokohorských ledovcích v Asii, západní části Severní Ameriky, Jižní Americe a v některých částech Arktidy rovněž ukazují na značné úbytky hmotnosti ledovců. Výrazné tání ledovců ve většině regionů v roce 2022 je v souladu s dlouhodobým zrychlováním úbytku hmoty ledovců, přičemž šest z deseti zaznamenaných let s nejzápornější hmotnostní bilancí, včetně roku 2022, nastalo po roce 2015.

V evropských Alpách došlo v roce 2022 k mimořádně rekordnímu úbytku hmotnosti ledovců. Hmotnostní úbytky byly daleko za rozsahem historické variability. V celých Alpách byly naměřeny průměrné změny tloušťky o 3 až 4 metry, což je podstatně více než v dosud rekordním roce 2003. Ve Švýcarsku došlo v letech 2020 až 2022 ke ztrátě 6 % objemu ledovců.

Celkově zpráva velmi jasně potvrzuje očekávaný vývoj zemského klimatu. Musíme však zde říci „bohužel“, neboť prognózy tohoto vývoje, zejména v souvislosti s antropogenními vlivy, vůbec nejsou, jak je dobře známo, příznivé.

Redakce

Česká církev a 17. listopad

17. listopad se u nás slaví jako Den boje za svobodu a demokracii. Samotné historické události roku 1989 vyznívají pro církev v naší zemi při zpětném ohlédnutí příznivě. Další vývoj právě v souvislosti s tématy svobody a demokracie už zdaleka tolik důvodů k hrdosti nedává.

Církev vstoupila do nové společenské situace s poměrně velkou důvěrou. Obdobně situaci po druhé světové válce, kdy její kredit výrazně zvýšila účast mnoha duchovních i laiků v protinacistickém odboji, i v listopadu 1989 měla církev mezi protirežimně orientovanými lidmi vysokou autoritu díky své účasti na protikomunistickém vzdoru.

Další etapy polistopadového vývoje už byly poznamenány odlivem zájmu o církev. Do jisté míry to bylo přirozené. Poselství církve bude vždy kamenem úrazu a ustavičnou dekonstrukcí daného stavu věcí. Společenský vliv církvi nesluší, většinovost korumpuje. A přízněji, že nedostatek zájmu o věci duchovní není způsoben primárně stavem církve. To bychom její význam přeceňovali a schopnost lidí přemýšlet o životě a přijímat rozhodnutí podceňovali. Nemyslím si, že by dnes lidé nějak většinově hledali spirituální rozměr života. Křesťanství je víc než jindy trnem v oku kvůli důrazu na závaznost našich rozhodnutí, i těch spirituálních, kvůli zpochybnění modly seberealizace a hledání sebe sama. Problémem však je, že církev v polistopadovém období není ve společnosti opomíjena proto, že by byla intelektuálně a spirituálně náročná, ale převážně proto, že se v mnoha směrech v očích společnosti zdiskreditovala.

Intelektuální náročnost, tvořivá teologie reflektující stav světa i rozvoj ostatních vědeckých disciplín, skutečný umělecký vkus a dialog s uměním v naší církvi žalostně scházejí. A tak jí také schází jistá velkorysost. Ta je

vždy znamením velkých lidí i institucí. Církev u nás ztratila společenský kredit ne proto, že by byla náročnou, k životu budící solí země, ale zejména proto, že jednala přecho amatérsky, diletantsky, nesrozumitelně, a mnohdy nemorálně.

Velký pokles pozitivní nálady společnosti vůči církvi přinesly restituční církevní majetku. Spravedlivé pojmenování křivdy, označení zloděje za zloděje a uplatnění spravedlivé náhrady ušlých a zničených majetků je správné. Jinou otázkou je, zda církev ze svého svobodného rozhodnutí měla na restituční přistoupení, zda se nemohla zachovat jinak. V tom ale není jádro problému. Převážila, snad, zodpovědnost za majetek, který nashromáždili předkové, a přesvědčení, že církev jej potřebuje ke své službě. Samotná realizace restitucí, nedobrá správa získaného majetku však pověst církve mnohde poškodily. I zde se pak projevil proces známý z jiných oblastí života církve ve společnosti: postupně začaly být problémy se správou majetku více trnem v oku v církvi samotné než mimo církev. Při vši složitosti problému věřící často postrádají zájem církve o pastorační projekty, podporu pastoračních asistentů, katechetů či samotných kněží. Kněží jsou stále závislejší na církvi v existenčních otázkách, mnozí bolestně zvažují, k čemu a jak se vyjádří, aby to neovlivnilo jejich živobytí.

Spravedlivá správa majetku musí mít vždy, i za cenu toho, že nebude ekonomicky nejvýnosnější, jasný sociální rozměr. Projekty ve prospěch chudých lidí, mj. dostupnost exercicií i pro ty, kdo si nemohou dovolit hotelovou cenu, by

měly být samozřejmostí. V situaci velkých sociálních problémů naší společnosti, kdy se omílaná pravicová politická řešení ukazují jako zastaralá, by měl být víc slyšet hlas církve povzbuzující k sociálnímu dialogu, ohledu na chudé, podpoře vyloučených. A právě z těchto důvodů by církev měla mnohem citlivěji zvažovat způsob prezentace na veřejnosti. Odkazem na větší slávu Boží se nedají maskovat pastoračně a společensky monumentální pseudobarokní slavnosti, sbírky na přinejmenším sporné či zbytečné úpravy interiérů kostelů apod. Bohužel je tím diskreditována nezbytná role tradice při řešení otázek dneška. Církev se projevuje často jako nikoli tradiční, ale tradicionalistická, slaví nikdy neexistující ideální minulost a snaží se svůj život obnovit budováním podivných pomníků. Je zvláštní, že v době nespravedlivé války Ruska proti Ukrajině, v situaci zvyšující se chudoby a zadlužení mnoha lidí u nás, v situaci, kdy se na celosvětové úrovni řeší aktuální a varovné otázky klimatických změn, biskupové vydají prohlášení k tématu manželství pro všechny, aniž by takto deklarativně prezentovali i jiná, naléhavější a život lidí bezprostředně ovlivňující témata.

Dalším faktorem, který ovlivnil pokles prestiže církve ve společnosti, byly ve sledovaném období jistě bolestné případy sexuálního zneužívání v církvi. Ty nezasáhly naši církev tak jako církev na Západě, kde se staly důvodem nezastavujícího se poklesu důvěryhodnosti církve a výstupů z ní. Není to však proto, že by naše církev byla

v lepším morálním stavu, či pravověrnější než církve na Západě, ale proto, že jí za komunismu byla téměř úplně znemožněna činnost s dětmi a mládeží. Vyrovnávání se s těmito problémy ale neproběhlo u nás tak, aby to přesvědčilo církevní i mimocírkevní společnost o jasném, pevném a otevřeném postoji hierarchie. Přes mnohé dobré snahy většinově převládl zájem o obranu jména církve, nikoli obětí. Povinné procesy vyrovnání se s těmito delikty proběhly, byly ale doprovázené znevěrohodňováním obětí, zpochybňováním jejich svědectví, a to v jasném rozporu s tím, co o hodnověrnosti svědectví obětí sexuálního zneužívání říkají statistiky odborníků. Zastaralý koncept obrany instituce, vnitroinstitucionální loajálnosti mnohokrát převážil nad náročným a těžkým procesem rozlišování.

A západní církve, mnohdy příkladně ve svém odborném a lidském postupu při řešení problému zneužívání, jsou u nás z vedoucích míst církve často nevybíravě kritizovány. To, bohužel, zapadá, ať už úmyslně či neúmyslně, do bizarních narativů, obviňujících Západ z dekadence, degenerace a rozbití tradičních hodnot. Tento obraz je uměle vytvářený, nivelizující a neodpovídající realitě. A navíc je to alibistické: viníkem malého zájmu o církve či dokonce o Boha je špatný Západ a ti, kdo k nám importují jeho hodnoty. Kdo však aspoň trochu zná tzv. západní církve, ví, že je mnohovrstevnatá, nepřevoditelná na žádný schematický obraz a při vši nedůvěře je v mnoha oblastech platným partnerem v celospolečenské diskusi. Až na výjimky tam neznají takový odstup mezi vedením církve a věřícími, jako je tomu v některých našich diecézích.

A právě ztotožnění jisté podstatné části vedení české církve s protizápadními narativy pokládám za největší selhání církve od Listopadu 1989. Problémem není názorová rozrůzněnost v církvi, ani mezi biskupy. Poučené,

srozumitelné a otevřené konzervativní postoje jsou jistě zcela legitimní a musejí mít v církvi své místo, tak jako je mají v celé společnosti. Problém je, když tyto postoje nejsou jedněmi z mnohých otevřených diskusi, ale převládají a jsou často i autoritativně vymáhány. Když extrémní politická stanoviska nacházejí zastání v nejvyšších církevních patrech, stává se církev pro demokratickou společnost nečitelnou.

Jako kněz, působící v pražské farnosti s velkým počtem studentů a mladých intelektuálů na nedělních bohoslužbách, jsem musel mnohokrát s bolestí konstatovat, jak velký odstup od oficiální církve mladí lidé cítí a jak často se s ní odmítají identifikovat. Je pro ně nepochopitelné, proč církve za své hlavní téma zvolila a volí boj proti Istanbulské úmluvě, proč se tak necitlivě vyjadřuje k lidem z LGBTQ komunity. Mladí lidé nečekají, že by církve měla být jakýmsi apoštolem v nastolování těchto témat. Spíše je udivuje, proč je tak urputně staví na první místo, proč se vyjadřuje o těchto otázkách často neobratně, dehonestujícím způsobem, proč není schopna přejít od oceňování obsahových hodnot k hodnotám formálním, jako je věrnost, obětavost, vzájemná podpora partnerů. Ocenění těchto hodnot by nám mohlo pomoci spolupracovat s lidmi, kteří jsou otevření ústřední zvěsti evangelia, i když nesdílejí církevní učení ve všech bodech.

Nečitelné pro mnohé byly i postoje k migraci. Přitom důstojnost migrantů bez ohledu na jejich náboženství vychází z teologie stvoření každého člověka k obrazu Božímu a vykoupení všech lidí Ježíšem Kristem. Právě k otázce práv menšin má církve povinnost se ozývat. A mnozí, zejména mladí lidé, také nechápou, proč otázky klimatické krize hrají v dokumentech ze zasedání církevních představitelů u nás zanedbatelnou roli. Můžeme si říkat, že tito lidé jsou povrchní, že nejsou schopni

rozlišit, na čem skutečně záleží, že kdyby měli živý vztah k Bohu, přece by nepřemýšleli o rozchodu s církví, jenže tak přenášíme vinu z nás na ně. A ztrácíme ty, kteří v angažovanosti za spravedlnost, ochotě nasadit se, přemýšlet o svém chování a jeho důsledcích jsou mezi mladými nejvzácnější.

Vzhledem k vyhocené situaci uvnitř církve stalo se téměř nemožným poučeně diskutovat o sociologických, teologických, psychologických, společenských rozměrech mnoha etických témat. To, že církve, proklamující synodální cestu, není schopna poučeně diskutovat, že hned argumentuje otázkami pravověří, někdy i disciplinárním postihem, jistě nepřispívá ke kultivaci společenského dialogu. Ukazuje se to i v tom, jak jsou akademické svobody, včetně svobody bádání, stavěny pod ideologická kritéria. Neblahá podobnost některých rysů současné situace na KTF UK s devadesátými lety ukazuje, že na cestě svobody a demokracie se často vracíme nazpět.

V odkazu na titul svátku 17. listopadu jako Dne boje za svobodu a demokracii bychom mohli vnímat synodu o synodalitě jako způsob, jak se učit svobodě a účtět k ní v samotné církvi. Vždyť církve ví o zdroji svobody přesahujícím vše stvořené. Ani demokracii bychom neměli paušálně odmítat s tím, že církve je hierarchická. To platí výhradně ve vztahu k Bohu. Ve stavu církve v dějinách není jiná bezpečnější cesta, jak respektovat a aspoň trochu rozlišit vůli Boží, než vytrvalé naslouchání, sdílení, přátelské korigování a neautoritativní výkon vzájemné služby mezi všemi členy a členkami církve. Právě církve má být prostředím, kde se lidé učí čelit jakémukoli autoritářství či manipulaci. Prvním krokem ale musí být přiznat si, že právě tato nebezpečí církvi samé ustavičně hrozí. Naštěstí má v centru svého života přítomný korektiv kříže, ukřížovaného Boha. *Petr Beneš*

Žijeme v době zásadního sváru?

Rozdělená církev, rozdělená společnost.

Jde opravdu o krizi, nebo tomu nikdy v minulosti nebylo jinak?

Pavel Hošek

teolog

Společnosti byly rozdělené vždycky. Člověk je hašteřivý tvor. Ale v minulosti šlo spíš o nespravedlivé postoje většiny vůči menšinám. Když mluvíme o rozdělené společnosti dnes, máme většinou na mysli konflikty mezi lidmi, které přímo souvisí s povahou současné kultury.

Žijeme v době zlidovění internetu, sociálních sítí a chytrých telefonů. To má dalekosáhlé důsledky. Například: internetové vyhledávače si pamatují historii našeho vyhledávání. Na obrazovkách počítačů a displejích telefonů nám vyskakují nové a nové podněty, které souvisejí s tím, na co jsme v minulosti klikali.

Stejně to funguje s politickými názory. Jakmile na sociálních sítích vyjádříme, na čem nám záleží, vytvoří se kolem nás bublina spřízněných duší, které to vidí podobně. Uvnitř každé bubliny dochází k neustálému potvrzování právě těch názorů, které jsou jejím členům společné. Ze zorného pole mizí všechna fakta, která by mohla zpochybnit sdílený názor. Ten je naopak znovu a znovu dokazován dalšími videi a dalšími fakty. Všichni si tak čím dál víc myslíme to, co už jsme si předtím mysleli. A to je problém. Realita zprostředkovaná obrazovkou počítače a displejem telefonu není objektivní. Je nám šitá na míru. To je důvod, proč spolu názorové bubliny ztrácejí schopnost komunikovat. V interakci mezi bublinami nedochází

k dorozumění, spíš se stupňuje nervozita, vulgarita a agresivita.

A pak jsou tu populisté. Vědí, že ideální volič je ten, který se zlobí a který se bojí. Změn klimatu nebo migrace, důležité je, aby se politik nabídl voličům jako mluvčí jejich strachu a hněvu a jako příslib odvrácení zkázy. V jeho zájmu je pak rozeštvávání společnosti. Bude přehánět nebo i vymýšlet nesmiřitelné frontové linie, mezi hospodou a kavárnou, Prahou a zbytkem republiky, starými a mladými, sluníčkáři a vlastenci. Bude přilévát olej do ohně. Pro příklady nemusíme chodit daleko.

Benedikt Mohelník OP

kněz

Abych mohl odpovědět na otázku, zda je církev rozdělená, musím si předtím ujasnit, v čem spočívá jednota nebo jaká

by jednota měla být. Předpokládám, že otázka míří hlavně na katolickou církev u nás. Budu uvažovat z teologické perspektivy. Církev je jednotná ve své Hlavě-Kristu a potom díky evangeliu a svátostem. V tomto základu je církev nerozdělená a nerozdělitelná. Na úrovni konkrétního křesťanského života naopak církev není, a dokonce nesmí být uniformní. A proto rozdělení na různé skupiny, které mají své (spirituální) důrazy, své specifické zájmy a své představy, jak má vypadat život křesťanů na individuální a komunitární rovině, je více než žádoucí. Tato různost, která našťastí vždy existovala, je pro církev životodárná.

Žádný jeden křesťan, a to včetně hierarchie, ani žádná skupina, i kdyby to byla biskupská konference, neví, „jak to má být“. Krom toho ani žádný univerzální model „toho pravého křesťanství“ neexistuje. Zdá se mi, že církevní představitelé i řadoví členové kléru a laici jsou často poněkud roztrpčeni, že církev není jednotná. A mají na mysli tuto praktickou rovinu života církve.

Různost ještě není rozdělení. Různost je darem Ducha svatého církvi. Měli bychom si jí vážit, cíleně ji pěstovat a kultivovat. Patrně se to neobejde bez dohadování, možná i hádek. Nevyhneme se ani dlouhodobějším nedorozuměním. Ne že bychom to tak chtěli či že by to samo o sobě bylo něčím pozitivním. Ale jinak to žel neumíme. Jsme církví putující a v tomto ohledu i provizorní a velmi nedokonalou. Přijmout různost je těžký úkol. Prostředkem proti škodlivému rozdělení je snaha ostatním porozumět, ochota něco se od nich naučit. Nezbytná je také poctivá (teologická) reflexe, odvaha využívat všechny poznatky a pozitivní hodnoty sekulárního světa, otevřenost nechat se ovlivnit zkušenostmi uvnitř i vně církve.

Drahomír Suchánek

historik

Nedělejme si iluzi, že procházíme nějakou mimořádnou krizí identity církve a společnosti. Troufám si tvrdit, že tomu nebylo

dříve jinak, spíš naopak. Stačí letmý pohled na rozpory katolické církve

v 19. století, boje piánského papežství se zvráceností liberální společnosti či modernismem. Pius IX. se vymezoval proti omylům moderní doby, progresivní křídlo zase považovalo narativ o nutnosti zachovat „tradiční jistoty“ za cestu k marginalizaci církve. Zásahy církevních orgánů proti opozičním hlasům byly četnější než dnes stejně jako organizační štěpení a odchod mimo katolickou církev (např. starokatolíci). A ani 20. století nepřineslo zcela nové přístupy, byť samozřejmě způsoby a prostředky vymezování se měnily v souvislosti s proměnou společnosti. Vnitřní sounáležitost získala církev jen v období vnějšího ohrožení, např. v době tzv. kulturkampfu či totalitních režimů. Nelze přirozeně pominout předěl druhého vatikánského koncilu a následnou proměnu katolicismu, stále však zůstává konzervativní a progresivní přístup a vzájemné vymezování mezi nimi přirozené jak v církvi, tak ve společnosti.

Jsem si ale vědom toho, že tento akademický pohled neobstojí proti osobní zkušenosti každého z nás. I já jsem frustrován z neustálých frakčních bojů uvnitř i vně církve, což v nedávné době naplno ukázaly diskuse kolem manželství pro všechny či kauza Petráček. S ohledem na hierarchickou strukturu katolické církve mě irituje faktická neschopnost či nechota tuzemských biskupů zapojit se do společenského dění a nastolovat relevantní témata, resp. křesťanské pohledy na ně – místo toho se katolická církev spokojila s apologetikou bez ochoty naslouchat argumentům druhých. Přesto zůstávám opatrným optimistou. Z pohledu historika jsem opravdu fascinován tím, co se podařilo prosadit za deset let pontifikátu papeže Františka, jakkoliv mnozí očekávali mnohem více. Naplňuje mě to nadějí, že církev neztratila schopnost být citlivá na znamení času, a nynější „krize“ jsou důkazem, že žije.

Ivana Noble

teoložka

I v minulosti jak církev, tak společnost zažívaly lepší a horší doby. Už v Bibli – prvních sedm jáhnů se volí proto, že se

církev hádá o to, kterým vdovám se dostává lepší péče. První sněm řeší, jestli pohanokřesťané musí být obřezáni a zda musí přijmout celý Mojžíšův zákon. Pavel si stěžuje, že se jeden hlásí k němu a další k Apollovi a mezi kórintskou obcí panuje svár. Ale na druhou stranu, když je zle, vybírá se na jeruzalémské chudé. Ale i těch rozdělení, kde uspokojivá dohoda zatím nenastala, najdeme dost: rozchod s orientálními církvemi po chalcedonském koncilu, Velké schisma mezi křesťanským Východem a Západem. A pak jsou situace, kdy místo pomoci přichází jen další násilí, třeba když křížová výprava v Cařihradě obléhaném osmanskými Turky násilně zřídí Latinské císařství. A mohla bych pokračovat až do dnešní doby.

Většina horších dob rozdělení církve je spojena s tím, co se děje ve společnosti. Buď přijde nějaká zatěžující doba, se kterou se musí vyrovnávat všichni, i církev. Nebo se společnost postupně promění a církev na to musí nějakým způsobem reagovat. To, že v církvi existují a budou existovat různé pozice, ještě není znamením fatálního rozdělení. Problém začíná tam, kdy svár a nevraživost zabráni základní vzájemné sounáležitosti a podpoře, když je to třeba. Společnost někdy může církvi pomoci v tom, že jí nastaví zrcadlo, nebo dokonce i v tom, že jí některé mocenské praktiky neumožní. Naopak, církev může společnosti pomoci tam, kde se jí podaří se nějak bytostně dotknout zdrojů života a podělit se o ně, dosáhnout hlouběji, než jdou konfliktní přesvědčení o spravedlnosti, pravdě, společném dobru, nebo lidské strachy či vedlejší zájmy.

Michal Stehlík

historik

Otázka vychází z pojmu rozdělení, což předpokládá jakýsi přirozený celek. Myslí, že nic jako jakýsi pradávny přirozený

celek zde nikdy nebyl, ani v církvi, ani ve společnosti. Jen měla „stratifikace“ jinou podobu. Ostatně, pokud bychom hovořili o společnosti, teprve poslední dvě století přinesla procesy demokratické (jakkoliv složité, převrstvované totalitami apod.). A pokud pak hovoříme o společnosti jako o celku, přirozená či direktivní dělení jí probíhala vždy, ať již feudální, národnostní, majetková či třídní. Ona demokratizace se do jisté míry týká i církve, byť zde samozřejmě stále hraje docela jinou roli hierarchie. Není přitom divu, že právě proces demokratizace společnosti v sobě nesl i otázky většího zapojení laiků či celých laických hnutí do života církve.

Soudobě vnímané téma „rozdělení společnosti“ vychází z předpokladu, že by demokracie měla přinášet stejné podmínky i možnosti, a měla by tedy umenšovat nerovnosti, frustrace či napětí. Zjevně tomu tak z mnoha důvodů není. Ať již je to ekonomický systém, se kterým je spjata, nebo ať již je to mimořádný důraz na „úspěch“, jehož dokáže dosáhnout jen menší skupina obyvatel. Např. britský ekonom Paul Collier se zamýšlí nad rozdělením společnosti, většinou mechanicky vnímaném jako rozdíl mezi městem a venkovem. On však „bere do hry“ právě pojmy, jako je úspěch, hrdost a identita. Hovoří o tom, že demokratizace (především vzdělávací) umožnila ve druhé polovině 20. století výrazné části společnosti profesní úspěch a profesní identitu. Ti, kdo ale profesní úspěch a identitu mít nemohou, upínají se nyní třeba znovu k nacionalismu a „hrdosti“ na původ, národ, komunitu. *Anketu připravil Lukáš Jirsa.*

O vědě a víře, dortu tety Matyldy i Bohu, který není filosofickým pojmem

Letošní Cenu Nadace Dagmar a Václava Havlových Vize 97 převzal v Praze na začátku října irský profesor matematiky a filosofie vědy John C. Lennox (nar. 1943), který se zabývá především vztahy mezi vědou a vírou. Stejně problematice se věnuje i kněz a biolog Marek Orko Vácha. Jejich setkání za přítomnosti kamer televize Noe tak nebylo obvyklým rozhovorem tázajícího se s odpovídajícím, ale spíš setkáním dvou osobností, jež v sobě vzájemně během krátké chvíle našly blízkého souputníka.

► V roce 1962 jste se zúčastnil poslední přednášky C. S. Lewis, který je v této zemi velmi populární. Vy sám jste mnohými považován za následovníka a v určitém smyslu dědice C. S. Lewis. Jak vás setkání s ním ovlivnilo?

C. S. Lewis mě hluboce ovlivnil, a to hned v raném věku. Když jsem byl chlapec, otec mi dal k přečtení jeho knihu *K jádru křesťanství*, která mě zcela uchvátila.

Lewis v ní velmi jasně ukazuje logiku křesťanství, což pro mě bylo nesmírně důležité. Díky němu jsem velmi brzy pochopil, že křesťanství je pravda. Pomohl mi pochopit jeho vnitřní logiku – ke křesťanství měl velmi racionální přístup.

Lewis mě ale ovlivnil i jako tvůrce krásné literatury. Dovedl mě k pochopení skutečnosti, že příběh může vyjadřovat a předávat ideje.

Jsem přesvědčen, že než jsem šel na univerzitu, přečetl jsem skutečně všechny jeho knihy kromě odborných lingvistických spisů.

Lewisovi ovšem vděčím především za to, že ačkoli on sám nebyl přírodovědec, chápal podstatu vědy mnohem lépe než mnozí experti exaktních věd. Měl jasné porozumění pro filosofii vědy i její hranice.

Je vcelku humorné, že C. S. Lewis se nejdřív nedostal na Oxford, a to proto, že neuspěl z algebry. Takřka jsme tedy Lewis ztratili kvůli matematice, naštěstí se na Oxford ale nakonec dostal. Jakožto válečný veterán měl totiž u přijímaček určité úlevy.

Když jsem v roce 1962 nastoupil na univerzitu v Cambridgi, věděl jsem, že tam C. S. Lewis stále je. Nevěděl jsem ovšem, že už je velmi nemocný. Na sklonku roku 1962 se nechal přemluvit, aby přednesl několik přednášek o anglickém básníkovi Johnu Donnovi.

► Zůstalo vám z té přednášky ještě něco v paměti?

Vidím to, jako by se to stalo včera. Tehdy byla příšerná zima. Přednášková místnost byla nacpaná k prasknutí. Přesně ve chvíli, kdy měla přednáška začít, se otevřely dveře a v nich se objevil C. S. Lewis. Byl to statný muž, měl na sobě klobouk, kabát a dlouhou šálu. Přímo vrazil do místnosti a v tom okamžiku taky hned začal přednášet. Studenti byli úplně všude. Seděli na parapetech oken i na podlaze a Lewis se pracně dostával vpřed a přitom stále hovořil. Přitom si sundával klobouk, šálu i kabát, takže než se dostal k řečnickému pultu, už měl za sebou pět minut brilantní přednášky. Pokračoval padesát minut a pak nastal opačný proces. Stále přednášeje, vstal, nasadil si klobouk, omotal si šálu kolem krku, oblékl si kabát a vyrazil ke dveřím. Jeho poslední slova zazněla přesně ve chvíli, kdy je otevíral. Na žádné otázky ani odpovědi nebyl čas. Vidím to, jako by se to stalo včera.

K Lewisovu rétorickému stylu mám ještě jednu vzpomínku: když přednášel o poezii a došlo na její křesťanské aspekty, říkal: „Pro své slabší bratry bych rád řekl následující...“ Těmi „slabšími bratry“ (weaker brethren, srov. Řím 14:1 – pozn. red.) myslel samozřejmě ty, kteří se nepovažovali za křesťany.

► Ve světě jste znám díky svým diskusím s takzvanými „novými ateisty“, Richardem Dawkinsem, Christopherem Hitchensem, Peterem Singerem. Řečeno s rabínem Jonathanem Sacksem ale „proroci boha, který není“ dnes už vymírají. A já mám stejnou zkušenost i s ateisty zde v Čechách. Téměř o nich neslyšíme. Je tomu tak i ve Velké Británii?

Do určité míry ano. Jistě, agresivita takzvaných nových ateistů, kteří jsou dnes už staří pánové, je pryč. Dnes ale můžete slyšet o „nových nových ateistech“, kteří jsou ovšem mnohem mírnější.

Debaty, které jsem vedl, byly velice konfrontační. Nijak jsem se o ně nezasloužil, byl jsem k nim jen přizván a tu nabídku jsem přijal, protože mi došlo, že když noví ateisté nebudou mít žádného veřejného oponenta, ve společnosti převládne pocit, že k jejich názorům neexistuje alternativa.

Moje první debata byla s Richardem Dawkinsem (v roce 2007 – pozn. red.), který mi hned na úvod řekl, že s nikým debatovat nechce, čímž patrně myslel, že nechce debatovat s nikým mého typu. Vysvětlil jsem mu, že mě jde jen o poskytnutí alternativního názoru na věc, že chci vedle jeho ateismu nabídnout své křesťanství. On to vzal a já jsem se následně snažil být co **nejpřátelštější**, protože jakmile se člověk rozčílí, bitvu prohrál. Dnes je ale debata už mnohem sofistikovanější. Všem již došlo, že věda prostě neodpovídá na otázku po smyslu. Jak ostatně řekl již zmiňovaný rabín Sacks, věda rozebírá věci, aby zjistila, jak fungují, a náboženství je skládá dohromady, aby zjistilo, **jaký mají smysl**. Materialismus se vyčerpává.

► **Při četbě Dawkinsovy knihy *Slepý hodinář* nebo knihy *Darwinova nebezpečná myšlenka (Darwin's Dangerous Idea, česky nevyšlo – pozn. red.)* od Daniela Dennetta jsem nabyl dojmu, že ani jeden z nich nechce najít pravdu s velkým P. Jsou sarkastičtí a ironičtí, ale nejdou k podstatě.**

Máte naprostou pravdu. Dawkins na mě popravdě žádný velký dojem neudělal. Noví ateisté tvrdí, že je zajímaví důkazy, ale tak to není. Dám vám příklad: ve slavné Dawkinsově knize *Boží blud (God's Delusion)*, na niž mimochodem existuje skvělá odpověď nazvaná *The Dawkins' Delusion (Dawkinsův blud)* mého kolegy z Oxfordu Alistaira McGratha, Dawkins píše, že někteří lidé si

myslí, že existuje jen velmi málo důkazů o reálné existenci Ježíše Krista. Následně říká, že s tím nesouhlasí a že v existenci Krista věří. Jako zdroj svého přesvědčení nicméně uvádí profesora němčiny na penzi, ne nějakého historika starověku. V našem světě, ve kterém žijete vy i já, pokud se chystáme vykročit mimo svůj obor, což oba děláme neustále a je to v pořádku, musíme vždy citovat ty nejlepší vědce z oboru, a ne lidi, kteří jsou dané věci stejně vzdáleni jako my. Skutečnost, že se Dawkins v tomto případě neopírá o historiky starověku, je intelektuálně nedůstojná.

John C. Lennox

Napětí je mezi ateismem a teismem, dvěma světonázory, nikoli mezi vědou a Bohem.

► **Pojďme se podívat na situaci zde v České republice. Já sám jsem molekulární biolog a zároveň katolický kněz. A i dnes, v roce 2023, když jsem pozvaný do České televize nebo Českého rozhlasu, tak první stereotypní otázka zní: „Vy jste biolog a kněz, jak to jde dohromady?“ Co byste odpověděl vy?**

Z mého pohledu jdou vaše dvě povolání dohromady naprosto skvěle. Sám si myslím, že je nejlepší začít u historie. Vzpomeňme na průkopníky moderní vědy: Galileo, Kepler, který žil zde v Praze, Newton a dále Faraday, Clark, Maxwell. Ti všichni měli víru v Boha. Je to prostý historický fakt. Jak je možné, že tito géniové, kteří otevřeli brány současné vědě, byli věřící? Krásně to vystihl C. S. Lewis: „Lidé se stali vědci, protože očekávali zákon v přírodě. A očekávali zákon v přírodě, protože věřili v dárce zákona.“

► **Věda a víra, evoluce a stvoření, první kapitola Genesis versus australopitěkové na afrických pláních. O těchto tématech jste napsal mnoho knih. Mohl byste maximálně** →

→ **stručně říci, zda jsou nebo nejsou tyto dvojice v rozporu?**

K tomu mohu uvést jeden jednoduchý příklad. Mým rodným městem v Irsku je Armagh, kde působil věhlasný arcibiskup James Ussher (1581–1656). Ten vypočítal stáří Země na 6000 let. Dnes se ale stáří naší planety odhaduje na 4,6 miliardy let. My víme, že arcibiskup Ussher se ve svých výpočtech pletl, což je pochopitelné, protože prostě byl mužem své doby. V čem se ale nepletl, je fakt, že zde proběhl určitý akt stvoření.

Na otázku, kterou jste položil, existují dlouhé odpovědi, jednu z nich jsem se ostatně snažil nabídnout v knize *Kosmická chemie: Jdou Bůh a věda dohromady (Do God and Science Mix?, 2021)*. Máme zde ale i odpovědi krátké. Třeba tuto: než se rozhodneme, že jde o rozpor, musíme se velmi pečlivě podívat na to, co říká Bible. Mnoho lidí si přečte první kapitolu knihy Genesis o tom, že na začátku Bůh stvořil nebe a zemi, a následně o sledu sedmi dnů, takzvaných sedmi dnů stvoření. A lidé říkají: no, arcibiskup Ussher se dopracoval ke stáří Země 6000 let, což je nesmysl, zapomeňme na Bibli. Ale to je unáhlený soud. Ona posloupnost sedmi dnů je v hebrejštině popsána v jednom minulém čase, kdežto první verš Genesis „na počátku Bůh stvořil nebe a zemi“ je v jiném minulém čase. A rozdíl mezi těmito časy je zásadní, protože první verš časově odkazuje na blíže neurčené období. Ať už si o onom utváření země v sedmi dnech myslím cokoli, rozhodně to nijak nesouvisí se stářím planety Země. Bible se k časové existenci Země nevyjadřuje a já nemám žádný problém s dobou, kterou uvádějí fyzikové.

Když text Písma vnímáme s dostatečným porozuměním, bereme ho stejně vážně jako vědu, není zde žádný rozpor. A pokud jde o dny, to je velká a zcela jiná diskuse. O tom jsem napsal knihu s názvem *Sedm dní, které dělí svět: počátek podle knihy Genesis a podle vědy (Seven Days That Divide the World: The Beginning According to Genesis and Science, 2011)*.

► **V České republice jde možná ještě o větší problém než ve Velké Británii, protože máme za sebou čtyřicet let komunistického vymývání mozků a v mém mladém věku jste buď věřil Darwinovi, nebo Bibli. Zejména mezi katolickými křesťany se setkávám s nepochopením i dnes. Nechtěl jsem slyšet o evoluci a Darwinovi, protože si myslí, že tyto skutečnosti jdou proti jejich víře.**

Ano. A navíc je ironické, že darwinismus má ve vědě potíže. Jeden z nejznámějších profesorů v dnešním Oxfordu biolog Dennis Noble říká, že darwinismus není třeba rekonstruovat, nýbrž nahradit. Nacházíme se ve vědecky velmi zajímavém období.

John C. Lennox

Pokud Matyldin dort analogicky rozšíříte na celý vesmír, věda nám řekne, jak funguje i z čeho je utvořen, ale nedokáže odpovědět na otázku smyslu.

V každém případě je dobré si uvědomit skutečnost, že Richard Dawkins se ve své knize *Slepy hodinař* dopustil zásadního omylu. Říká, že přirozený výběr, slepý automatický proces, který objevil Darwin, je zodpovědný „za existenci a rozmanitost veškerého života“. Dawkins se zcela jasně mylil v první části svého tvrzení, ale trvalo mu řadu let, než svůj omyl uznal. Protože ať už evoluce dělá či nedělá cokoli, rozhodně jí nemůžeme vysvětlit existenci života, protože evoluce sama by bez vzniku života nemohla dělat vůbec nic. A záměna mezi vznikem života, který je dnes větší záhadou, než kdy byl, a jeho vývojem, způsobila v této oblasti celou řadu problémů.

tože ať už evoluce dělá či nedělá cokoli, rozhodně jí nemůžeme vysvětlit existenci života, protože evoluce sama by bez vzniku života nemohla dělat vůbec nic. A záměna mezi vznikem života, který je dnes větší záhadou, než kdy byl, a jeho vývojem, způsobila v této oblasti celou řadu problémů.

► **Ke vztahu vědy a víry se vyjadřuje**

kromě řady jiných vědců i další z mých osobních hrdinů, biolog Francisco Ayala, který říká: „Materialismus přírodních věd vykolikuje limity těchto věd, nikoli jejich univerzality. Metody a rozsah přírodních věd zůstávají uvnitř hmoty. Nemohou tak zaujímat stanoviska k ničemu mimo své vymezené pole působnosti.“ Mám za to, že k tomuto citátu mají velice blízko i vaše slavné metafory koláče tety Matyldy a auta Henryho Forda. Mohl byste nám je představit?

Vlastně to nejsou moje metafory. Víc než padesát let jsem měl tu čest spolupracovat s vynikajícím profesorem latiny a řečtiny Davidem W. Goodingem (1925–2019), světovým odborníkem na Septuagintu. Obě metafory pocházejí od něj, já jsem je jen trochu upravil.

Metafora tety Matyldy poukazuje na hranice přírodních věd: Teta Matylda upekla krásný dort. Leží přede mnou a já žádám nositele Nobelovy ceny, aby ho analyzovali. Chemik se na něj podívá a řekne, že se skládá z různých chemických látek. Biolog mluví o jeho biologickém původu. Fyzik dort zredukuje na elementární částice a tak dále. Všichni z nich v rámci své odbornosti odvedou skvělou práci. Ale pak jim všem řeknu: „Než odejdete, řekli byste mi, proč teta Matylda ten dort upekla?“ Fyzik odvětví, že to on nemůže, chemik taky nemůže, biolog jakbysmet. Shodnou se, že to nikdo z nás nezjistí, pokud nám to ona sama neprozradí. A teď to zajímavé: Matylda nám příčinu upečení dortu prozradí prostřednictvím řeči. K porozumění její výpovědi ovšem každý z nás použije svoji mysl. Předtím jsme použili své racionální schopnosti ke studiu složení dortu, ale racionalita rámec vědy přesahuje. A tak když naše teta Matylda mluví, používáme rozum, abychom zjistili, zda to, co říká, dává smysl.

Pokud Matyldin dort analogicky rozšíříte na celý vesmír, věda nám řekne, jak funguje i z čeho je utvořen, ale nedokáže odpovědět na otázku smyslu.

Biolog Peter Medawar (1915–1987) říká, že přírodní vědy nedokážou odpovědět na jednoduché otázky: Odkud pocházím? Kam jdu? Jaký je smysl mého života? K zodpovězení těchto otázek je třeba se obrátit na literaturu, filosofii, teologii a tak dále. Lidé by měli vzít v úvahu, že moc vědy vyplývá z toho, že odpovídá na velice omezený počet otázek.

► Což nás dovádí k analogii Henryho Forda...

Která ukazuje totéž co dort tety Matyldy, jen z jiné perspektivy. Věda a teologie nebo náboženství odpovídají na jiné otázky týkající se ovšem stejného předmětu, totiž lidského života. I mladým lidem to vysvětlují na příkladu automobilu. Říkám jim: poskytnu vám dvě vysvětlení původu automobilu. Tím prvním je fyzika a automobilové inženýrství, tím druhým je Henry Ford. Řekněte mi, které z nich je to správné. I když to vykládám dětem, tak se všechny hlásí a říkají: „Ale pane, vždyť potřebujete obě.“

Vědecké vysvětlení automobilu a vysvětlení na základě vynálezu Henryho Forda jsou různé druhy vysvětlení. Nejsou ale v rozporu, nekonkurují si, naopak se vzájemně doplňují.

Myslím, že by se z takzvaného konfliktu mezi vědou a Bohem vytratilo hodně napětí, kdyby si lidé jednoduše uvědomili, že tu jde o vztah ke světu na rozdílných úrovních. Existuje osobní vysvětlení, Henry Ford, který auto navrhl, a zároveň zde máme vědecký přístup.

Konflikt mezi oběma přístupy ale neexistuje. Skutečný konflikt spatřuji na hlubší úrovni, a to mezi světonázory vědců.

Tuto věc obvykle ilustruji na příkladu dvou nositelů Nobelovy ceny za fyziku. Před několika lety ji získal Peter Higgs (2013) a o něco dříve William D. Phillips (1997). Oba jsou geniální. Jejich fyzika je nerozděluje. Rozděluje je však skutečnost, že Higgs je ateista, zatímco Phillips je křesťan. Rozděluje je jejich světonázor. Napětí je mezi ateismem a teismem, dvěma světonázory, nikoli mezi vědou a Bohem.

Diskutujeme tedy o tom, kde napětí skutečně je, a zapomeňme na myšlenku, že Bůh a věda jsou v konfliktu, protože tak tomu není.

► Ve svých přednáškách a diskusích často nemluvíte o Bohu, stvořiteli nebe a země, ale o osobním Bohu a o Ježíši Kristu. Dovolte mi tedy, abych vám nyní položil velmi osobní otázku. Kdo je pro vás Bůh? A jaká je vaše spiritualita?

Při výkladu metafory o dortu tety Matyldy jsem mluvil o tom, že teta Matylda něco prozrazuje neboli vyjevuje či zjevuje (*she is revealing herself*). A tady se vaše otázka stává velmi důležitou.

Věřím, že Bůh, který stvořil vesmír, promluvil, ale primárně ne ve vesmíru. Vesmír ukazuje jeho slávu, ale lidé byli stvořeni k jeho obrazu. Žádná jiná část vesmíru takto stvořena nebyla. Navíc jeho nejvyšší zjevení (*his supreme revelation*) se uskutečnilo, když se Bůh stal člověkem. A já rád říkám, že výroky „Bůh

stvořil“ a „Bůh řekl“ znamenají totéž. Stvořil svým slovem, na počátku bylo Slovo. Ale zdaleka největší výpovědi o Božím Slově, které je Bůh, je to, že se Slovo stalo člověkem a přebývalo mezi námi v Ježíši Kristu. A to je podle mého názoru úžasná věc, že se Bůh zjevil tak, abychom mu rozuměli. On sám sebe zakódoval do lidství.

A já věřím, že Ježíš Kristus je Boží Syn, že je to osoba, která vstala z mrtvých a je nyní živá, což znamená, že vy i já s ním můžeme mít osobní vztah. Můžeme s ním mluvit a tomu říkáme modlitba. A to je pro mě v životě to nejdůležitější. Věda je zajímavá a různé další věci, které dělám, jsou zajímavé. Ale nad tím vším je nanejvýš vzrušující poznání Stvořitele skrze jeho Syna, Ježíše Krista, a to, že s ním mohu každý den mluvit.

► My Češi rádi kritizujeme a myslím, že národním sportem českého katolíka je kritizovat církevní hierarchii, zejména naše biskupy. Česká média zároveň velice ráda poukazují na mnohé lapsy kněží, na sexuální skandály, hospodářské problémy atd. Váš termín pro situaci v Irsku je „negativní křesťanství“. Přesto se mi zdá, že je zde mnoho lidí, kteří hledají Boha nebo věří v něco nad námi a že množství takových lidí narůstá. Jak zabránit tomu, aby se jejich křehká tvář nerozbíjela o zdi náboženských budov?

Často říkám, že existence falešných peněz neznamená, že pravé peníze neexistují, ale může být těžké je najít.

A je tragédií, že se v mé vlastní zemi stalo v rámci církve tolik špatných věcí. Budiž řečeno, že nejen té katolické, protože všechny denominace mají svá tajemství, na která se postupně přichází. To však neznamená, že v církvi není i pravé zlato. A vy i já jsme to pravé zlato viděli na mnoha místech.

Musíme se zbavit představy, že Bůh je uzavřen v prostoru, kterému se říká církev. Křesťanství není souborem pravidel a předpisů. Ty mají v křesťanství své místo stejně jako budovy chrámů. V křesťanství jde ale v první řadě o vztah s Bohem skrze Ježíše Krista. Lidé hledají smysl, hledají pokoj, ale také hledají odpuštění, protože mají pocit viny. Myslím, že největší silou v křesťanské víře je Kristova nabídka odpuštění. A to pozoruhodné, co nás přivádí k jádru křesťanství, je kříž a vzkříšení. Skutečnost, že mne Bůh miluje, že Ježíš za mě zemřel, aby mi dal odpuštění, je pro mne tou největší událostí křesťanství.

Vzpomínám si, že už jako kluk jsem přemýšlel o těchto nádherných slovech. „Amen, amen, pravím vám, kdo slyší mé slovo a věří tomu, který mě poslal, má život věčný a nepodléhá soudu, ale přešel již ze smrti do života.“ (Jan 5,24) Myšlenka, že bych mohl získat jeho odpuštění, ne pro své zásluhy, protože já žádné zásluhy nemám, ale kvůli tomu, co udělal on, je naprosto úžasná.

Děkujeme televizi Noe za poskytnutí rozhovoru k jeho exkluzivnímu přetištění. Rozhovor přeložil Lukáš Jirsa.

Zneužívání křesťanské víry v politice

Peter Morée

Všude, kde dochází k povýšení vlastní skupiny, vlastní strany, vlastní komunity na základě argumentů náboženské povahy, tam dochází ke zneužívání náboženských motivů.

Na začátku první světové války napsal evangelický časopis Českomoravská jednota s jistým nadšením, že o nedělních bohoslužbách jsou kostely zase plné. Periodikum, které vydávaly pietisticky zaměřené kruhy na jižní Moravě, interpretovalo vypuknutí války jako důsledek toho, že se lidé odvrátili od Boha, ale nyní nastal čas k obrácení. Nejen v Čechách a na Moravě, ale také v Německu se konalo probuzení, ke kterému vedly nejisté válečné časy. Jen v sekularizované Francii nadále vládla náboženská lhostejnost.[1] Luterský časopis *Evanjelické listy* vděčně kvitoval, že předtím, než narukují a odcestují do kasáren, se vojáci sejdou v kostele k modlitbě a duchovnímu posílení.[2] Krize společnosti, kterou vyvolala válka, má mít očišťující účinek na obyvatelstvo.

Časopisy vyjadřovaly naději, že po válce zůstane ryzí víra, zbavená nánosů tradic a zvyklostí, jako základ pro čistý mravní

život. To se ovšem nestalo. Již rok po vypuknutí války konstatoval časopis *Hus*, že evangelické sbory se nerozrůstají, ale místo do kostela lidé chodí do hospody a evangelíci s nimi.[3] Záhy po skončení války si stěžovala Českomoravská jednota, že lidé chodí raději na taneční zábavu než do kostela – a opět s nimi i někteří evangelíci.[4] Obdobná vyjádření lze najít v různých prohlášeních církevní provenience z období druhé světové války, kdy vzorec nadšení a zklamání byl podobný: na začátku války proudili lidé do kostela, kde hledali útěchu v nejistých časech, ale jakmile opadly pocity ohroženosti a nejistoty, padl i zájem o pravidelnou účast na pravidelných církevních shromážděních.

Pro sociology náboženství z těchto dat vyplývá, že participace na náboženských rituálech souvisí nejen, ale také s lidskou potřebou jistoty a bezpečí.[5] Angažovanost v náboženských

Peter Morée a Filip Outrata

aktivitách nestojí jen na hodnotách a pohledech na svět, které jsou v té či oné komunitě sdílené, ani na tom, že náboženské komunity dokážou prostředkovat to, čemu říkáme smysl a naplnění. Lidé nechodí do kostela jen proto, aby projevili své přesvědčení například o tom, že lidskost a tolerance jsou nositelé našeho soužití, nebo aby prožívali, že hluboký smysl našeho života a našeho světa souvisí s Boží přítomností mezi námi. Část důvodů, proč se veřejnost spojuje s náboženským životem, spočívá v tom, že hledá v nepřehledných a nepředvídatelných událostech stabilitu, která jí poskytuje pořádek a pevný základ.[6]

Jak toto souvisí s naším tématem o zneužívání náboženských symbolů? Klíčové slovo v názvu této debaty je „zneužívání“. Mohli bychom se také snažit o bližší definice toho, co je náboženský symbol. V tomto případě si to trochu zjednodušíme: náboženský symbol chápeme jako slovo, gesto, rituál atd., které chtějí prostředkovat obsah náboženského přesvědčení, víry a učení. Tedy verbální a neverbální výraz, který chce poskytovat smysl, orientaci do všedního dne, popřípadě útěchu a ujištění. Jinak raději přenechám kolegům religionistům, jak nejlépe definovat náboženský symbol.

Termín „zneužívání“ je značně normativní a vyvolává spoustu otázek. Když husité táhli do boje za knězem s monstancí, bezpochyby tento akt pochopili jako hluboký výraz své víry a svých důvodů, proč obětovat svůj život. Byli ochotni položit svůj život za pravdu, jejímž symbolem byl chléb a víno pro všechny. Eucharistické živly jim prostředkovaly smysl bojů, ve kterých by eventuálně mohli zahynout. Když vyrazí někdo do ulic za svým přesvědčením dnes, považujeme takové ztotožnění za opovážlivé a zavrženíhodné. V nedávných demonstracích proti migraci a proti přítomnosti muslimské menšiny v České republice se pravidelně vyskytoval symbol husitského kalichu, který měl vyjádřit identitu zdejšího obyvatelstva. Měla být chráněná před islámem, který představuje ohrožení pro naši kulturu a náš způsob života.

Hranice zneužívání

Hranice mezi tím, co je a není zneužívání náboženských symbolů, není a priori jasná. Považujeme za samozřejmé a akceptovatelné, že náboženské komunity všech druhů a denominací se chtějí zapojovat do veřejného života. Jejich snaha – obzvláště těch, které patří do monoteistických náboženství – je spoluvytvářet život společnosti a státu, být partnerem v důležitých veřejných a politických debatách. Asi jen zapřísáhlý příslušník radikální odlučky náboženství od veřejného života zastává názor, že náboženský rozměr se nemá projevovat ve veřejném životě. Takových je ovšem dnes málo.

V tomto smyslu náboženské komunity nabízejí často své argumenty, své instrumentarium, a tudíž i své symboly svým

příznivcům ve veřejném a politickém životě samy. To, že se při poslední inauguraci prezidenta republiky konala modlitba v kapli sv. Václava a že po ní zazněl chvalozpěv *Te Deum*, nikoho moc nevzrušovalo. Institut hlavy státu, třebaš jeho nositel je nám politicky blízký, použil náboženské symboly, jako jsou modlitba a chvalozpěv, aby dal výraz svému politickému konceptu a programu. Církev s ním ochotně spolupracovala, zřejmě proto, že tento akt považovaly za přiměřený svému vystupování ve veřejném životě. Prostředkovaly duchovní rozměr státnímu politickému dění, kdy nastupoval nový nejvyšší představitel republiky.

Lišila se tato událost od toho, že husité se sjednotili pod symbolem Kristovy přítomnosti, než šli do boje? Pravděpodobně bychom řekli, že podstatný rozdíl je v tom, že husité tímto způsobem spojili víru s násilím. Prohlásili svůj boj za svatou válku a tím překročili – z našeho hlediska – hranici toho, kde začíná zneužívání. Prezident přece netáhl do války (byť někteří jeho protivníci to tak vnímali), ale chtěl zdůraznit, že jeho moc není absolutní, nýbrž má sloužit lidem a společnosti.

Zneužívání začíná zřejmě tam, kde se spojuje náboženství s násilím a s válkou. S tímto zjednodušením bych se ovšem nerad spokojil. Uvádím příklad Karla Bartha z roku 1938. Tento švýcarský protestantský teolog a spolu s Dietrichem Bonhoefferem velký inspirátor německého protestantského odboje proti Hitlerovi napsal během sudetské krize v Československu svému příteli Josefu L. Hromádkovi otevřený dopis. V něm vyjadřoval svou podporu postoji československé vlády vůči požadavkům z Berlína a volal k vytrvalosti v této politice. Pokud by to vše přece vedlo k válce, řekl Barth, v ní by byl československý voják vojákem Kristovým, který bojuje za pravdu a spravedlnost proti bezpráví nacistického režimu.[7]

Samozřejmě byl Barth kritizován ze strany některých svých kolegů, že nejen míchal víru s politikou, ale že navíc i oživil koncept svaté války, tentokrát proti nacistickému Německu. Obvinili ho tedy ze zneužití náboženských symbolů. Po válce tato kritika ovšem umlkla. Barthův postoj byl spíše považován za prorocký, protože Barth prohlédl ďábelskou povahu Hitlerova režimu v době, kdy málokdo předvídal, kam se tento vývoj může ubírat – a posléze kam dospěl.

Zneužití náboženských schémat

Barthův výrok teologicky legitimizoval násilí, ovšem s úmyslem zastavit hrůzné násilí nacistického režimu. Dnes je široce sdílený názor mezi teology takový, že Barth poznal kairós své doby: chystá se válka mezi dobrem a zlem, kde je jasné, na které straně stojí církev a sám Pán církví. V tomto pohledu zde nedošlo ke zneužití náboženství pro politické či jiné účely, jelikož legitimní násilí mělo zastavit zlo Hitlerovy ideologie. Měli bychom se ale poněkud skepticky zeptat: nevnímal svou →

→ situaci velmi podobně taktéž husitský bojovník, když táhl do boje za knězem s monstrancí?

Souhrnně bychom mohli říct, že poznáváme zneužívání náboženských symbolů podle toho, že účel onoho užívání je z morálního hlediska pochybný nebo zavrženíhodný. Tam, kde dochází k povýšení vlastní skupiny, vlastní strany, vlastní komunity na základě některých argumentů náboženské povahy, tam dochází ke zneužívání náboženských motivů.

V moderních dějinách byl evropský kontinent dějištěm, kde se důsledky takového myšlení hojně projevovaly. Existovaly dvě ideologie, které velmi účelně a efektivně používaly náboženské motivy pro své politické cíle. Nacionalismus vymodeloval svou vysněnou komunitu jako vyvolený národ s údělem ve světě, který je dán Bohem. Tento národ má svá svatá místa, svaté knihy, posvátné otce a mučedníky, podle kterých je určován čas, podoba a obsah života národní komunity.[8] Pojetí a struktura identity národní komunity jsou proto zásadně náboženské. Základním prvkem nacionalismu je ovšem také to, že rozdělí svět na „my“ a „ne-my“. Vyvolení „my“ mají aspoň na svém uděleném teritoriu právo vymezovat prostor pro „ne-my“, kteří jsou z povahy věci méněcenní a netěší se stejným právům jako „my“. Z toho vyplývá, že základní koncept lidských práv je ideologii nacionalismu cizí.

Druhá ideologie, která hravě použila náboženská schémata pro svou legitimitu, byl komunismus. Tak jako nacionalismus je i komunistická ideologie svou podstatou eschatologická. Cíl lidských dějin je vznik utopické společnosti bez utlačování a trápení, protože kořeny nerovnosti a nespravedlnosti budou vymýceny. I komunismus měl své svaté, své relikvie, své rituály atd. Ve jménu své utopické víry volal k pronásledování svých protivníků, kteří stáli v cestě oné dokonalé společnosti.

Náboženství a strach

I když tyto ideologie už dnes nejsou v naší části světa dominantní jako v první, resp. druhé polovině 20. století, nelze říct, že žijeme v nějaké utopii. Obzvlášť v souvislosti s politickými procesy v Maďarsku, na Slovensku a v Polsku, ale do jisté míry i v České republice se ukazuje, že náboženské motivy a symboly jsou velmi náchylné ke zneužívání pro politické cíle. Viktor Orbán, Jaroslav Kaczyński a Robert Fico (a ve Spojených státech Donald Trump) důsledně argumentují tím, že jen jejich strana může zachránit křesťanský charakter státu. Tento charakter ovšem nevychází z demokratických principů plurality a tolerance, ale má naopak autoritářské rysy. Vítězství jejich protivníků by údajně vedlo ke ztrátě identity, k rozpadu národní (křesťanské) tradice a posléze k zániku národní komunity.

Zde bych se ještě rád vrátil k začátku svého pojednání o tom, že v časech krize a nejistoty byly kostely plné. Sociologické

výzkumy ukazují, že strach a nejistota jsou jedny z příčin, proč se lidé zajímají o náboženství a víru. Očekávají pak od církví ujištění, útěchu a ujasnění, jak svůj život uspořádat. Je příznačné, že zmínění (nejen) středoevropští političtí aktéři používají ve svém narativu strach, aby získali lidi na svou stranu. Jejich narativ má apokalyptické prvky rozpadu západní společnosti a zániku židovsko-křesťanské civilizace. Postaví se ovšem na obranu této civilizace tak, že se modelují jako její zachránci, jejichž údělem je zápasit s liberálním, dekadentním světem. Rádi do svého narativu zapojují i církve a náboženské komunity, které příliš často nejsou schopny se tomuto vábení postavit.

Zneužití náboženských motivů v těchto případech (a to je největší výzva v současné politice) spočívá v tom, že vyvolávají strach, na který pak odpovídají mesiášskými sliby. Jejich jednání je pak součástí jakýchsi dějin spásy, které ovšem konzervativní část církví jak z protestantského, tak i katolického prostředí nerozpozná jako zneužívání křesťanské zvěsti, nýbrž ji v nekritickém nebo zaslepeném nadšení považuje za uznání své role ve společnosti a v politice.

Klíčová otázka je, jak by se náboženské komunity měly k tomuto vábení postavit. Mám za to, že jediná účinná cesta je jasně se vymezit vůči nárokům těchto politických uskupení a odmítnout jejich narativ o záchraně křesťanského světa. V tomto ohledu můžeme čerpat inspiraci z příběhu Vyznávající církve v nacistickém Německu. Ta rok po nástupu Hitlerova režimu formulovala své zásady v takzvaných Barmenských tezích, kde jasně odmítla spasitelské nároky režimu. „Odmítáme falešné učení, dle kterého by církve měla za zdroj svého zvěstování uznat krom tohoto jednoho Slova Božího i jiné události a mocnosti, postavy a pravdy, než je Boží zjevení.“ Zneužívání náboženských (křesťanských) symbolů pro politické účely je z této perspektivy zneužíváním víry a Božího zjevení, kdy se takové ideologie povyšují na výklad a vyjádření Božího příběhu s člověkem. Církve a teologie mají dostatečný důvod, proč takové politické nároky odmítnout: berou Boží jméno nadarmo.

Autor působí na Evangelické teologické fakultě UK v Praze.

Text vychází z příspěvku předneseného na Fóru dialogu v říjnu 2023 v Kroměříži.

LITERATURA:

- [1] Českomoravská jednota, 1914 (XVI), č. 9 a 11.
- [2] Evanjelické listy, č. 11, prosinec 1914.
- [3] Hus, 1916 (XXVIII), č. 1 (leden).
- [4] Českomoravská jednota, 1919 (XX), č. 7.
- [5] Eva Bellin: Faith in Politics, New Trends in the Study of Religion and Politics. In: *World Politics* 60 (January 2008), 315–347.
- [6] Pippa Norris, Ronald Inglehart, Sacred and Secular: *Religion and Politics Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- [7] Martin Rohkrämer (ed.): *Freundschaft im Widerspruch, Der Briefwechsel zwischen Karl Barth, Josef L. Hromádka und Josef B. Souček, 1935–1968*. Zürich: Theologischer Verlag, 1995, s. 53–55 (dopis K. Bartha J. L. Hromádkovi z 19. 9. 1938).
- [8] Anthony Smith: *Chosen Peoples. Sacred Sources of National Identity*. Oxford: Oxford University Press, 2004.

Náboženské symboly a jejich zneužívání v dnešním světě

Filip Outrata

Téma zneužívání náboženských symbolů v politice je a nepochybně bude aktuální. Nejvíce pozornosti v tomto směru pochopitelně přitahuje náboženský fundamentalismus a extremismus, využívající náboženskou symboliku ke svým potřebám. Ve skutečnosti jde o širší problém, který se netýká jen jednotlivých náboženství a jejich věřících, ale v podobě kvazináboženských symbolů zasahuje i lidi, kteří se s náboženstvím sami neidentifikují.

Neprve se v této úvaze pokusím vymezit, jak chápou symbol, potažmo symbol náboženský, poté na několika příkladech ukázat, co všechno se může stát náboženským symbolem a kde a jakým způsobem náboženské a kvazináboženské symboly fungují, v závěru pak nastínit způsob, jak s náboženskými symboly zacházet, jak jejich značný potenciál co nejlépe uchopit a vyrovnat se s ním.

Symbol definuji jako ohnisko významu, ve kterém se tento symbol koncentruje ve zhuštěné formě. Symbol není jen intelektuální záležitost, ale do velké míry i záležitost emoční, umožňuje vysoký stupeň identifikace, nabízí sjednocující platformu, funguje jako motivační prostředek, jako válečná „korouhev“. Symboly mají velkou moc, kterou do nich postupně vložily generace těch, kteří se s daným symbolem identifikují, pracují s ním, šíří jej, čerpají z něj. Symbol je obzvláště mocný nástroj; záleží na tom, jakým způsobem, s jakými pohnutkami se použije. Proto tentýž symbol (například ústřední křesťanský symbol kříže) může být jak zdrojem neobyčejné vnitřní síly v těžkých situacích, tak i stejně neobyčejně ničivého násilí. Dějiny nabízejí nepřehledné množství obojího užití symbolu.

► Co všechno se může stát náboženským symbolem?

Náboženské symboly ve vlastním slova smyslu, spojené s ústředními složkami daného náboženství, jako je právě kříž, jsou jen jednou rovinou problému. Symbolem jsou stejně tak posvátné texty, posvátná místa, samotné postavy náboženských zakladatelů či reformátorů. Ale vlastně se tu nutně pohybujeme už za hranicemi náboženství v úzkém smyslu. Náboženství je propojené s ostatními sférami života, neexistuje v jakémsi spirituálním vakuu. Proto náboženského významu nabývá celá řada dalších skutečností, které se také stávají symboly de facto náboženské povahy a jsou využívány v současných střetech

souvisejících s náboženským fundamentalismem. Podíváme se postupně na dvě oblasti, kde se symbolem kvazináboženské povahy stávají skutečnosti původně povahy nenáboženské, konkrétně na názvy zemí a území a na sociální skutečnosti (na příkladu rodiny).

Bharat coby alternativní oficiální název pro Indii

Indická prezidentka Draupadí Murmúová si na začátku září 2023 na pozvánku hlav států skupiny G20 na slavnostní večeři uvedla namísto obvyklého „President of India“ jiné označení – „President of Bharat“. Stát Indie má ve své ústavě z roku 1948 zakotvena dvě označení – *India* (v angličtině, neutrální, odvozený od antického názvu řeky Indus/Sindhu, bylo také používáno britskou administrativou) a *Bharat* (v hindštině, odvozený ze starověké indické literatury – Rgvéda, Mahábhárata, vztahuje se k mytickému kmeni či královskému rodu). Třetí nejčastěji obecně používané označení *Hindustan* je naopak spojeno s muslimskou érou (mughalská říše) a s muslimskou menšinou. Dnešní vláda hinduistických nacionalistů premiéra Nárendry Módího chce změnou oficiálního názvu země přivlastnit zemi jako celek hinduistům, naopak menšiny (muslimové, ateisté, křesťané, sikhové aj.) označit jako cizorodé, nenárodní. „Znárodnění se dějí v Indii, ne v Bharatu,“ prohlásil jeden z čelných představitelů hinduistického náboženského nacionalismu Mohan Bhagwat již v roce 2013.

Judsko a Samaří versus Západní břeh: místní jména jako prostředek nábožensko-politického boje v Izraeli a Palestině

Jako jedna z možných příčin překvapivého průniku teroristických oddílů Hamásu z Gazy na území Izraele 7. října se uvádí to, že pozornost armády byla upřena na Západní břeh Jordánu, kde se pravidelně a se stále rostoucí intenzitou odehrávají násilné střety mezi Palestinci a radikálními židovskými osadníky. V Izraeli se pro toto území, na němž žije většina →

→ palestinské populace a jež by mělo tvořit základ palestinského státu, používají oba názvy – Judsko a Samařsko (Jehuda a Šomron) odkazující k dávné biblické době, a West Bank, odvozený od jordánské vlády nad územím v letech 1948–1967, případně také neutrální „teritoria, území“. Radikální židovští osadníci, dnes zastoupení i v izraelské vládě (ministři Becal'el Smotrič a Itamar Ben Gvir) využívají názvy Judsko a Samařsko pro přivlastnění si celého území, čímž zakládají jakési božské, ničím nezpochybnitelné právo a nárok na celou zemi. Naopak jakákoli práva palestinských obyvatel jsou v jejich pohledu nulová, neexistující. Tomuto fundamentalistickému postoji zrcadlově odpovídá pohled druhé strany: v chartě hnutí Hamás z roku 1988 najdeme formulaci, že „Palestina je muslimská země svěšená pokolením muslimů až do dne soudu“ (III, 11), „postoupit jakoukoli část Palestiny ve skutečnosti znamená rezignaci na součást našeho náboženství“ (III, 13).[1] Použití rozdílných místních názvů pro stejné území je přitom v palestinsko-izraelském konfliktu širším problémem, podobně jako u pojmenování pro Západní břeh je tomu u označení pro nejposvátnější místo v Jeruzalémě, jemuž Palestinci (a muslimové obecně) říkají Haram aš-Šaríf („vznešená svatyně“), zatímco židovští Izraelci Chrámová hora, i u samotného názvu Jeruzaléma (pro Palestince je to al-Kuds) a dalších měst, například Hebronu (pro Palestince al-Chalíl – „přítel“, podle zde pohřbeného Božího přítele, patriarchy Abrahama).

Manželství a „tradiční rodina“: nenáboženská skutečnost v zajetí náboženského výkladu

Pojem i reálná podoba rodiny byly v různých obdobích lidských dějin různé, i dnes najdeme v rozličných kulturních a náboženských okruzích velmi rozdílné formy rodiny. Ačkoli rodina sama o sobě je určitou historicky danou formou uspořádání mezilidských vztahů, ne náboženským symbolem, ve sporu o tzv. manželství pro všechny figuruje „tradiční rodina“ jako symbol de facto náboženské („kvazináboženské“) povahy, který dává jeho zastáncům pocit zásadního, božského oprávnění. Je to dané také tím, že křesťanští teologové provedli už v rané fázi vývoje křesťanství ztotožnění vztahu mezi manželem a manželkou se vztahem mezi Kristem a církví, se vši zátěží, která z tohoto posvátného modelu vyplývá pro reálné lidské partnerské a rodinné vztahy. Je tak možné k rodině přistupovat s pocitem přivlastnění: rodina v pravém slova smyslu je „naše“, křesťanská/katolická, jiné formy manželství než ty uzavřené církevně jsou podprahově vnímány jako méně hodnotné. Vědomí svátostné povahy manželství zároveň jeho zastáncům umožňuje lehkým tónem odmítat jiné formy manželství nebo rodinného uspořádání, někdy paušálním a necitlivým způsobem. Charakteristický v tomto směru je výrok arcibiskupa Jana Graubnera na veřejné debatě o tom, že stejnopohlavní manželství je totéž jako „dávat nevidomým řidičské průkazy“. V této otázce se také

dobře ukazuje, že kvazináboženská symbolika překračuje hranice církví a náboženství, k pojmu tradiční rodiny se totiž hlásí i politikové, kteří se nehlasí k žádnému náboženství, přesto pro ně je „tradiční rodina“ vyjádřením jakýchsi základních, de facto posvátných hodnot. Zároveň samozřejmě platí, že situace v České republice je v tomto směru nepoměrně méně vyhrcoaná než například ve Spojených státech.

► Jak zacházet s náboženskými symboly?

Je jasné, že náboženské i kvazináboženské (mj. nacionální) symboly jsou velmi mocné, ale jsou ze své podstaty dvousečné, tedy nebezpečné, a zacházet s nimi je obtížné. K tomu, jak s nimi co nejlépe nakládat, se nabízejí dvě základní cesty, které jsou do jisté míry protichůdné, ve skutečnosti se ale doplňují. Zaprvé je to kritický přístup, který umožňuje nutný odstup a nadhled, důkladné historické, teologické a religionistické poznání původu, vývoje a souvislostí dané symboliky; zadruhé rozvíjení zdravé spirituality a citlivosti pro symbolickou stránku skutečnosti, která brání redukovat svět na chladný racionální (strojový) model. Zde má své nezastupitelné místo poezie a náboženská mystika. Ve zkratce řečeno, jde o to „nevylít s vaničkou náboženského fundamentalismu dítě náboženství a spirituality“.

Na závěr dejme slovo náboženskému mysliteli, který ve 20. století výrazně ovlivnil také křesťanské myšlení. Je jím Abraham Joshua Heschel, židovský teolog, filosof a aktivista ovlivněný chasidskou tradicí. Ve své knize *Člověk hledá Boha* (orig. *Man's Quest for God*)[2] se věnuje náboženskému symbolismu. Jak uvádí Heschel, hebrejské slovo pro symbol, *semel*, se vyskytuje v Bibli pouze pětkrát a vždy jen v negativní konotaci jako označení modloslužebného objektu. Svět není symbolem Boha, je tu ale jedna výjimka. „Symbolem Boha je člověk, každý z nás. Neboť Bůh nás stvořil ke Svému obrazu (*celem*), podle Svě podoby (*demut*).“ Živý člověk jako základní náboženský symbol, vždy ve vztahu s jinými lidmi i s Bohem – to může být univerzálně přístupný, v hlubokém smyslu ekumenický náboženský symbol pro lepší svět.

Autor působí na Evangelické teologické fakultě UK v Praze, pracuje také jako redaktor nakladatelství Vyšehrad.

Text vychází z příspěvku předneseného na Fóru dialogu v říjnu 2023 v Kroměříži.

POZNÁMKY A LITERATURA:

[1] Text charty Hamásu dostupný např. in Massimo Introvigne: *Hamás. Islámský terorismus ve Svaté zemi*, Praha 2003. Je třeba dodat, že v roce 2017 Hamás svůj postoj zmírnil tím, že připustil existenci Palestiny v hranicích území daného izraelskou okupací po roce 1967 (tj. v Gaze a na Západním břehu Jordánu) a tím de facto, implicitně, uznal právo Izraele na existenci na zbývajících více než třech čtvrtinách někdejšího britského mandátního území.

[2] Abraham Joshua Heschel: *Člověk hledá Boha*, Praha 2018.

Náboženství dnes: součást problému, nebo součást řešení?

Tomáš Halík

Je naše doba krizovější než jiné doby? Dokáže se křesťanství vyrovnat s vlastní krizí? Podílí se náboženství na destruktivních jevech našeho světa? A jaký typ religiozity napomáhá sociálně-patologickým jevům? V čem spočívá terapeutická role náboženství? Otázky, před kterými nemůžeme jako křesťané uhnout.

Změnami či krizemi prochází lidstvo v každé době. Změny doprovázejí vývoj, doprovázejí život a někdy jsou to změny natolik radikální, že je třeba změnit celkový rámec, v nichž je vnímáme. To je změna paradigmatu. Naše doba vyžaduje, jak jsem hluboce přesvědčen, změnu paradigmat. Možná se současné změny dají srovnat s tím, když západní civilizace přecházela v 19. století z tradiční zemědělské kultury do kultury industriální a i církve se s tzv. průmyslovou revolucí poměrně obtížně vyrovnávaly.

Tradiční náboženství bylo zabydleno v zemědělské společnosti. Liturgický rok odpovídal přírodnímu cyklu a lidé žili blízko přírodě, v menších komunitách, kde se navzájem znali. Dnes probíhá podobně hluboká změna společnosti. Setkáváme se s krizovými jevy, které mají globální charakter (např. pandemie koronaviru), a k nim se přidaly ekonomické, sociální, politické problémy. Proces prorůstání kultur a náboženství a zhlazování dosavadních bariér však dospěl do bodu, kdy se více ukazují jeho negativní průvodní jevy. →

→ Globalizují se epidemie, globalizuje se terorismus, a oproti tendenci ke sjednocování se znovu dostávají ke slovu partikulární identity, nový nacionalismus. Vidíme to i v konfliktech, jaký zažívá Izrael a Palestina. Náboženský fundamentalismus se bojí ztráty své identity. A podobný strach se probouzí v různých etnických, národních, náboženských skupinách.

Náboženství začíná hrát novou roli – roli obránce identity. Islám se najednou stává výrazem arabské identity a to je jiná role, než jakou hrál islám v minulosti. A můžeme sledovat pokusy, zvláště některých politiků, udělat i z křesťanství identitární ideologii, která má být praporem odporu vůči islámu, vůči současné kultuře atd. To je také jiná role křesťanství, než byla v minulosti.

Globalizace nemá nějakou vlastní duchovní náplň. Když se pokoušeli o expanzi křesťané či muslimové, nesli nějaké duchovní poselství. Globalizace je jev, který není řízen z nějakého centra a ani veden ve jménu nějaké ideologie, nějakého náboženství. Samozřejmě jsou různé pokusy tuto globalizaci ideologicky interpretovat, ale chybí jí právě jakási duchovní pružina. Proces globalizace, proces sjednocování, i sjednocení Evropy, ovšem jen těžko může být pouze administrativní záležitost, musí mít také nějakou duchovní složku. A ta – v prostředí široké plurality – nemůže být zastoupena jedním náboženstvím. Musí to být něco, co má širší dosah, a tady začínají velké problémy.

Je naše doba krizová a je krizovější než doby jiné?

Naše doba čelí hlubší a globálnější krizi, než byly mnohé předchozí. S krizí je ovšem vždycky spojena určitá šance. Něco odumírá a něco nového se rodí. Papež František říká: když působí Duch, zpočátku vždycky nastanou turbulence. Už při seslání Ducha o Letnicích apoštolové mluvili tak, že si jejich posluchači říkali: nejsou ti lidé opilí? Jsou nějací zmatení, my jim nerozumíme – a pak jim najednou začali rozumět. A papež říká: ano, v dnešní době také působí duch a zpočátku se nám to může zdát turbulentní, zmatené, a až se věci usadí, porozumíme, že něco nového a důležitého začíná.

I náboženství se proměňuje. Proměňuje se především jeho společenská role. Po dlouhou dobu náboženství hrálo roli, kterou můžeme spojit se slovem *religio*. Slovem, které je obsaženo téměř ve všech západních jazycích: náboženství. Češi na to mají zvláštní slovo: náboženství, jiné evropské jazyky odvozují pojem od latinského *religio*. To je odvozeno od slovesa *religare*, znovu spojit. Náboženství je chápáno jako integrující prvek společnosti. To, co společnost spojuje, je jejím náboženstvím. Tato integrující role byla v určitém okamžiku narušena. V době modernity se jednotlivé sektory života osamostatnily a oslabila se role náboženství jako toho, co to všechno spojuje.

Dnes už křesťanství v západním světě není tím svorníkem, co všechny dává dohromady. Samo se rozdělilo na jednotlivé

církvě atd. A už není tím, co spojuje veškerou kulturu. Takže role náboženství se mění, především jeho sociální role. Když náboženství vstupují do nových kapitol kulturního vývoje, vždycky jsou vystavena veliké zkoušce, často přímo krizi, zda dovedou svůj obsah reinterpretovat tak, aby byl srozumitelný v nové době. Když bude náboženství jenom opakovat to, co říkalo vždycky, lidé tomu nebudou rozumět. To je patrné i z jedné z odpovědí papeže Františka na námítky několika kardinálů. Ptali se mimo jiné, zda obsah náboženství je jednou provždy daný, anebo se musí interpretovat podle potřeb doby? A papež říká: samozřejmě, že se musí interpretovat, abychom mu rozuměli, aby byl živý. Vždycky ale mluvíme o zodpovědné *interpretaci*, nejde o to se povrchně přizpůsobovat poslední módě. Ani překlad nemůže být libovolně ledabylý. Přeložit nějaký text do jiného jazyka, to je náročná věc. A podobně obsah náboženství je potřeba reinterpretovat, přeložit, když vstupuje do jiného kulturního kontextu. Reinterpretace ke křesťanství bytostně patří, říká papež František, ale musí být vždy uskutečňována s velikou pokorou vzhledem k tomu, že v žádném okamžiku nemůžeme Boží pravdu totálně vyčerpat.

Vždy si musíme být vědomi, že je určitý rozdíl mezi plností Boží pravdy sebezjevení a naším způsobem ji chápat a vyjádřit. Tento způsob je vždy omezen nějakou kulturou; bylo tomu tak v minulosti a platí to i v současnosti. Vždycky zůstává nějaký prostor pro *tajemné, nevyslovené*. Nemůžeme přeložit Boží zjevení, Bibli, tradici a tak dále do nějakého dokonalého tvaru. Naš způsob vyjádření Božího tajemství je omezený naší dobou, naší perspektivou a vždycky zůstane prostor pro meditaci. Jsou věci, které nevyjádříme slovy, kde nezbyvá než se zastavit a přiblížit se tajemství v meditaci. Musí tam být prostor pro nové promýšlení, musí tam být prostor i pro jistou míru pochybností a hledání, protože bez toho bychom se nepohnuli. Musí tam být také prostor pro toleranci a uznání toho, že též ostatní proudy, ostatní kultury, ostatní náboženství čerpají z toho nevyčerpatelného zdroje něco, co my jsme třeba neobjevili a co nás může také obohatit, inspirovat atd. Ježíš Kristus může říci: já jsem pravda; my jsme nedokonalí učedníci Kristovi, jsme na cestě, nejsme v cíli.

Je náboženství, resp. křesťanství v krizi, oslabuje se jeho vliv?

Řekli jsme, že se proměňuje sociální role náboženství. Proměňují se interpretace, výklady, „překlady náboženství“ do různých jazyků a kultur. Ten pohyb a vývoj musí být nějakým způsobem zodpovědný, to je součástí role církve a teologie, mají podporovat odpovědný vývoj. To, co reprezentuje učitelskou roli církve, církevní Magisterium, někdy spíš ten pohyb tlumilo a bálo se ho, ale dnes papež říká – například když uváděl do funkce nového prefekta dikasteria pro nauku víry –, že je třeba se omluvit za to,

že tato instituce po dlouhou dobu brzdila vývoj teologie. Dnes má teologům pomáhat, ne je brzdit. Teologové jsou, obrazně řečeno, motor auta, kterým je církev, jež musí mít motor i brzdy, a tím je dikasterium pro nauku víry, aby se to naše auto příliš nerozjelo. A papež František soudí, že brždění bylo až příliš. Rolí dikasteria by mělo být spíš doprovázení, povzbuzování teologů, aby promýšleli nové věci, ale samozřejmě se musí též snažit o to, aby vývoj byl plynulý a zodpovědný.

Když spolu s modernou přišla tzv. sekularizace, mnozí si mysleli, že je to konec náboženství. Náboženství neskončilo, je možná v dnešním světě ještě vitálnější, ale některé jeho projevy se skutečně dostaly do krize. Nejruznější institucionální výrazy náboženství, samy náboženské instituce jsou dnes v krizi (protože v krizi jsou instituce jako takové). Církev dnes přestala mít monopol na náboženství, které se rozvíjí i mimo instituce.

Podobně můžeme konstatovat, že státní instituce přestaly mít monopol na politiku. Politika se dnes vyvíjí ve spontánních projevech občanské společnosti, globální občanské společnosti. Jsou tady různá patra globálního propojení, zejména ekonomického, které má dopad na politiku. Politika se tak často tvoří mimo ty klasické struktury národních států. Stát už nemá monopol na politiku, církve nemají monopol na náboženství.

Osvícenství dospělo k modelu vztahu náboženství a státu, jehož charakteristickým heslem je odluka církve od státu. Stát nemá ingerovat do věcí náboženských a církevních, a naopak náboženství a církve nebudou ingerovat do oblasti politické, nebudou se v politice mocensky prosazovat. Prostě obě instituce mají své omezené kompetence a zároveň se respektují. Oddělení církve a státu mělo vyřešit problém vztahu náboženství a politiky.

Nějakou dobu to fungovalo, dokonce se to, zejména Američané, pokoušeli aplikovat také v arabských zemích na islám a ukázalo se, že tam to nefunguje, protože islám nemá hierarchickou podobu církve. A posléze toto rozdělení přestalo fungovat i na Západě, když se náboženství vylilo z úzkých institucionálních struktur.

Náboženství a politika přerůstají klasické struktury a hledají nový vzájemný vztah. Ukazuje se, že máme-li dnes co dělat s krizí náboženství, ba krizí křesťanství, máme co dělat s krizí struktur, ne víry jako takové. Víra je naopak živější a žhavější, ale děje se jaksí mimo klasické struktury. Velký počet lidí, zejména na Západě, vám řekne, ano, jsem duchovní člověk, ale nejsem nábožensky založený. Nebo: ano, jsem věřící, ale nejsem církevně zakotvený. Mám svoji spiritualitu, mám svůj duchovní život, mám náboženství, chcete-li to tak nazvat, ale neztotožňuji se s jeho institucionální podobou.

Takže dnes největší konkurencí pro církev zdaleka není ateismus, nýbrž neinstitucionální spiritualita. Ta roste a je velmi živá, takže některé rysy náboženství jsou daleko silnější, než tomu bylo v minulosti, a některé skutečně odumírají. To, že biskupové a papež zvolili za téma synody právě synodalitu jako takovou, je svým způsobem odpověď na tuto současnou situaci.

Tomáš Halík

Papež také říká, abychom přizvali i ty, které jsme odstrčili stranou. Zejména ženy, ale i lidé rozvedení a znovu sezdání, křesťané homosexuálně orientovaní – ti všichni mají říci své, jsou součástí organismu církve a musí mít svůj hlas.

Umí se křesťanství vyrovnat s vlastní krizí?

Myslím, že křesťanství se s touto krizí může vyrovnat; jednak teologicky, protože prostě kříž, smrt je něco, co bytostně patří ke křesťanství. Není to konec, pak následuje vzkříšení. Křesťanství by mohlo vzít vážně skutečnost, že prochází momenty, kdy musí odumřít, aby mohlo nastat vzkříšení. Takže křesťanství by se mohlo teologicky, ale i prakticky vyrovnat s tím, že určité struktury, určitá podoba odchází do minulosti, nesnažit se to zadržet, ale spíš se dívat, kudy proudí Duch.

A tak vítězstvím krize klasického náboženství zdaleka není ateismus, ten je na tom podobně špatně jako tradiční církevní náboženství, ale to, co je živé – spiritualita, která se vymyká institucionálním formám. Církev se musí naučit s tímto proudem spirituality, která není institucionalizovaná a dogmatizovaná, vejít v kontakt. Nelze ho asi uvrhnout zpátky do klasických struktur; církev by měla jak instituční, tak myšlenkové a zejména mentální struktury rozšířit tak, aby mohla komunikovat s tímto proudem. Ostatně i tento proud potřebuje určitý typ institucionalizace, určitý typ kulturní artikulace.

Synodalita, tvar církve jako společné cesty, je šance. Chce to obrovskou přestavbu, reformu církve srovnatelnou s těmi největšími reformami v minulosti, a bude třeba, aby se našel dostatečný počet lidí, kteří to pochopí a budou chtít spolupracovat. Jinak totiž může skutečně dojít ke zneužití náboženství, například v tom smyslu, že by se stalo obhájcem určité parciální identity. To se děje v islámu, svým způsobem i v židovství. Palestinsko-izraelské problémy mají své kořeny na obou stranách. Svůj díl viny nese i Stát Izrael a konzervativní část izraelské politické reprezentace. Všechna náboženství stojí před výzvou nenechat se vmanipulovat do jakési identitární značky, protože tak se může náboženství stát destruktivním. Náboženství má v sobě obrovskou energii. Sekulární svět se zabýval jenom odumírající institucionální podobou náboženství, ale přehlédl jeho spirituální hloubku, to, že síla náboženství je v psychologické síle symbolů. Tyto symboly jsou něčím, co otvírá hluboké zdroje energie v lidském vědomí a podvědomí atd., symboly jsou největší zbraní v tomto světě (i peníze hrají roli právě jako

→ symboly). Tedy i náboženské symboly mohou být nástrojem ohromné moci a ta může být také destruktivní, například právě když se použije k podněcování falešného pocitu identity.

Jaký typ religiozity napomáhá sociálně-patologickým jevům?

Když se politické spory interpretují nábožensky, znamená to, že nepřítel už není jen politický protivník, ale „velký satan“. Náš spor už není politický spor o správnou cestu k uskutečňování společného dobra, ale je to kosmická válka dobra a zla. Už není možný smír. Už je možná jen destrukce. Bohužel náboženství někdy vstupují do této role, aby dodávaly jakousi auru posvátnosti určitým politickým silám. Mimochodem nacismus i komunismus byly svým způsobem náboženství, která měla svoji mystiku, rituály atd. To je posilovalo. Demokracie je v tomto smyslu poměrně chudá a bezbranná. Nedisponuje dimenzí těchto fascinujících symbolů, které probouzejí ochotu krváčet, ba i obětovat život. Náboženství může vstoupit do politické sféry tím, že sakralizuje, zposvátňuje určité politické figury, politické strany, politické ideologie. Ty dostávají náboženskou funkci a tím se mohou stát obrovskými hrozbami, to je klasická idolatrie, modloslužba.

Není možné říci, že náboženství je dobré, nebo špatné. Ani nelze říci, že jedno náboženství je dobré a druhé je špatné. Náboženství je vždycky ambivalentní jev a záleží na kontextu, ve kterém se projevuje, a na interpretaci, s níž je spojeno. Jedno a totéž náboženství může být v určitém kontextu destruktivní a v jiném velmi terapeutické. To lze říci o křesťanství i o islámu. Některá náboženství jsou vzhledem k vnitřní struktuře snáze zneužitelná než jiná, ale to by bylo na samostatnou diskusi.

Na druhé straně náboženství může přispět k terapii společnosti. Papež František hovoří o tom, že církev budoucnosti by měly být polní nemocnicí. To je velmi zajímavá metafora. Polní nemocnice vyžaduje zázemí nějaké velké nemocnice s potřebnou diagnostikou. Tohle by měla církev a zejména teologie mít: schopnost duchovní diagnostiky. Rozeznávat, co je v té či oné duchovní atmosféře doby to nebezpečné a co je tam naopak to cenné.

Jak posílit terapeutickou a oslabit destruktivní roli náboženství?

Terapeutická role náboženství zahrnuje budování „imunitního systému“. Náboženství má pomáhat lidem, aby byli imunní

vůči fascinujícím ideologiím populismu atd. Bývá to však dnes někdy spíš naopak, určité podoby náboženství posilují extrémisty. Náboženství by také měla nabídnout „rehabilitaci“, zotavení, zejména v zemích, které prošly válkou, totalitou, represivním režimem.

Jakou roli hraje křesťanství v dnešní Evropě, máme potřebnou vizi do budoucnosti? Papež František říká: Jestliže někdo tvrdí, že všechno bude při starém, že nemůžeme nic měnit, tak je to jed církve, říká. Paradigma se mění, mnohé dosavadní

koncepty odumírají a nelze je vzkřísit. Tím novým paradigmatem je zřejmě synodalita: *společná cesta*, která zahrnuje též široký ekumenismus. Papež říká, že společná cesta vyžaduje především překonat klerikalismus, tedy otevřít prostor pro komunikaci mezi věřícími, mezi laiky a kněžími, mezi kněžími a biskupy. Mezi různými názorovými proudy uvnitř církve. Nestací neválet mezi sebou, je třeba sednout si a vyjasnit si svá stanoviska, své zkušenosti.

Papež také říká, abychom přizvali i ty, které jsme odstrčili stranou. Zejména ženy, ale i lidé rozvedení a znovu sezdaní, křesťané homosexuálně orientovaní – ti všichni mají říci své, jsou součástí organismu církve a musí mít svůj hlas. A podobně je čas otevřít se ekumenismu s ostatními církvemi a hledajícími lidmi. Největší část našich vrstevníků jsou lidé hledající. Říkají o sobě: jsem spirituální člověk, ale to klasické náboženství není pro mne. S těmito lidmi je třeba vést dialog. Učit se vzájemnému respektu a hledat, co máme společného. Právě to, v čem se náš pohled liší, pro nás může být obohacující. Může nás to doplňovat, vždyť sami nemůžeme pojmout všechno.

Náboženství (religio) budoucnosti bude možná vycházet nikoliv z *religare* (znovu spojit), nýbrž spíš z *re-legere* (znovu číst). Znovu číst Bibli v kontextu dnešní doby, znovu, nově číst prameny naší tradice. Ale také „číst znamená dobyt“ – to, co se děje ve společnosti, v kultuře, v nás, v církvi... Přechází se to *kontemplativním způsobem*, oprostít se od rychlého nálepkování a nechat to všechno projít srdcem, slyšet „nárek země“ a naslouchat „vanutí Ducha svatého“. Papež František učí, že první úloha synodality je vzájemně si naslouchat a naslouchat Božímu Duchu, který nás oslovuje skrze události okolo nás. Jestliže je nebudeme brát prvoplánově, emocionálně, ale budeme je promeditovat, pak v tom, co se děje okolo nás, uslyšíme Boží hlas, na nějž musíme odpovědět.

Text vychází z příspěvku předneseného na Fóru dialogu v říjnu 2023 v Kroměříži.

Tomáš Halík

Náboženství může vstoupit do politické sféry tím, že sakralizuje, zposvátňuje určité politické figury, politické strany, politické ideologie. To je modloslužba.

Praktické poznámky ke spiritualitě práce

Boleslav Vraný

Jan Pavel II. napsal, že člověk „jako osoba pracuje, vykonává různé činnosti náležející k pracovnímu procesu. Ty všechny, mimo svoji objektivní platnost, mají sloužit k uskutečnění jeho lidství, k splnění osobního povolání, které je mu vlastní právě proto, že je člověk.“ (LE6) Cílem tohoto článku je čtenáře motivovat k přemýšlení o vlastní práci a k hledání vlastní cesty ke splnění svého povolání.

Článek v *Universu* 3/2023 byl věnován základním východiskům pro spiritualitu práce, po které volá Jan Pavel II. v encyklice *Laborem exercens* (LE) a která by měla pomoci „všem lidem, aby se jejím prostřednictvím přiblížili k Bohu, Stvořiteli a Vykupiteli, aby se podíleli na jeho spasitelných plánech s člověkem a se světem a aby prohlubovali ve svém životě přátelství s Kristem a vírou se živě účastnili na jeho trojím poslání: Kněze, Proroka a Krále“ (LE24). Základním východiskem pro spiritualitu a důstojnost práce je naše podobnost s Bohem. Když člověk pracuje, „má práci účast na díle Stvořitelově a podle svých lidských možností je dále rozvíjí a doplňuje“ (LE4 a LE25). Přitom je podstatné, že slova církve o práci zahrnují i zaměstnání a podnikání v současných, nejen pomáhajících profesích.

Propojení duchovního života a práce

Profesor Princetonské univerzity David Miller ve výborné knize *God at Work* [1] identifikuje čtyři hlavní typy takového hledání. Jde o typ evangelizační, typ etický, typ obohacení (ve smyslu zušlechtění) a typ prožitkový. Ty se přitom navzájem doplňují a někteří lidé i skupiny postupně procházejí všemi nebo se snaží rozvíjet všechny. Proto lze mluvit i o pátém typu, který je jakousi integrací již jmenovaných čtyř.

Věřící evangelizačního typu využívají práci ke svědectví o Ježíši Kristu a o osobním vztahu s Bohem spolupracovníkům, zákazníkům, dodavatelům a dalším lidem, s nimiž se při práci setkávají. Patří sem i některé skupiny zaměřené na studium Písma na půdě korporací a řada aktivit zaměřených na hledající a na nové křesťany mezi obchodníky a odborníky. Podnikání také často slouží jako prostředek šíření evangelia do zemí, kde je křesťanství pronásledováno. Přitom někteří podnikání používají jen jako zástěrku pro šíření víry, jiní opravdu vyvíjejí

danou činnost, kupř. výuku jazyků, ale chápou ji především jako prostředek evangelizace, který nemusí být sám ekonomicky životaschopný, protože je či může být podporován z domova. Konečně další vidí podnikání jako prostředek evangelizace, který musí sám být ekonomicky životaschopný, obstát v místní konkurenci a zaujímat užitečné místo na trhu. Hlásání evangelia úzce souvisí s účastí na Kristově prorockém úřadu, jak o něm hovoří exhortace *Christifideles laici* (CL14).

Dalším častým pojítkem mezi duchovním životem a prací je etický typ propojení, snaha rozlišovat ve světle víry správné kroky a etické chování v otázkách spojených s prací. To zahrnuje širokou škálu témat od osobní úrovně, přes otázky týkající se firmy až po celospolečenské otázky sociální a ekonomické spravedlnosti. Patří sem i rozvíjení obchodních praktik a stylů vedení, pro které jsou modelem biblické postavy a principy. To vhodně reaguje na veliký význam, který má pro chod podniku podnikatel, vlastník, ředitel a střední management (srov. *Kompendium sociální nauky církve 343–345* a Novak: *Business as a calling* [2]). Zařadil bych sem také a možná zejména rozvoj ctivosti, tedy hlavně víry, naděje, lásky, moudrosti, statečnosti, mírnosti a spravedlnosti, jako předpokladů práce i jako důsledku situací, se kterými se v práci setkáváme a které nás vedou k tomu vycházet ze sebe a překonávat se.

Typ zušlechtění se zaměřuje na duchovní péči a růst. Patří sem legitimní prvky křesťanské spirituality jako studium Písma, modlitba, meditace, rozlišování duchů, duchovní péče a proměna chápaná ve smyslu znovuzrození a proměnění k obrazu Krista. Jedním z motivů pro vstup do takových skupin je hledání uzdravení ze zranění souvisejících s prací, jako jsou „propouštění, špatný management, dlouhý stres, konkurenční tlaky, dlouhý čas mimo domov a zastarání dovedností“.[3] Pro jiné je dodržování pravidelných časů modlitby způsobem, jak uprostřed denních tlaků najít klid a mír. Bohužel se tu však →

→ často objevují i prvky New Age, tzv. evangelia prosperity a chápání příklonu k Boží vůli jako prostředku k obchodnímu a finančnímu úspěchu.

Za sebe bych u tohoto třetího typu propojení výslovně jmenoval duchovní doprovázení a podporu na pracovišti. Existují i různá hnutí, která se tím zabývají například v rámci korporací, českému čtenáři však budou asi známější vojenští kaplani. Vynikajícím příkladem je otec Emil Kapaun, který si nejprve vysloužil několik vyznamenání za záchranu raněných pod palbou, aby pak dobrovolně následoval svoji jednotku do severokorejského zajetí, ve kterém zemřel. To vše přesto, že mohl zajetí uniknout. Mnozí vzpomínají, že bez jeho podpory duchovní, duševní i čistě fyzické (kradl strážím jídlo a léky pro vyhladovělé zajatce) by to peklo nepřežili.

K typu zušlechtění bych zařadil také žehnání nástrojů a prosby o ochranu svatých. I v současné České republice se žehnají hasičské stříkačky a další nástroje, na fotografiích a videích ze stavby tunelů se zase lze setkat s osazením sochy sv. Barbory, patronky horníků, před zahájením ražby. Přidal bych také, že si lidé berou do práce věci, které nám nějak připomínají Boha, třeba svaté obrázky. V neposlední řadě pak hlásání naděje na život věčný i v případech, že vše selže. Smutným i krásným příkladem takové naděje je kresba, která vyšla v jedné amerických novinách den poté, co raketoplán Columbia shořel při návratu do atmosféry, a na které Columbia prolétá otevřenou nebeskou branou.

Čtvrtý a poslední typ propojení nazývá Miller „experience type“, což lze přeložit více způsoby. Volil bych překlad „prožitkový typ“, neboť podle mého chápání jde především o možnost prožívat svoji práci jako něco účelného, ba dokonce jako povolání od Boha. Tito lidé typicky hledají smysl a účel své práce a touží v ní vidět více než povinnost vůči společnosti nebo prostředek k získání obživy. Hledají v ní povolání od Boha a službu společnosti. Právě pro takové lidi je asi nejdůležitější ona spiritualita práce, o které hovoří Jan Pavel II. Mnozí z nich se totiž v důsledku nedostatečné či chybné teologie práce trápí představou, že jedinou cestou, jak prací sloužit Bohu, je věnovat se tzv. pomáhajícím profesím.[4] Proto je důležité, abychom výklady o práci neredukovali jen na pomáhající profese a pomoc ve farnosti, abychom při výkladech známého podobenství o ovčích a kozlech (Mt 25, 31–46) hovořili také o vzájemných závislostech mezi různými profesemi a abychom dopřáli prostor svědectvím o tom, jak se lidé nejrůznějších profesí setkávají ve své práci s Bohem.

Vztahy spojené s prací

Obraz významných aspektů práce nacházíme například v díle britského spisovatele Jamese Herriota, vlastním jménem James

Alfred Wight (1916–1995). Ten proslul sérií do značné míry autobiografických knih o praxi venkovského zvěrolékaře na pomezí Anglie a Skotska, které se věnoval v letech 1939–1989. Nebyl věřící, ale jeho knihy ukazují mnoho věcí, které se týkají práce daleko za oblast veterininy, a širokému českému publiku bude Wight mnohem známější než mnohé akademické studie, například *Talking about Machines*[5] z prostředí opravářů kopírek.

Především je ve Wightových knihách krásně vidět obrovská šíře vztahů souvisejících s prací. Právě vztahy patří k věcem, o nichž nejčastěji diskutujeme. Wight nebyl věřící, takže v jeho knihách chybí téma vztahu k Bohu, ale v ostatních vztazích mohou dobře posloužit. Pocházel z Glasgowa, ale hledání práce ho zavedlo do malého městečka Thirsk, které si zamiloval a v němž či v jeho nejbližším okolí prožil zbytek života. Ve svých knihách se vyznává z lásky k tomuto kraji, ke své ženě, kterou tam našel, i k rázovitým postavám, které v něm potkal. Zároveň se však netají ani tím, že s některými lidmi bylo náročné vyjít.

Mezi hrdiny jeho knih patřili jeho kolegové v ordinaci a později studenti a čerství absolventi na praxi, jejich zákazníci a vůbec lidé žijící v městečku a okolí. Hrdiny jeho knih jsou také zvířata, o která pečovali, a jejich osudy proplétající se s osudy lidí v městečku. Kočka obcházející veškeré společenské akce, pes, který s dětmi stojí frontu na skluzavku, jedna dvě milované krávy malého zemědělce...

Mluvit o práci

Strukturu podobnou trojúhelníku lékař – zákazník – léčené zvíře najdeme i v řadě dalších prací. Orr ji ve své knize *Talking about machines* nachází u kopírek (opravář – zákazník – mašina) a nazývá ji servisní trojúhelník. Pro téma spirituality práce je důležité o něm vědět a dát si prostor mluvit o všech jeho prvcích. Neboť sdílení ve společenství o práci považují za velmi důležitou součást toho, jak nacházet vztah duchovního života a práce. Mít možnost mluvit nejen o vztahu se zákazníkem, ale také o tom, že ta potvora kouše, kope, nereaguje na léčbu – nebo naopak jde všechno jako po drátkách. Mluvit o radosti i naději, smutku i úzkosti spojenými s prací. Je tu celá široká škála toho, co Orr nazývá válečné historky, které si zocelení technici vyprávějí a kterými si předávají znalosti. Je tu samozřejmě i široká škála další komunikace s kolegy, s vedením atd. Potřeba mluvit s kolegy, zastavit se a sdílet se. Patří sem i potřeba pochopit místní nářečí (kráva jede na dva válce), slang používaný mezi odborníky, nebo humor, který pochopí jen odborník.

Lidská práce a z ní přejaté obrazy jsou náměty mnoha biblických textů, jak je vyjmenovává LE26. Obrazy přejaté z práce

můžeme využít i k vyjádření vlastní víry jako např. římský setník (Lk 7,1–10). Ten posílá pro Ježíše, aby uzdravil jeho otroka. „A když už byl Ježíš nedaleko jeho domu, poslal k němu setník své přátele se vzkazem: „Pane, neobtěžuj se; vždyť nejsem hoden, abys vstoupil pod mou střechu. Proto jsem se ani neodvážil k tobě přijít. Ale dej rozkaz, a můj sluha bude zdrav. Vždyť i já podléhám rozkazům a vojákům rozkazuji; řeknu-li některému „jdi, tak jde; jinému „pojď sem, tak přijde; a svému otroku „udělej to, tak to udělá.““ Setník tu viditelně vyjadřuje svoji víru obrazem převzatým z práce, a není to malá víra. „Když to Ježíš uslyšel, podivil se, obrátil se k zástupu, který ho následoval, a řekl: „Pravím vám, že tak velikou víru jsem nenalezl ani v Izraeli.““

Také mnohé události ze života apoštolů souvisí s jejich prací – Petr, Ondřej a Jan byli povoláni při práci, vzkříšený Ježíš se pak setkává s učedníky při rybolovu, ke kterému se na chvíli vrátili. A když se Marie Magdalská setkává se Vzkříšeným a myslí, že je to zahradník, není to jen prostý odkaz na další práci, ale také odkaz na celé to veliké povolání člověka, který má pečovat o Boží stvoření a podle svých možností je dále rozvíjet a doplňovat.

Wightovy knihy ukazují obrovskou proměnu veterinární praxe jak vlivem pokroků ve veterinární medicíně, tak vlivem širších společenských a hospodářských změn. Příkladem prvního je zavádění antibiotik a moderních vyšetřovacích metod, které najednou umožní léčit nemoci do té doby neléčitelné, nebo vakcinace krav proti TBC, která významně přispěla ke zvládnutí této nemoci, jež se často přenášela i na lidi. Příkladem druhého je posun od těžké dřiny s koňmi a dobyt看em na polích a v nevytopených stájích k péči o domácí mazlíčky ve výborně vybavené ordinaci. Proměnu práce v průběhu času najdeme i v dalších profesích a i tam půjde jak o vývoj v rámci profese, tak o vnější změny. Dovolím si tu upozornit na význam výzkumu, vývoje a studia.

Kněz, prorok a král

Wight nebyl věřící. V jeho práci však najdeme spoustu radosti i těžkostí, mnohokrát prokázanou lásku k bližním, překonání sebe sama, aby poněkoliště za noc vstal a jel k zákazníkovi, růst ve ctnosti, ale i zápasy s únavou, nemocemi, marností, nevděčností, byrokracií atd. Pro pokřtěné tu platí, co se píše v *Christifideles laici* (CL14) o účasti laiků na kněžském úřadu Kristově: „Všechny jejich skutky se stávají duchovním obětí darem, který je milý Bohu pro zásluhy Ježíše Krista; modlitby a apoštolská činnost, manželský a rodinný život, každodenní práce, tělesné i duševní osvěžení – když je prováděno ve spojení

s Duchem – a též těžkosti života, jestliže jsou trpělivě snášeny. Tyto skutky se zbožně přináší Otci zároveň s obětí těla Kristova, když se slaví eucharistie. Takto i laici zasvěcují celý svět Bohu, když se všude klanějí Bohu a jednají svatě.“ Také naše modlitby prosebné i děkovné za nás samotné, kolegy, studenty, zákazníky, nemocná zvířata a různé situace v práci pozvedají svět k Bohu. Podobně pak platí, že se laici účastní na Kristově královském úřadu „především tím, že vedou duchovní boj, aby zvítězili v sobě a přemohli království hříchu, dále tím, že obětují sami sebe v lásce a spravedlnosti ke službě Ježíši Kristu“ (CL14).

O účasti na prorockém úřadu Kristově, který laiky uschopňuje a zavazuje „aby ve víře přijímali evangelium, slovy a skutky je hlásali a neváhali poukazovat na zlo ve světě“ (CL14), jsme již hovořili u evangelizace, ale také u etických otázek spojených s prací.

Christifideles laici pokračuje o účasti laiků na královském úřadě: „Laici jsou však také zvláštním způsobem povolání k tomu, aby opět vrátili veškerému stvoření jeho původní hodnotu. Neboť když svou schopností podporovanou životem milosti podřizují toto tvorstvo skutečnému dobru člověka a uplatňují moc, účastní se věřící na moci, již zmrtvýchvstalý Ježíš přitahuje všechny k sobě a spolu se sebou samým je podřizuje Otci, aby Bůh byl všechno ve všem“ (CL14).

Dovolím si ve vracení původní hodnoty všemu stvoření spatřovat také jeho objevování a ukazování jeho krásy, tedy zejména výzkum a umění. Není bez zajímavosti, že Abram dostává od Hospodina příkaz projít křížem krájem zemi, kterou dostává (Gn 13,17). Dá se to chápat jako jisté zasvěcení, ale snad se má také podívat, co vlastně od Boha dostal, co vše mu Bůh svěřil. Spatřuji zde pobídku k objevování, k výzkumu, v dnešní době třeba i k letům do vesmíru. Nejen proto, že přináší mnohé pozemské aplikace, které jsou přínosem i pro chudé, ale vůbec proto, že jsme povoláni objevovat a zkoumat. Tedy též přemýšlet o vlastní práci a hledat vlastní cestu ke splnění svého povolání

Autor Bc. Ing. Boleslav Vraný, Ph.D., je softwarový developer.

LITERATURA A POZNÁMKY:

- [1] Miller D. W.: *God at Work: The History and Promise of the Faith at Work Movement*, New York: Oxford University Press, 2007, s. 74–78, 125–142.
- [2] Novak, Michael. *Business as a calling*. New York: Free Press, 1996, s. 28–30.
- [3] Miller, *God at work*, s. 77.
- [4] Miller, *God at work*, s. 135.
- [5] Orr Julian E.: *Talking about Machines: An Ethnography of a Modern Job*, Cornell University Press, 1996

POUŽITÉ ZKRATKY:

CL – *Christifideles laici*, LE – *Laborem exercens*, KSNC – *Kompendium sociální nauky církve*

Nad knihou Svobodný čas: Pedagogika volného času jako výchova ke svobodě

Rozhovor se salesiánem Michalem Kaplánkem, který se věnuje sociální pedagogice na Pedagogické fakultě MU a na VOŠ JABOK v Praze a v minulých letech byl garantem oboru Pedagogika volného času na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

► **Kniha zaujme už provokativním titulem. Vždyť pedagogika volného času je v rámci vzdělávacího procesu na okraji zájmu, a najednou je chápána jako klíčová pro západní společnost založenou na svobodě... Jak vůbec došlo k vyprofilování knihy?**

Ta trochu provokativní myšlenka chápat volný čas jako svobodný čas není úplně nová. Přišli s ní v sedmdesátých letech němečtí kolegové Wolfgang Nahrstedt a Horst Opaschowski, kteří se dlouhodobě věnovali významu volnočasových aktivit. Navazovali přitom na osvícenské myslitele, kteří poukazovali na to, že má-li být člověk svobodný, aby se mohl svobodně zapojit do společnosti, musí mít každý, i úplně obyčejný člověk nějaký volný čas. Dalším podnětem pro Opaschowského byla studie Jürgena Habermase zaměřená na priority dělníků jedné hamburské automobilky. Pracovali u pásu, příliš je to nebalilo, ale hodně si vydělali. A vydělané prostředky pak rychle utráceli za povrchní zábavu. Volný čas byl pro ně prostředkem

kompenzace toho, co jim chybělo v zaměstnání. Ten koloběh postrádající smysl ho přivedl k myšlence rozvinout pedagogiku volného času.

► **Je vůbec možné vychovávat ke svobodě v hlubším slova smyslu?**

Volný čas je příležitostí objevit vlastní svobodu hned v několika rovinách. Základem je učit lidi přemýšlet o tom, co budou dělat ve volném čase. Klást si otázku, co mě bude naplňovat, co mně prospívá... V minulých letech jsme uskutečnili výzkum, co ovlivňuje mladé lidi při rozhodování o tom, co budou dělat ve volném čase. Média? Kamarádi? Cílem bylo zjistit, jak v nich můžeme podpořit resilienci vůči konzumním vlivům, inspirovat je k větší svobodě.

Jeden ze spoluautorů knížky, Jakub Sirovátka, výstižně píše: „Narušení hyperkonzumního chování znamená naučit se prostě ‚být‘, nic ‚nedělat‘. Jak se přilehavě říká: ‚lelkování‘ otevírá mysl. V protikladu ke konzumu stojí objevení všední každodennosti jako zdroje významnosti a zajímavosti. Člověk se znovu musí učit nevlastnickému, nemajetnickému vztahu ke světu a to se týká i touhy po vlastnění zážitků.“

► **To je mimochodem také jedno z témat knihy: výchova ke svobodě versus problém záměrnosti výchovy...**

Myšlenka svobody se v té knize objevuje neustále. Naše pojetí pedagogiky volného času je hodně vzdálené takové té mechanické představě trávení volného času v různých kroužcích. Tím vlastně dětem volný čas bereme!

Dnes se hodně mluví o potřebě rozvoje kritického myšlení. Myslí se tím především racionální rovina. Stejně tak jde přitom o rozvoj kritického myšlení v rovině osobního života, o rozlišování, co mně prospěje a co mně uškodí.

► SVOBODNÝ ČAS

Tématem rozhovoru je kniha: Svobodová, Z. (ed.) *Svobodný čas: pedagogika volného času jako výchova ke svobodě*, Praha: Karolinum, 2023. Vybrané výsledky výzkumů, na které v rozhovoru odkazujeme, jsou v knize: Kaplánek, M. (ed.). *Volný čas dětí staršího školního věku: vybrané výsledky výzkumu volného času a životního stylu dětí ve věku 11–15 let a jejich využití v pedagogice*. České Budějovice: Nakladatelství JU, 2022. Příručka s náměty k výchově k volnému času: Dudová, A.; Macků, R. *Kompas nebo vařečka?*, České Budějovice: Jihočeská univerzita 2022

Michal Kaplánek a Zuzana Svobodová, editorka knihy *Svobodný čas: Pedagogika volného času jako výchova ke svobodě*.

► **Jak by tedy výchova ke svobodě skrze volný čas měla probíhat?**

Znamená to učit lidi přemýšlet o tom, co budou dělat a proč to chci dělat. Jinak řečeno hledat příležitosti, jak pomoci lidem kultivovat jejich způsob rozhodování.

V odborné komunitě se hovoří o volnočasové kompetenci, o schopnosti prožívat volný čas. Prvním stupněm je naučit děti hrát nějakou hru tak, aby si ji dokázali užít. Další stupně člověka vedou k reflexi prožitků volného času a cílem je dobrat se antické *scholé*, životního postoje člověka hledajícího moudrost oproti člověku zahlcenému prací a zábavou. Tady připomeňme Radima Palouše, který viděl v návratu ke *scholé* osvobození od připoutanosti ke každodenním starostem. Volný čas tedy není

jen čas, kdy nic nemusím, ale příležitostí k péči o vlastní já, příležitostí věnovat se tomu, co dělá člověka člověkem.

Mně totiž dnes už nejde ani tak o výchovu ve volném čase (kroužky) nebo skrze volný čas (zážitková pedagogika), ale o výchovu k volnému času, tedy abychom si ho uvědomovali a nějak s ním pracovali.

► **Jak pak chápete vztah mezi osobnostní výchovou a výchovou ke svobodě?**

Ta témata se v knize do určité míry prolínají už proto, že knížka zahrnuje příspěvky různých autorů. Někteří vidí cestu spíše v osobnostní výchově, například pomocí dramatické nebo literární výchovy. A jiní zase prostřednictvím animace lidí, →

→ v povzbuzování k uvažování o životě, včetně uvedení do metod, které takové přemýšlení mohou podpořit jako třeba meditace, relaxace atd. Smyslem není vyrobit si zážitky, smyslem kontemplanace je otevřít se obdarování – od druhých, od Boha, otevřít se úžasu nad krásou přírody, umění...

► **Narážíte tady na to, co je úběžníkem vašeho příspěvku, a sice že spolu s Josefem Pieperem chápete jako vrchol *scholé* kontemplaci.**

Tak to chápali už někteří antičtí filosofové, například Platón. Vrcholem *scholé* pro ně bylo proniknout do podstaty věcí, nazírat je.

► **Rozumím vám dobře, že vaší ambicí je vnést do pedagogiky volného času kontemplaci?**

Ano, ale to neznamena primárně nějakou náboženskou výchovu. Jde spíš o příležitost učit se jakési naslouchající pasivitě, schopnosti nechat se oslovit, žasnout nad něčím krásným či dobrým. To podle mne patří k životu.

Je alarmující, když z výzkumů chování dětí (generace Alfa) a mladých lidí (generace Z) vyplývá, že součástí jejich identity je chytrý telefon. Nejsou bez něj schopni fungovat.

► **To musí klást obrovské nároky na osobnost pedagoga.**

To známe z praxe: pedagog musí zaujmout a v tu chvíli děti telefony nepotřebují. Řečeno slovy Petra Baumana v probírané knize, „konečným garantem hodnotového ukotvení výchovy je vychovatel, přesněji charakter, „životní sloh“ vychovatele, vycházející z jeho postojů, potřeb a zájmů.“

Ve zmiňovaném výzkumu se ukázalo, že motivovat děti k resilienci vůči konzumnímu stylu života, resp. k větší vnímavosti vůči dalším možnostem, je možné až od určitého věku. Je třeba navázat na určitou osobní zralost, ke které děti dospějí v období mezi jedenáctým a patnáctým rokem. Právě v tomto období děti začínají abstraktně uvažovat a současně začínají přemýšlet, co pro ně má hodnotu.

Například jsme se skupinou čtrnácti- až osmnáctiletých zkoušeli formou scénky vyjádřit rozhodování. První skupina měla vyjádřit, jak zvažují, zda půjdou v neděli do kostela nebo hrát fotbal. Druhá skupina ztvárnila dilema, zda jít na párty, anebo pomoci spolužačce s učením, a třetí měla scénkou vyjádřit, zda půjdou tam, kam chtějí jít jejich kamarádi, nebo tam, kam chtějí jít oni sami. Bylo vidět, že všechna ta rozhodování jim byla velmi nepříjemná. Snažili se to vyřešit nějak smířlivě, ale v životě se v mnoha případech konfliktu nelze vyhnout.

Podobně kolegyně Dudová vede na Teologické fakultě Jihočeské univerzity předmět Animace a přímo při výuce vede studentky a studenty k sebezamyšlení. Smyslem animace (nedirektivního vedení) není v rámci tohoto předmětu organizování zábavy, ale primárně naplnění duchem – a sebezkušenostní prvky pomáhají objevit, o co jde.

► **A podobně lze vést děti i ke kontemplaci? Nebo k zážitku transcendence?**

Do jisté míry ano. Kolegové, Anna Dudová a Richard Macků, připravili praktickou příručku s náměty, jak dětem zpřístupnit nejen proces rozhodování a řešení problémů, ale právě i meditaci, přemýšlení o sobě, relaxování a podobně. Rozvíjet spirituální rozměr člověka, jak se dočteme v knížce, o níž mluvíme, lze i pomocí estetické zkušenosti.

Tady je myslím důležité právě rozvíjet metody animace, pro něž je typické, že mají za cíl probouzet skrytý potenciál mladých lidí. Nejsnáze si

to představíme v kreativní oblasti. Zpívání, hraní na hudební nástroje, divadlo, malování – to vše dělá člověku radost. A podobně to lze zkoušet v sociální a v duchovní oblasti.

Mark Smith říká, že jsou tři pojetí výchovy. Formace (vím, co by měl člověk umět, a k tomu ho formuji), edukace (ve smyslu *educio*, vyvádění z nevědomosti, ven z platónské jeskyně k hlubšímu poznání) a pak animace (probouzení toho, co v lidech je). A tato tři pojetí se v dějinách pedagogiky různě propojují.

► **Paradoxem je, jak už jsme zmínili, že na pedagoga volného času jsou svým způsobem kladeny vyšší nároky než na ostatní pedagogy ve vzdělávací soustavě. Už proto, že by měl být lidsky zralejší...**

Přesně tak, je nepochopitelné, že učitel musí mít magisterské vzdělání, zatím co na pedagoga volného času stačí kurz. Sympatické je, že na Pedagogické fakultě JU byly v návaznosti na naše výzkumy zavedeny pro učitele druhého stupně tři předměty vztažené k pedagogice volného času.

► **To je hezký příklad mezioborové spolupráce na Jihočeské univerzitě.**

A také konkrétní příklad přínosu teologie pro sociální a humanitní obory.

Josef Beránek

Michal Kaplánek

Vnést kontemplaci do vzdělávání neznamena primárně nějakou náboženskou výchovu. Jde spíš o příležitost učit se jakési naslouchající pasivitě, schopnosti nechat se oslovit, žasnout nad něčím krásným či dobrým. To podle mne patří k životu.

Záludný klerikalismus zdola

Magdalena Volková a Josef Beránek

Když chybějí proroci, chápe se moci zákon, převažuje legalismus, varuje papež František, a pod pláštíkem legalismu se do společenství věřících vkrádá klerikalismus.

Jedním z průvodních rysů pontifikátu papeže Františka je ostrá kritika klerikalismu, který chápe jako „zfalšované pojetí náboženství“, jemuž chybí prorocký duch. Před deseti lety v prosinci roku 2013 v promluvě v domě svaté Marty mj. řekl: „Když v Božím lidu není proctví, pak prázdné místo, které po něm zbude, obsazuje klerikalismus.“ Mediálně známé jsou především papežovy výtky adresované vatikánským hodnostářům, římský biskup ovšem před klerikalismem varuje celou církev. V promluvě k členům italské biskupské konference letos v květnu uvedl: „Někdy má člověk dojem, že řeholní komunity, kurie, farnosti jsou stále příliš zahleděné do sebe. (...) Zdá se, že se do nich skrytě vkrádá jistý druh ‚obraného neoklerikalismu‘, a klerikalismus je zvrácenost. Klerikální biskup či kněz je zkažený, avšak klerikální laik nebo laička jsou ještě zkaženější; když se klerikalismus dostane mezi laiky, je to příšerné!“ Kam těmi slovy papež míří?

Nedávno tento „klerikalismus zdola“ výstižně pojmenoval generální vikář plzeňské diecéze Petr Hruška jako „vyžadování, očekávání či tolerování projevů nábožensky motivované povýšenosti nad druhými“ ze strany laiků. Skupinová dynamika funguje neúprosně. Stačí několik málo let, aby si člověk zvykl na respekt a privilegia spojená s určitou pozicí, a pokud farníci svého faráře (nebo třeba varhaníka či katechetku) v dojmu jakési výjimečnosti ještě podporují, ohrožují zdravý růst křesťanského společenství.

Oslovili jsme 23 aktivních duchovních, dvě třetiny z nich se s klerikalismem zdola setkávají velmi často a stejný počet respondentů uvedl, že jim osobně je tento jev nepřijemný.

Na konkrétní projevy klerikalismu zdola jsme se ptali i těch, kterých se to týká, laiků samých.

Klerikalismus zdola očima laiků

Citujeme z diskuse členů facebookové skupiny „V Církvi navzdory církvi“.

Pavla (55 let) uvedla, že všeobecně užívané oslovení otče, není jen formalita. „Samo o sobě vytváří skutečnost, kterou naznačuje. Dnes už se takovému oslovení důsledně vyhýbám. Ale trvalo mi to...“

Jan (44 let)

Klerikalismem zdola je skutečnost, že koordinátorka synodních skupin nedešlala výstupy z farní synodní fáze, protože v něm zaznívaly i kritické hlasy na faráře. Zametla to, neřekla nám o tom. Vnímám to jako nefér.

„Nechat si tykat bez toho, abych to faráři nabídl,“ navazuje Magda (47 let), „s tím, že já mu stále vykala a oslovovala ho pane faráři a on mi tykal; stejně starou kamarádku lékařku oslovoval paní doktorko, nedovolila jsem se ohradit, abych nevypadala, že jsem namyšlená.“

Tereza (33 let): „Byla jsem vychovaná ve věřící rodině, kde mi vštěpovali velkou, až nábožnou úctu ke kněžím. Uvědomila jsem si později, že jsem často překračovala zdravou míru té ‚úcty‘, kněze jsem dost často omlouvala, chovala jsem se před nimi vždy hodně servilně.“

Respondent, který nechtěl být jmenován, se svěřil se svým příběhem: „Jako rodina, v níž vyrostl kněz, jsme se ve farnosti těšili všeobecné úctě, včetně častých nedělních obědů pana faráře u nás. Poté, co bratr po čase z kněžské služby odešel a oženil se, jsme zažívali strmý a citelný pád z farního piedestalu, odstup, rozpaky, mlčení. Bylo to celkově lidsky náročné, brali jsme to jako selhání.“

Jana (45 let): „Na svatební hostině do čela stolu usadili faráře, čímž všechna pozornost směřovala k němu místo k nevěstě a ženichovi. Jemu to bylo očividně nepřijemné, ale roli bodře přijal a bavil publikum svými historkami, protože si myslel, že se to od něho čeká. Zodpovědnost za to bohužel nesla zbožná maminka nevěsty.“

Olga (35 let): „Občas si po mši sv. ve skupince přátel povídáme a sedne si k nám kněz. Někdy úplně změní téma hovoru, kterým jsme se do té doby všichni dobře bavili. V horším případě začne svůj monolog. Proč prostě chvíli nevydrží poslouchat, o čem se bavíme, a pak se jako ostatní přidat? Klerikalismus mi přijde v tom, že mu jdeme z cesty a rezignujeme na náš společný rozhovor.“

Na Olgu pak reagovala Marta (46 let): „A umíte si představit →

→ situaci, že byste mu řekla ‚sorry, pane faráři, teď se tady bavíme o něčem jiném? Upřímně, já bych to nedokázala, nechala bych to být, protože je kněz...‘

Jan (32 let): „Neposkytování zdravé zpětné vazby z ohledů na to, že je to kněz.“

Markéta (36 let): „Mně přijde úsměvné, jak zbožně dáváme peníze, aniž bychom věděli, co se s nimi děje. Hodně lidí by to vlastně rádo vědělo, ale stydí se na to ptát, aby náhodou nevypadali, že církvi nedůvěřují...“

Jan (44 let): „Klerikalismem zdola je skutečnost, že koordinátorka synodních skupin nedešlala výstupy z farní synodní fáze, protože v něm zaznívaly i kritické hlasy na faráře. Zametla to, neřekla nám o tom. Vnímám to jako nefér.“

Ilona (40 let): „Poděsil mne výrok jedné zasvěcené osoby, že ‚ona dala Bohu vše, tak tedy očekává, že bude mít nějaký větší prostor úcty a že synoda jí teď ten prostor tak nějak bere. Klerikalismus zdola bych v této situaci viděla v tom, že na tuto hru přistupujeme a vidíme v zasvěcených lidech něco víc, že si necháme vnutit, že sexuální život laiků je něco nízkého.“

Klerikalismus zdola se ovšem neprojevuje jenom vyvyšováním duchovních a zasvěcených osob, ale také snahou vnucovat druhým svoji laickou představu, jak se mají kněží, řeholníci a řeholnice správně chovat.

Pavel (60 let): „Hlášení, co farář dělá, jeho nadřazeným. Bez zpětné vazby faráři, později pravidelné udávání. Často také obsahující polopravdy a nepravdy.“

Josef (53 let): „Tak například tvrdošijné trvání na tom, že je třeba modlit se exorcismy po mši svaté, přestože pan farář to nepovažuje za teologicky šťastné a jiní farníci by spíš ocenili tóny varhan. Nebo když farnice vyžadují co nejvíce pravidelných mší svatých během týdne, byť se jich pak účastní jen pár lidí.“

Marian (60 let): „První, co se mi vybavilo, byl zážitek, kdy jedna farnice sdělila s ‚pravověrnou‘ duchovní hrdostí a povýšeností, že ona si při mši půjde pro svaté přijímání vždycky pouze k místnímu knězi, a ne k ženatému jáhnovi, který se každé ráno budí vedle nějaké ženské.“

Radek (46 let): „Snaha používat kněze jako autoritu ve věcech, které leží mimo jeho působnost... Viděl jsem zblízka třeba konflikt, kde se někteří snažili získat faráře na svou stranu, aby měli větší váhu než ti druzí.“

Monika (45 let): „Příklad klerikalismu ze strany spolufarnice: nehodíš se na to, abys mohla učit náboženství, protože tvůj manžel není pokřtěný... (tedy jsi farník druhé jakosti).“

Lukáš (45 let): „Já občas zažívám jako laik v církvi jakousi sestru klerikalismu – pokřivený pronatalismus. Cože, vy máte šest

dětí? No tak to je úžasné... A rázem si připadám, jako bych pro druhého přestal být lidskou bytostí, ale byl vyvýšen na podstavci, vytesán do kamene, umrtven. Jako kdyby mi pouhý fakt vyššího

počtu dětí v rodině automaticky přiřazoval vyšší hodnotu, než mají ostatní. Ne, i já jsem stejný člověk jako ostatní a kolikrát si říkám, chudáci děti, otec jako já – to je opravdu výhra...“

Klerikalismus zdola – jak ho vidí kněží

Je překvapivé, že někteří z oslovených kněží si pod klerikalismem zdola neumějí nic představit. Jiní za ním viděli přílišnou

dominanci, prosazování se či nepřizpůsobivost laiků. Nicméně většina klerikalismus zdola charakterizovala podobně jako členové facebookové skupiny „V Církvi navzdory církvi“.

„Klerikalismus zdola a naruby (to není totéž) je to, když vám lidé nactiurhají, protože jste se zachoval jinak, než je jejich představa, jak by se měl chovat kněz,“ uvedl P. Martin (63 let).

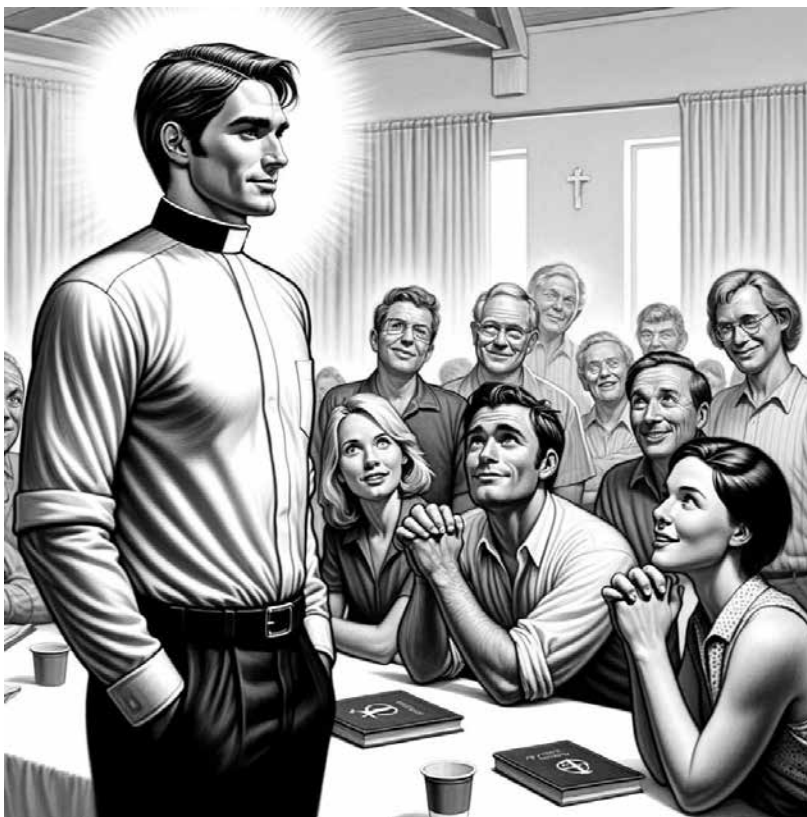
„Pro mě má tento výraz dva významy: na jedné straně tímto výrazem můžeme označit postoje věřících, které podporují pocit kněží jako exkluzivní skupiny, což mohou být někdy i docela ‚běžné‘ projevy tradiční úcty ke knězi; mě ale více zajímá druhý význam: klerikalismus jako postoj nadřazenosti v církvi obecně, tedy postoj, který může mít také laik, zejména vlivný, odborník-teolog nebo také ekonom nebo třeba i jáhen či akolyta...“ konstatuje P. Michal (61 let).

Zmíněný druhý význam vnímá podobně jáhen Pavel (47 let): „Klerikalismus zdola je pro mne i to, když si laik zakládá na své roli ve farnosti (např. katecheta, varhaník) a dává druhým najevo svoji nenahraditelnost pro farnost, očekává za to nějakou speciální pozornost a úctu či přízeň kněze.“

„Jde o vnitřní postoj osobní či systémové podřízenosti a z něj plynoucí vnější projevy slepé poslušnosti, neschopnosti jakékoli kritiky či naopak neustálého negativního vymezování se katolických křesťanů (‚laiků‘) vůči jiným katolickým křesťanům, kteří přijali svátost služebného kněžství,“ vrací se k prvnímu zmíněnému významu probíraného pojmu P. Petr (58 let). „Pojem vyjadřuje, že někdy je to Boží lid – laici, kdo kněze, možná neúmyslně, tlačí do pozice, kdy získává moc na úkor laiků, na základě čehož pak drží v rukou všechnu moc při důležitých rozhodnutích,“ doplňuje P. Matuš (34 let). Řečeno slovy P. Pavla (57 let), „tlak na kněze, aby jednal tak, jak chtějí /někteří/ farníci, sami však nepřiloží ruku k společnému dílu. Prostě ty jsi farář a tak dělej to či ono.“ Klerikalismus zdola vyžaduje od těch, kdo jsou součástí „kléru“, aby se chovali „klerikálně“, konstatoval P. Michal (65 let).

Josef Beránek

Klerikalismus zdola se ovšem neprojevuje jenom vyvyšováním duchovních osob, ale také snahou vnucovat druhým svoji laickou představu, jak se mají kněží správně chovat.

Obraz klerikalismu zdola, jak jej vygenerovala umělá inteligence (ChatGPT).

Velmi konkrétní příklady klerikalismu zdola uvedli dva mladí kněží Matěj a Matuš. „Například velmi úslužné chování, oslovování ‚otče, otče‘, nabízení deštníku starší dámou, nebo třeba i nabízení peněz za to, že jsem přišel na oběd. Ale taky přehnaná očekávání, ‚přivlastňování‘ si kněže a nárokování, aby se choval podle předem daných schémat, nebo žádání o radu v oblastech, kde nemohu nic vědět,“ napsal P. Matěj (27 let). A P. Matuš (35 let) zachytil jiné časté situace: „Třeba jde o přípravu setkání, kdy někteří z přítomných kněže osloví slovy: ‚Páter, řekněte, jak to má být.‘ Anebo: ‚Vy to rozhodněte, Vy máte Ducha svatého!‘ Anebo ještě jiný případ, kdy lidé žádají kněže o radu v bezvýznamných věcech, čímž jakoby svoji odpovědnost za rozhodnutí přenášejí na kněze.“

P. Michal (39 let) nechtěl popisovat konkrétní zkušenosti. „Těžko popsat jednu situaci, když jde o klima, o atmosféru. Týká se to především ‚maličkých ve víře‘, prostších věřících bez kritického myšlení, kteří nevyhnutelně potřebují svoji víru zavěsit na nějaký háček (na vůdce, autoritu, učitelský úřad církve, pana faráře), protože Kristus a evangelium jim nestačí.“

„Klerikalismus je rakovinou hierarchického systému katolické církve,“ pokračuje P. Michal. „...Klerikalismus shora a klerikalismus zdola sa navzájem vyživují a potřebují. Klerikalismus shora (ze strany kleriků směrem k laikům) sa daří mimo jiné proto, že i sami laici z nějakého důvodu chtějí a potřebují

autoritu, která je jiná, odlišná, zbožštěná, nekritizovatelná a neomylná a již je snazší svěřit svoji existenci než být za ni ve svobodě odpovědný.“

Co je za tím?

Čím to je, že tato „nábožensky motivovaná povýšenost“ znovu a znovu proniká do života církevního společenství navzdory tomu, že jsme zvyklí církev připodobňovat Božímu lidu (Lumen gentium 4), ovčinci (LG 6) či společenství bratří (LG 7)? P. Matěj za tím vidí vliv výchovy, tradice, zvyk. „Možná také to, že se proti tomu kněží neohradí. Sám ale nevím, jak to udělat, aby to zároveň nebylo arogantní a třeba necitlivě bořící svět toho druhého, přiznává sedmadvacetiletý kněz. Hranice mezi přirozeným respektem k autoritě a nezdravým vztahem k autoritě bývá mnohdy velmi nezřetelná. Necitlivé odmítnutí ze strany kněze, jakési „boření model“ může vést k narušení důvěry a vzájemnému odcizení.

Mnozí spolubratři P. Matěje vidí za nezdravým respektem k duchovním osobám osobní nezralost. V pozadí je „vlastní slabost a neschopnost orientovat se ve společnosti a v životě“, usuzuje P. Vojtěch. „Čím slabší člověk, tím má bojovnější vystupování...“ A podobně důvody klerikalismu zdola vidí P. Martin: „Jde o zcela běžný jev v mezilidských vztazích: Chceme →

→ selfičko se známým zpěvákem, politikem. Názory známých herců vnímáme silněji než lidí známých málo. Operovat by nás měl ideálně primář, přece. Šéfa přeceňujeme a ještě častěji podceňujeme. Klerikalismus je jen užším vymezením toho, co bychom mohli pojmenovat jako „nezralé, nevyvážené předpoklady vztahů.“ Kořenem jsou podle něj nevyvážená očekávání laiků od kněží, kněží od biskupa, papeže a vposledku „kohokoli od Boha“.

Tento pohled rezonuje i ve vyjádření P. Jana (57 let): „Jde o komplexní problém, člověk musí dozrát k tomu, aby se chtěl sdílet, převzít díl odpovědnosti za společenství a poznat, že to nakonec pomáhá i jemu samému.“

Další oslovení kněží si všímají především specifické pozice duchovního. V jádru klerikalismu je spiritualizace osoby kněze, dlouho zakořeněná a zděděná představa o odlišnosti kněží a laiků, konstatuje P. Petr. A podobně vidí jádro problému P. Michal: „Chtělo by to komplexní historický exkurs o tom, jak se z prvotní církve apoštolské a poapoštolské doby stala v průběhu epoch instituce opírající se o církevní právo (1752 paragrafů CIC), které je najednou nad evangeliem. Také historické výroky jako ‚mimo církev není spásy‘ vedou ty, kdo chtějí být spaseni k nekritické poslušnosti.“

Na to, že klerikalismus je svým způsobem důsledek dlouholeté formace věřících v duchu dvou církevních stavů, tzv. duchovních a tzv. laiků, upozorňuje P. Petr: „Mnozí věřící mají zkušenost s modelem kněžství, které je žito subjektivně s dobrým úmyslem a často i s dobrým srdcem, které ale automaticky předpokládá nadřazenost vůči tzv. laikům.“ Podle něj je v jádru „málo rozšířená zkušenost katolických křesťanů se setkáním s oním jediným Mistrem, Učitelem a obrazem jediného Otce, o kterém mluví evangelium (Mt 23,1–12) a s takovým způsobem služby kněží či biskupů, o kterém mluví sv. Pavel (1 Sol 2,7b–9.13)“.

Tady ovšem věřící i kněží narážejí na meze katolické teologie, která svátostné (hierarchické) kněžství odlišuje od kněžství všeobecného co do podstaty nejen stupněm (LG 10). Jedno i druhé se však podílí na kněžství Kristově, a jak píše ve své pozoruhodné studii Otto H. Pesch, koncilní otcové chtěli odkazem na rozdílnou podstatu předejít srovnávání. Bez ohledu na to však lidé obdaření přirozenou náboženskostí, upozorňují religionisté, mají tendenci chápat kněze jako někoho z podstaty odlišného, osvíceného, svatého. Tento disproporční vztah může mít v jisté fázi a situacích duchovního vývoje funkční význam, vylévat vaničku i s dítětem není moudré, je však nutné takový vztah reflektovat a rozumět možným úskalím.

Možná právě proto papež František i v tomto směru volá

po „reformě postoje“: každý pokřtěný by se měl cítit zapojen do církevní a sociální změny, kterou tak velice potřebujeme, abychom vykořenili klerikalismus. „Je nemožné přemýšlet o jakékoli změně naší činnosti jakožto církve, která by nezahrnovala aktivní účast všech členů Božího lidu,“ zdůrazňuje papež a připomíná životodárný přínos proroků v každé době, i v té dnešní: když v Božím lidu není proctví, prázdné místo obsa-

zuje klerikalismus. „A právě tento klerikalismus klade Ježíšovi otázku: ‚Jakou mocí děláš tyto věci? Kdo ti k tomu dal plnou moc?‘ (Mt 21,23) Paměť příslibu i naděje jít vpřed jsou redukovány na pouhou přítomnost. Není minulost, ani nadějná budoucnost. Přítomnost je legální, a pokud je legální, jde se dál.“ Inak řečeno, podtrhuje papež, kde není proctví, chápe se moci zákon, převažuje legalismus... Přičemž na Kristově prorockém poslání se

podílejí „věřící všech stavů“ podle obdarování Duchem svatým (LG 12).

Co to znamená prakticky? Papeži Františkovi, vrostlému do ignaciánské spirituality, by nejspíš bylo blízké ignaciánské: vidět, pojmenovat, rozlišit a konat. Cílem není narušit zdravou úctu ke kněžím a biskupům, ale nastavit zrcadlo reality, ve které žijeme a podrobit ji zdravé reflexi. Díky tomu si můžeme uvědomit diskutabilní postoje, které nám třeba vlivem výchovy a zvyku již nepřipadají tak divné. Léčba klerikalismu, ať shora či zdola, se opírá o vědomí křestní důstojnosti nás všech, o přirozenou lidskost i o schopnost nebrat se tolik vážně.

Papež František

Když v Božím lidu není proctví, prázdné místo obsazuje klerikalismus.

A právě tento klerikalismus klade Ježíšovi otázku: „Jakou mocí děláš tyto věci?“

Nejlepší dárek pro Vaše blízké?

Katolický postliberalismus ve Spojených státech

Blandine Chelini-Pontová

Okolo akademických osobností, které podporují Republikánskou stranu, nabírá na síle „postliberální“ ideový proud. Jeho cílem je obnovit křesťanskou politiku na základě tradičních morálních hodnot, přičemž politika se má podřídit náboženství.

Tento myšlenkový proud se mimoto snaží rozšířit svůj vliv i mimo Spojené státy a využívá k tomu vzestupu populistických hnutí. Svého spojence již našel v Maďarsku: Viktora Orbána.

V dějinách americké politiky je trvale přítomné propojení mezi odkazy na křesťanství, životem idejí a politickou angažovaností. Až do sedmdesátých let 20. století křesťanské zdroje, které dnes ovlivňují politiku především z etického hlediska, silně působily jak na americkou levici, tak na pravici a v mnoha ohledech toto působení i nadále přispívá k celkovému vyvažování americké politiky. V posledním desetiletí se však politické využívání křesťanství prudce posunulo doprava, neboť praktikující konzervativci odmítli sekularizaci amerického státu a sexuální revoluci, která učinila z liberalizace morálky politický cíl. Tento posun křesťanů doprava byl tak významný, že vedl ke vzniku specifického hnutí, *křesťanské pravice*, jakéhosi nejasného ekumenického konglomerátu, který se skládá z různých vazeb, struktur a hnutí a jehož cíl je v příkrém protikladu k sekularizaci: usiluje totiž o obnovu staré křesťanské, sexuální a rodinné morálky v právu a mravech, která tu byla „vždy“, a o návrat ke státu, který by se vymezoval jako stát křesťanský a také by si tak počínal.

Intelektuální a digitální mobilizace

Křesťanská pravice se stala hlavní složkou republikánského konzervativismu. Její obraz se však značně proměnil, podobně jako stavba, která se neustále obnovuje. Dá-li se zpětně vysledovat její vznik a vývoj, lze konstatovat, že její neaktivnější a intelektuálně nejtvořivější skupiny na sebe navazovaly, spojovaly se a postupně se posouvaly od konzervativního k autoritářštějšímu pojetí politiky. Katoličtí postliberálové o sobě dali vědět zhruba v letech 2010–2020, poté, co vyšla kniha Patricka Deneena, profesora politologie na katolické Univerzitě Notre-Dame ve státě Indiana, s názvem *Why the Liberalism Failed (Proč selhal liberalismus)*,[1] která vyšla v roce 2018. Velké množství vysokoškolských pedagogů a publicistů – teologů,

politologů, právníků a ekonomů – se od té doby snaží dokazovat provinění liberalismu, chápaného jako politická, sociální a ekonomická filosofie, který je zodpovědný za nepravosti a celkovou amorálnost americké společnosti.[2]

Novost jejich přístupu spočívá v tom, že jsou zároveň ekonomicky i kulturně antiliberální. Snaží se vystopovat příčinu současného stavu americké společnosti, který pokládají za zhoubný. A nacházejí ji v samém systému liberální demokracie... Tento antiliberální proud tvoří především významné osobnosti, které jsou finančně podporovány za vyjadřování svých postojů. Předkládají argumentační linii, která dokáže ovlivnit voličské základny republikánských kandidátů do Kongresu, místních samospráv a ovšem i do prezidentských primárek: sázejí na takové lidi, jako je Ron DeSantis nebo Mike Pence, a doufají, že se jim podaří skoncovat s érou Donalda Trumpa.

Termín postliberalismus nepochází od *intelligence*, která je takto mobilizována; ona jej naopak použila ke svému sebevymezení.[3] Stoupence nové postliberální orientace je možné najít okolo několika časopisů či online blogů, jako je *American Conservative*,[4] starý konzervativní časopis, který v roce 2002 založil Pat Buchanan, *American Affairs*,[5] časopis založený v roce 2017 Gladdenem Johnem Pappinem,[6] blog *Post-liberal Order*,[7] jež v témže roce založili Patrick Deneen, Chad Pecknold a Adrian Vermeule. V březnu roku 2023 vznikl internetový časopis *The American Post-Liberal*,[8] který založili William Benson a Michael Ippolito (oba jsou velmi mladí) a který sám sebe označuje za „časopis katolického politického realismu“. Hlavní charakteristikou této nedávno vzniklé skupiny je její výslovně deklarované zakotvení v katolické tradici, která jí slouží jako zdroj teoretické inspirace a ospravedlňuje její intelektuální boj a projekt, který se nemá stát ničím menším než dominantním myšlením křesťanské pravice a americké Republikánské strany.[9] Její aktivisté působí i mimo Spojené státy jako →

→ zastánci a proponenti budoucích idejí sdružujících všechny nacionalistické či populistické strany, jež chtějí mít nějakou strukturovanou ideologii. Je překvapivé, že katoličtí postliberálové se nezdárají postavit se na stranu kontroverzního režimu Viktora Orbána, který doporučují jako vzor hodný následování.

Integrální teopolitika

Postliberální inspirace je částečně založena na nové fundamentalistické interpretaci politiky, s jejímž zaměřením přišli teologové.[10] Patří mezi ně například Edmund Waldstein, cisterciácký mnich z rakouského opatství Stift Heiligenkreuz, který vede blog *Sanctus*[11] a je též hlavním redaktorem blogu *The Josias*. [12] Svou motivaci vysvětluje takto: „Nelze oddělovat politiku od péče o smysl lidského života, jak činí liberálové; my to odmítáme. Tvrdíme, že politika musí člověka vést k jeho cíli. [...] Poněvadž člověk má časný cíl a věčný cíl, máme za to, že jsou tu dvě moci, které jej řídí: moc světská a moc duchovní. Toto pojetí politiky lze označit za „katolický fundamentalismus.“[13] Waldstein, který se podle svých slov inspiroval myšlením Charlese De Konincka (1906–1965),[14] se vrací k augustínovské představě dvou mocí a dvou společností, světské a duchovní, jejichž cíle jsou souběžné a jejichž účel není spojen se svobodou jednotlivců.

V letech 2021–2022 vydal Waldstein spolu s Peterem Kwasniewským, profesorem teologie v Centru sv. Pavla na františkánské univerzitě ve Steubenville ve státě Ohio,[15] dva svazky sborníku, zveřejněného na internetových stránkách *The Josias* a nazvaného *Integralism and the Common Good*. Teze sborníku se odráží i v jeho názvu: politický život byl ustanoven a chtěn Bohem pro společné časné dobro. Podle sborníku spočívá velký omyl současného katolicismu v tom, že spiritualizuje Kristovo království a odděluje je od politiky tím, že se *impérium* nad celým stvořením pokládá za nadpřirozenou skutečnost bez politických důsledků; že „se stáhlo“ z politiky, místo aby ji inspirovalo svou vlastní moudrostí.

Společné dobro versus biologický liberalismus

Zatímco Chad Pednock se považuje za „augustiniána“, političtí, právní a ekonomičtí akademikové, stoupenci amerického postliberalismu, se spíše odvolávají na svatého Tomáše Akvinského a Aristotela,[16] od něhož si vypůjčují teorii společného dobra (= obecného dobra, *bonum commune*) jakožto etického cíle moci. Prosazováním tohoto ztraceného společného dobra, které však oni znovuobjevili, se proslavili zejména tři autoři: Adrian Vermeule, Gladden John Pappin (viz pozn. 6) a Patrick Deneen.

Adrian Vermeule, profesor ústavního práva na Harvardově univerzitě, který v roce 2016 konvertoval ke katolicismu

a založil blog *Jus et Justitium*, vydal svou nejnovější knihu pod explicitním názvem *Common Good Constitutionalism* (Polity Press, 2022), v níž navrhuje nově vymezit základy amerického ústavního pořádku. Tvrdí, že hlavním cílem každého ústavního pořádku by měla být podpora dobrého vládnutí, nikoli ochrana svobody jako cíle sama o sobě.[17] Jako právník Vermeule charakterizuje svou teorii jako pokus o oživení a rozvoj „klasické právní tradice“. Uzákoněné právo chápe jako pozitivní uplatnění základních principů přirozeného práva,[18] které stanovil Aristotelés před příchodem křesťanství. Aristotelés prokázal existenci „přirozeného zákona“, což převzala tomistická teologie. Na základě tohoto dědictví Vermeule tvrdí, že přirozený zákon je základem celé lidské společnosti a veškeré racionálně přístupné morálky. Tvrdí, že právo je definováno jako „nařízení rozumu vyhlášené politickými autoritami pro společné dobro“. Právo není „spojeno s konkrétními psanými nástroji občanského práva nebo s vůlí zákonodárců, kteří je vytvořili“,[19] nýbrž spíše ztělesňuje rozumová určení společného dobra. Právě tato určení, stejně jako přirozenoprávní kontext, do něhož jsou zasazena, tvoří právo. Vermeule uvádí, že mezi tyto zásady patří „upřímná vůle uzákonit morálku“.[20]

Patrick Deneen, profesor politologie na Univerzitě Notre-Dame (předtím působil v Princetonu a Georgetownu), je neotevřenějším kritikem amerického liberalismu. Kritizuje ho jako katastrofální ideologii, jejíž zlovolná povaha je ekvivalentní komunismu a fašismu; tím, že se z ní vytratila etika, zhasila maják osvětující společné dobro. Dvěma knihami, jež spolu souvisejí, *Proč selhal liberalismus* (*Why Liberalism Failed*, Yale University Press, 2018) a *Změna režimu. Na cestě k postliberální budoucnosti* (*Regime Change. Towards a Postliberal Future*, Swift Press, 2023) Deneen ostře kritizuje pravici a levici za jejich zaslepenost, za to, že se považují za politický vrchol lidstva. Ve své první knize rozebírá zásadní a zhoubné rozpory liberalismu, který obhajuje rovná práva a zároveň prosazuje neúnosnou materiální nerovnost. Legitimita liberalismu je založena na souhlasu, ale liberalismus zároveň odrazuje od občanské angažovanosti. Jeho působením mizí veškerý smysl pro obecný zájem a společné dobro. A proto dostředivé síly, které v současnosti působí v americké kultuře, nejsou podle Deneena vadami spojenými s logikou politické konfrontace, ale spíše příznaky kolapsu liberálního systému v jeho terminálním stadiu.

Ve své druhé knize, nazvané *Změna režimu. Na cestě k postliberální budoucnosti*, navrhuje Deneen osvobodit americký „režim“ od jeho liberalismu, i když není jasné, zda toto osvobození zahrnuje i změnu ústavního pořádku a nastolení nějakého jiného systému. V návaznosti na obvinění vznesená ve své první knize odsuzuje vládnoucí a liberální „nadtřídu“ [*superclass*], která vládne ve prospěch několika málo lidí a na úkor mnohem většího počtu lidí, což urychluje současnou politickou krizi.

Navrhuje transformovat elitu, a to komplexní reformou vzdělávání; [21] navrhuje vychovávat a vzdělávat budoucí politické vůdce v „předpostmoderním“ (sic!) konzervativismu, tj. konzervativismu, který je v souladu s prosazováním společného dobra jako cíle politického řádu. Příslušníci takto vychované nové elity by pak bděli nad udržováním celé společnosti, chápáné jako souhrn přirozených lidských společenství, jejichž epicentrem je rodina, v dobrém morálním stavu. Deneen obhajuje veřejnou morálku státní moci, prosazuje náležitou veřejně projevovanou etiku a novou třídu ctnostných vládců, kteří by obnovili „roztříštěný“ americký režim; nový režim by měl opravdu sloužit lidem a zároveň by tvořil rámec pro osobní práva a svobody v omezených hranicích „přirozené“ existence jednotlivých osob.

Právě v této poslední oblasti, tedy v otázce „přirozených“ svobod oproti svobodám vynalezeným, spočívá motivace postliberálů. Jejich cílem je skoncovat s tím, co považují za velkou rozbušku, za tragédii, šílenství americké společnosti, které potažmo vede i k šílenství západních společností. Toto šílenství je důsledkem logiky volby či souhlasu, jež se používá v souvislosti s tělem a sexualitou, tedy samotného jádra současné společenské debaty. Postliberálové pokládají za regres nástup sexuálních a reprodukčních práv, který začal legalizací antikoncepce a potratů, po nichž následovala legalizace homosexuality, manželství osob stejného pohlaví a změny pohlaví.

Odsuzují externalizaci prokreace, rodičovství a synovství. Jsou silně znepokojeni tím, že vývoz „genderové teorie“ vlivem globální měkké moci (*soft power*) Spojených států nutí celý svět uznávat a právně rozlišovat mezi pohlavími ne již na základě biologického rozdílu mezi pohlavími, nýbrž na základě zvolené sexuální orientace, která se dokonce může i vyvíjet.

Liberální totalita

Postliberalismus si proto klade za cíl odsoudit právní zakotvení biologického liberalismu jakožto neuniverzálního a odporujícího výsadám politické moci. Ve formě zásadního boje o hranice „přirozených“ lidských práv obviňuje „liberály“, kteří postupně nabyli vrchu, dominují a vnucují ostatním svou pokřivenou vizi, z toho, že doslova překroutili pravý smysl práv a svobod a podřídili je partikulárním zájmům, a to ve výsadních službách aktivistů LGBTQIA+, zaměněných za příslušníky liberální elity. Postliberalismus prosazuje nadřazenost společného dobra nad právy zejména proto, že negativně reaguje na novou generaci biologických práv a militantnost jejich nositelů. Práva a svobody by měly být podřízeny jak právním principům, tak univerzální „přirozené“ morálce.

Dva úspěšní debatéři a polemikové, povoláním novináři, jdou ve své kritice ještě dál.

Biologický liberalismus považují za doklad nového amerického imperialismu, nebo dokonce za kadlub jakéhosi nového totalitarismu – což je sice mimořádně závažné obvinění, ale v záměrně nadsázce dobře vystihuje, oč jde. Oba, stejně jako Adrian Vermeule, jsou katoličtí konvertité, jeden přestoupil z šíitského směru islámu dvanácti imámů, druhý z metodismu. [22]

V letech 2020 a 2021 se první ze zmíněné dvojice, Sohrab Ahmari, stal významným hlasem kritiků liberalismu. Původem Íránec, bývalý novinář přispívající do diskusních stránek listu *Wall Street Journal* a poté *New York Post*, oznámil v roce 2016 svou konverzi hashtagem *#iamjacqueshamel*. Následující rok Ahmari spolu s Matthewem Schmitzem a Edwinem Davidem Apontem založil internetový časopis *Compact*. Ten sdružuje americké a evropské autory na krajní levici a krajní pravici, jejichž společným rysem je poněkud zmatený konceptuální eklekticismus ve službách sdíleného odporu k liberální demokracii. Najdeme zde články plodného slovinského filosofa Slavoj Žižeka, jakož i Curtise Yarvina, blogera blízkého [krajně pravicovému bělošskému nacionalistickému hnutí] *Alt Right* a vynalézavého zakladatele hnutí „temného osvícenství“ (*dark enlightenment*). Ve své první úspěšné knize s názvem *Nepřerušená linie: znovuobjevení moudrosti ve věku chaosu* (*The Unbroken Thread: Discovering Wisdom of Tradition in an Age of Chaos*, Hodder Faith, 2022) si Ahmari klade za cíl poukázat na paradox, že (nemorální) svobody, jimž se údajně těší obyvatelé Západu, jsou v rozporu se skutečnou svobodou, která je člověku dána proto, aby budoval a chránil společné dobro. Společné dobro znamená nikoli nenasytnou touhu uspokojovat „individuální choutky“, nýbrž „sebezápor a sebeovládání“ jako naprosto základní hodnoty společnosti.

Rod Dreher, louisianský redaktor listu *American Conservative* (dříve pracoval pro *New York Post* a *Dallas Morning News*) se proslavil třemi bestsellery, v nichž vyzývá křesťany, aby se stali bojovníky za přežití proti totalitě *woke*, která údajně ovládla Spojené státy. Jeho první kniha, vydaná v roce 2006, již rozvíjela koncept tzv. *conservative granolas*, průkopníků nové kulturní hranice, nepoddajných, střídmych, nábožensky založených, na rodinu orientovaných a protitřžních environmentalistů. [23] Ve své druhé knize pokračoval ve vzdorovitém stylu typu Henryho Davida Thoreaua, jen s tím rozdílem, že člověka, který se u Thoreaua uchýlil do divočiny, nahradil budovatelem vnitřních klášterů. Další kniha, *Benediktova cesta – Křesťanský život v pokřesťanské době* (*The Benedict Option. A Strategy for Christians in a Post-Christian Nation*, Sentinel, 2017), [24] se prezentuje jako metoda nové americké rezistentní christianizace, spočívající v přeměně rodin v malé kláštery, které se řídí zásadami řehole sv. Benedikta a útekem před kulturou světa. Myšlenka je prostá a funguje také jako přepisování paměti: Dreher prohlašuje, že prostor pro politické působení →

→ křesťanů se zúžil, ne-li přímo znemožnil, a navrhuje přijmout „antipolitickou politiku“, tedy „strategický ústup“, jaký kdysi praktikovali benediktní mniši, díky nimž římská civilizace, mezitím formovaná poselstvím evangelia, přežila, vzkvétala, rozvíjela se a nakonec zvítězila.

Dreherova nejnovější kniha *Nežít ve lžích. Manuál pro křesťanské disidenty (Live Not by Lies. A Manual for Christian Dissidents, Sentinel, 2020)*[25] vyvolala vášnivé debaty a byla velmi úspěšná. Vrací se k deklinistickému[26] duchu americké krajní pravice šedesátých let 20. století. [27] Dreher se *apriorně* domnívá, že liberalismus zničil Spojené státy. Přitvrzení kulturní války, pronikání *technologických* gigantů do soukromého života lidí a radikalizace intelektuálních odnoží francouzské postmoderny jsou známkami posunu do éry měkkého totalitarismu (*soft totalitarianism*). Křesťané se mají stát disidentskými hrdiny neototalitního světa, který připomíná *Konec civilizace* Aldouse Huxleyho (1894–1963), kde *newspeak*, politicky korektní, ideologické přepisování minulosti a ideologie *woke*, nutí svobodné lidi rezignovat na sebevyjádření i na „světlo zdravého rozumu“.

Spíš autoritářství než demokracie?

Místo práva, role státu, regulace a obsah jeho politiky staví postliberální autory před dilema, které dosud nevyřešili: jsou ještě demokraty poté, co odsoudili hrůzy liberalismu?

Ať už vypadá definitivní preference dobrého režimu podle postkatolických postliberálů jakkoli, zdá se, že jeden zcela konkrétní příklad se setkává s jejich souhlasem: Orbánovo Maďarsko.[28] Založením strany Fidesz v roce 1990 hodlal Orbán splnit tento politický cíl: sestavit stabilní středoprávní politický blok, který by se dokázal postavit proti někdejší komunistické elitě soustředěné kolem Socialistické strany. To se mu v letech 1998–2002, kdy byl u moci, podařilo. Po porážce v roce 2002 se však obrátil k identitárnímu křesťanství. S pomocí svého hlavního ideologa a bývalého levicového liberála, liberálního poslance Gyuly Telléra, se Orbán inspiroval teokonzervativním diskursem z okolí George W. Bushe. Tato změna orientace ho v roce 2010 vynesla zpět k moci. Od té doby Orbán stále zastává post premiéra, a to po každých volbách v čele strany, která získává dvě třetiny hlasů maďarských voličů; uvažuje o maďarském ústavním systému a zavádí do něho výslovné odkazy na křesťanskou identitu etnického maďarského národa.

Zdůvodňuje to tím, co označuje za „křesťanskou demokracii“ (2017), a využívá tak toho, že tento starý politický název je dobře známý. Bezostyšně kritizuje liberální demokracii a její dekadentní hodnoty vnucované Maďarsku Evropskou unií. Aby získal voliče, Orbán rád srovnává evropské smlouvy s bolestnou Trianonskou smlouvou (červen 1920), kterou Maďarsku vnutily demokratické státy Dohody, přičemž mu sebraly dvě třetiny

území. Zdá se, že Orbánův politický úspěch je neotřesitelný, že souvisí s jeho křesťanským a maďarským populismem a s jeho čtyřmi strašáky, jež ztělesňují Evropskou unii: s hrozbou imigrantskou, muslimskou, *woke* a homosexuální.

Povzbuzení tímto maďarským příkladem „křesťanského“ úspěchu Dreher a Pappin vyrazili do Budapešti, podobně jako se někteří američtí ultrapravicovní katolíci v šedesátých letech minulého století rozhodli žít (a vyučovat) ve Franco-

vě Španělsku. Učinili tak podobně jako mnoho konzervativních amerických politických a mediálních osobností, které se vydávají do maďarské metropole jako na pouť – na jedné straně Mike Pence,[29] na straně druhé Tucker Carlson z televize Fox News;[30] Dreher a Pappin emigrovali do Maďarska na „dočasně trvalý“ pobyt. Dreher tam odešel v letech 2021 a 2022 za finanční podpory maďarské vlády, která investovala miliony eur do zakládání orbánovských institutů a think-tanků ve snaze přilákat mozky z celého světa. Po své třetí návštěvě v roce 2023 se tam Dreher rozhodl přestěhovat.[31] Dokončil zde svou poslední knihu, která z Maďarska udělala hlavní středisko velkého křesťanského odporu a z katolické *Mittleuropa* klíč k politické obnově. Dreher nyní Orbána a jeho režim chválí v americkém konzervativním tisku.

Jiná geopolitika?

Posledním charakteristickým rysem americké katolické pravice v jejím nejnovějším vývoji je to, že její boj proti globálnímu liberalismu ji zaslepuje před mezinárodními důsledky jejich vlastních „protiamerických“ postojů. Mezi jejími aktivisty se rozvinula jiná geopolitická agenda namířená proti „liberálnímu řádu“, který podle obvinění postliberálů jejich země vnutila světu. Tento přístup byl mírně otřesen ruskou invazí na Ukrajinu. Nejenže se postliberální intelektuálové podílejí na propojování nadnárodních aktivistických organizací, které podporují populistické strany v jejich ideologické konsolidaci[32] – po vzoru budapeštského summitu rodin nebo shromáždění *Světového kongresu rodin (World Congress of Families)* –, ale toto

Blandine Chelini-Pontová

Vermeule se domnívá, že „moc delegovanou na exekutivu a z ní vyplývající správu lze považovat za gigantickou sílu, *ustanovenou davem*, na ochranu před zneužíváním ze strany menšiny. Jsou tedy pro tohoto horlivého zastávce společného dobra představitelné nedemokratické politické modely?

propojování, podněcované ze Spojených států[33] a z Ruska prostřednictvím Maďarska,[34] podporuje totéž domácí i mezinárodní zaměření proti liberální demokracii, proti údajné homosexuální lobby či kultuře smrti (potratové praktiky). Stejně argumenty najdeme i v OSN, a to v iniciativách, jejichž cílem je odstranit sexuální a reprodukční práva z definice lidských práv. Se stejnými argumenty se setkáváme u tzv. soudní lobby před americkými a evropskými soudy stejně jako před Evropským soudem pro lidská práva.[35]

***

Přestože by americký katolický postliberalismus mohl přispět k nezbytné diskusi o významu a obsahu práv, o zásadních otázkách, které vznášá biologicky zaměřený liberalismus, a o společném dobru a jeho statutu jakožto etickém základu politiky, zdá se, že tento směr promarní svůj intelektuální potenciál. Hledá totiž spíš politické formule, které by mohly nabýt vrchu v americké Republikánské straně a podpořit populistické strany v Evropě. Postliberalismus *made in USA*, který se zaměřuje proti liberálním nepřátelům doma i na starém kontinentě, přichází s „ideologií“ namířenou proti liberálnímu establishmentu, která samu sebe prohlašuje za kontrakturní a za jakousi novou reakci, a uchyluje se k utopickým odkazům na křesťanské národy. Zeměpisně může zahrnovat nebo vylučovat Spojené státy, může se usadit na hranicích Ruska nebo v jejich předpolí ve své samolibé maďarské verzi, nemluvě o jeho citlivosti k „evropskému“ snění o Rusku, jež řeční o morálce své civilizace a přitom brutálně napadne Ukrajinu. I když se zkrleslený úhel pohledu na protiklad mezi morálním křesťanským režimem a nemorálním režimem liberálním možná přeceňuje, není vyloučeno, že možná ovlivní příští americké prezidentské volby a celkový ráz mezinárodní politiky, která by po vítězství republikánů nastala. Už nyní totiž ovlivňuje rétoriku evropských nacionalistických a populistických stran.

Autorka je profesorkou historie na Fakultě práva a politických věd Aix-Marseille Université. Z revue Études, říjen 2023, č. 4308, přeložil Vladimír Petkevič.

LITERATURA A POZNÁMKY:

- [1] Kniha *Why Liberalism failed* vyšla ve Spojených státech roku 2018. V roce 2020 byla přeložena do francouzštiny a vydána nakladatelstvím L'Artisan. [Česky: *Proč selhal liberalismus*. Praha, Academia 2019.]
- [2] Marc-Olivier Behrer, „Une droite intellectuelle américaine en pleine mue illibérale“. *Le Monde*, 4. listopadu 2022.
- [3] Tento termín se v akademickém světě objevil na konci devadesátých let 20. století. Charakterizuje práce britských akademiků, jako jsou John Gray, Giles Fraser a Adrian Pabst, kteří jsou z politického hlediska centristé a zároveň stoupenci komunitarismu; zabývali se tím, jak překonat tehdy dominantní ekonomický neoliberalismus.
- [4] <http://www.theamericanconservative.com/>
- [5] <https://americanaffairsjournal.org/>
- [6] Gladden John Pappin je bývalý docent politologie na univerzitě v Dallasu. Vede letní školu *Pro Civitate Dei* již od jejího založení ve městě La Londe-les-Maures v toulonské diecézi.
- [7] <https://www.postliberalorder.com/>
- [8] <https://americanpostliberal.substack.com/>
- [9] Gladden John Pappin, „In God We Trust: vers un ordre postlibéral?“, *L'Incorrect*, č. 62, březen 2023, s. 42–43.
- [10] Ash Milton, „After Freedom: Catholic Political Theology in the Age of Liberal Crisis“. *Palladium*, 26. prosince 2018 (na www.palladiummag.com).
- [11] <https://sancrucensis.wordpress.com/>
- [12] <https://thejosias.com/>
- [13] <https://thejosias.com/about/>
- [14] Filosof-moralista z Lavalské univerzity, který se ve svém díle *On the Primacy of the Common Good: Against the Personalists* domníval, že Francouz Jacques Maritain (1882–1973) zničil katolickou politickou tradici tím, že podřídil společné dobro lidské osobě. Maritain se ovšem proti něčemu takovému naprosto ohrazoval.
- [15] Město Steubenville, založené v roce 1946, je dnes považováno za hlavní středisko amerického fundamentalismu. Jeho teologická škola, Centrum sv. Pavla, každoročně pořádá celostátní konference. V listopadu 2022 se ve Steubenville konala konference na téma „The Postliberal Promise: Another World is Possible“.
- [16] Přístup „andělského doktora“ zdůrazňuje autonomii světské moci ve vztahu k moci duchovní. Tato autonomie nicméně zůstává podmíněna vlastním etickým cílem, totiž tím, že se uskutečňuje společné dobro. Tato perspektiva si vypůjčuje své kategorie z Aristotelovy filosofie.
- [17] Adrian Vermeule, „Beyond Originalism“. *The Atlantic*, 31. března 2020, a „Les droits doivent être subordonnés au bien commun“, rozhovor s Rémi Carluem. *L'Incorrect*, č. 62, březen 2023, s. 45–51.
- [18] Adrian Vermeule, „Myths of Common Good Constitutionalism“. *Harvard Journal of Law and Public Policy*, č. 45 (1), s. 103–146.
- [19] Adrian Vermeule, „Beyond Originalism“, *op. cit.*
- [20] Adrian Vermeule, „The Common Good as a Universal Framework“. *Balkanization blog*, 27. července (na <https://balkan.blogspot.com>).
- [21] Viz také Patrick J. Deneen, „Replace the Elite“. *First Things*, 1. března 2020 (na <http://www.firstthings.com>).
- [22] Rod Dreher nedávno konvertoval k pravoslaví.
- [23] Tato kniha byla znovu vydána v roce 2010 pod názvem *Crunchy Cons, the New Conservative Counterculture and Its Return to Roots*.
- [24] Česky: *Benediktova cesta – Křesťanský život v pokřesťanské době*. Vyšší Brod, Hesperion 2018.
- [25] Ve francouzštině: *Résister au mensonge. Vivre en chrétiens dissidents*. Artège, 2021.
- [26] Deklinistický: vyjadřující přesvědčení či názor, že vše se postupně zhoršuje. Poznámka překladatele.
- [27] Blandine Chelini-Pont, *La droite catholique aux États-Unis, de la Guerre froide aux années 2000*. Presses universitaires de Rennes, 2014, část třetí, s. 163–224.
- [28] Marc-Olivier Behrer, „Le Budapest de Viktor Orbán, nouvel Eldorado de la droite radicale américaine“. *Le Monde*, 31. března 2022.
- [29] Mike Pence je jedním ze současných pilířů *Conservative Political Action Conference* (CPAC), která se každoročně koná od roku 1974. Od května 2022 se CPAC schází v Budapešti. Na konferenci v roce 2023 Pence doprovázela Kari Ann Lakeová, radikální republikánská kandidátka na post guvernéra státu Arizona, která byla v roce 2022 poražena svým demokratickým soupeřem.
- [30] Tento moderátor velmi proslavil Viktora Orbána ve Spojených státech tím, že s ním v roce 2021 udělala interview v hlavním vysílacím čase.
- [31] Ana Luiza Albuquerque, „Hungary's Plan to Build an Army of U.S. Intellectuals“. *Foreign Policy Magazine*, 19. května 2023 (na <https://foreignpolicy.com/>).
- [32] Blandine Chelini-Pont, „Le populisme chrétien, un phénomène transatlantique?“. *Esprit*, leden–únor 2022, s. 179–189.
- [33] Archer Nandini a Claire Provost, „Revealed: \$280m 'dark money' spent by US Christian Right groups globally“. *Open Democracy*, 27. října 2020 (na www.opendemocracy.net).
- [34] Christian Lamour, „Orbán *Urbi et Orbi*: Christianity as a Nodal Point of Radical-right Populism“. *Politics and Religion*, 2022, roč. 15/2, s. 334–338; Andrew Higgins a Benjamin Novak, „In Hungary, Cheap Russian Oil Fuels Right-Wing Culture Wars“. *The New York Times*, 19. května 2022.
- [35] Gaëtan Cliquenois, *European Human Rights Justice and Privatisation. The Growing Influence of Foreign Private Funds*. Cambridge University Press, 2020.

Půvaby teologie biskupa Jana Konzala

Jiří Kašný

Centrum pro studium demokracie a kultury vydalo první část díla Jana Konzala, jednoho z nejvýraznějších českých teologů druhé poloviny 20. století a biskupa skryté církve.

Vybrané spisy Jana Konzala, respektive jejich první díl vydaný v CDK 2023, zahrnují nejprve tři jeho knihy: První z nich, *Orientace*, má podtitul Průvodce na cestě křesťanské dospělosti. Další, *Křesťanovy slepé uličky*, přináší životní kazuistiky ze současnosti. Třetí, *Chut' změny, chut' kořisti*, obsahují biblické kazuistiky pro současnost. Čtvrtou je pak kniha rozhovorů *Zpověď tajného biskupa*, které s Janem Konzalem vedl Bob Fliedr. Poslední částí prvního dílu je esej *Teologie Jana Konzala*, kterou napsal Martin Šály. Podívejme se na ně v tom pořadí, v jakém jsou tu uspořádány. Zároveň se však dá předpokládat, že čtenář nebude číst tyto Spisy od první do poslední stránky, ale že si sám zvolí, které z knih přečte hned, a které později.

Orientace

Text knihy *Orientace* pochází z let 1978 až 1980 a nejprve kolovaly jen jeho dílčí kopie opisované na psacím stroji. Z doslovu se dozvíme, že text nebyl určen k publikaci, ale k pokračujícím diskusím uvnitř malého společenství. Text vznikl po malých částech, které autor bezprostředně po napsání předával k přepisování na stroji, a originální rukou psané stránky byly hned zničeny, aby se nedostaly do rukou Státní bezpečnosti, a nestaly se tak důkazním materiálem proti autorovi. Autor tedy neměl možnost do svého díla zpětně zasahovat, ani ho přeorganizovat. K dispozici měl právě jen stránky, na kterých zrovna pracoval, a to, co si z už napsaného nebo teprve plánovaného dokázal podržet v paměti. To se jistě odrazilo na textu, který je živý, možná místy trochu syrový, neuspořádaný nebo i s opakováními se pasážemi. Ve svobodném světě se knihy takto nepiší, recenzenti ani redaktoři by takový text nepustili do tisku, ale právě tehdejší okolnosti vedly v případě *Orientace* ke vzniku něčeho jedinečného.

Autor se zmiňuje o tom, že on sám vyrostl na příručkách, které zaručovaly cestu ke křesťanské dokonalosti, ale nyní nabízí k diskusím jen „průvodce na cestě křesťanské dospělosti“. Už

samotné čtení těchto stránek je cestou křesťanské dospělosti, která hledá porozumění a odpovědi na jednotlivé životní události a „tyto odpovědi nesmějí být jednorázové jakoby jednou provždy. Vždyť lidská odpovědnost stále zraje dalšími zážitky dobrými i zlými a Ducha je třeba neuhášet (1Te 5,19). S pravdou není člověk nikdy hotov a měl by mít v sobě dost pokory přiznat si to.“

Na cestě křesťanské dospělosti je třeba neustále rozlišovat mezi náboženstvím a vírou. Pojmem náboženství přitom Jan Konzal chápe především všechny možné zvěcnělé instituční prvky a také věcné vztahy v modu já–on/ona, zatímco víra je pro něj vztah, který zahrnuje celý život, vztah založený na vzájemné důvěře prožívaný v modu já–ty. K jeho pojetí cesty dospělosti (nikoli cesty dokonalosti) patří dialog, protože víra a „duchovní život jsou svou podstatou vztažné, úzce souvisí s Ty lidským i božským“. Průvodce na cestě křesťanské dospělosti je přesvědčen, že duchovní život je život vpravdě lidský, vyžaduje celého člověka a k tomu ještě odkazuje na Guardi-niho: „Dějiny nemají cíl ani v ryzím duchu, ani v hmotě, ale v rozvoji vtělení.“

Křesťanovy slepé uličky

Text knihy *Křesťanovy slepé uličky* pochází rovněž z osmdesátých let 20. století. Jan Konzal psal tyto příběhy jako výsledky svých pozorování a přemýšlení o lidech a pro lidi, kterým by mohly osvětlit ledacos v jejich životech a vztazích. Sám si je nearchivoval. Psal je jako jednotlivé „Etudy K. Kleina“. Typicky si pro každou etudu vybral nějakou lidskou vlastnost a všiml si jejího vlivu na vzájemné vztahy, aby si pak z nich přemýšlivý čtenář mohl vzít ponaučení pro svůj život a vztahy. V mnohém tyto příběhy připomínají třeba etudy pro klavír, ve kterých si klavírista trénuje vždycky jeden krkolomný prstoklad, aby ho pak mohl použít při interpretaci opravdových sonát a koncertů. Úplně na konci poslední etudy je zase jeden pokus o rozlišení mezi náboženstvím a vírou, kde v království náboženství

Jan Konzal se představuje jako biskup bez berly a mitry, který je však od rána do večera plně zaujatý konkrétními lidmi, zvláště těmi, kdo se na něj obracejí se svými problémy, a nabízí jim doprovod na cestě křesťanské dospělosti. (Na fotografii s manželkou Magdou.)

dokáže každý spočítat své hříchy a navázat odpovídající míru máty a kopru, zatímco autor vyznává: „moje víra je patrně na zákraky příliš malá ... a Erice dokáže dodat víru jen Bůh sám“. Deset let po sametové revoluci mu jeho přátelé pomohli se sbírat aspoň některé z etud a vydat je v jednom svazku pod názvem *Křesťanovy slepé uličky*.

Třetí kniha *Chut' změny, chut' kořisti* obsahuje několik biblických příběhů pro současnost. Podobají se předchozí knize, ale tentokrát autor zpracovává obtížné existenciální situace postav z Bible a přemýšlí o nich v současném světě. Jeho cílem není předložit novou exegezi zvolených biblických příběhů, ale pozvat čtenáře, aby v biblických příbězích porozuměli trochu víc sami sobě dnes. Tyto příběhy jsou tak lidské, že jejich čtení nutně nevyžaduje předběžné hodiny náboženství a studia Bible. Naopak kvůli přílišnému zaujetí pro nejnovější exegetické objevy by čtenář mohl poselství těchto příběhů minout. Zároveň však tyto příběhy nejsou laciné, autor v nich totiž provokuje čtenáře, aby v sobě našel odvahu prodat všechno, na čem

mu v jeho přesvědčení a žití doposud záleželo, a koupit nově objevenou perlu.

Konzalova teologie

Další text v těchto Spisech je kniha rozhovorů *Zpověď tajného biskupa*, které s Janem Konzalem vedl Bob Fliedr. Pro čtenáře, který o Janu Konzalovi nikdy dříve neslyšel, by tyto rozhovory mohly být vhodným seznámením s biskupem, myslitelem a člověkem Janem Konzalem. Jan Konzal se představuje jako biskup bez berly a mitry, který je však od rána do večera plně zaujatý konkrétními lidmi, zvláště těmi, kdo se na něj obracejí se svými problémy, a nabízí jim doprovod na cestě křesťanské dospělosti. Představuje se také jako myslitel, který nepřichází s vyzkoušenými radami, ale kriticky hledá spolu s těmi, kdo za ním přišli, pokračování na jejich cestě. Od začátku do konce rozhovorů se představuje jako člověk, který žije svůj život v rodině, mezi křesťany i ve společnosti v zaměstnání a na sídlišti. →

→ Nevyhýbal se tomu být člověkem a zároveň být křesťanem, i když jeden čas, jak sám říkal, byl bigotním křesťanem, a nakonec se staral o druhé a žil s nimi jako biskup.

V knize rozhovorů Jan Konzal kriticky přemýšlí o různých historických formách hierarchického principu v církvi, o klerikalismu, o roli žen, o celibátu, o řeholním životě, avšak nelamentuje nad minulostí církve, ani neprorokuje její budoucnost. Na přímou otázku hovoří o zkušenostech pražské obce. Především se nepovažuje za jejího zakladatele, ale bez přehnané skromnosti přiznává, že pražská obec se postupně rozvíjela jako odpověď konkrétních křesťanů na potřeby života: „Ta obec ukazuje, že z přirozených kořenů může vyrůst něco, co je díky společné víře životaschopné a co funguje jako církev.“ Tuto obec drží pohromadě hledání odpovědí na čistě praktické potřeby a také zkušenost, že se křesťané v této obci spolu chtějí setkávat při slavení eucharistie, při slavení svátosti smíření. Ve svém ekzeziologickém přemítání o pražské obci Jan Konzal zůstává neustále otevřený novým možnostem. Formuluje to jednoduše: „Já doufám, že mladí to budou dělat jinak.“

Z rozhovorů je zřejmé, že Jan Konzal žil náročný život plný nejistoty a napětí jak za komunistických časů, tak i po sametové revoluci. A přece kdo se s ním setkal, mohl od něj odcházet s radostnou vděčností. Fliedrový rozhovory nabízejí inspirační setkání s Janem Konzalem i dnes.

Autorem páté knihy nazvané *Teologie Jana Konzala* v tomto svazku Spisů je Martin Šály. Napsal ji, jak zmiňuje v předmluvě, necelé dva roky po smrti biskupa Konzala. Od začátku je zřejmé, že se jedná o systematickou studii, která vychází z textových pramenů. Zároveň však Martin Šály neváhá pro dokreslení Konzalovy teologie diskrétně odkázat na osobní setkání a rozhovory s Janem Konzalem. Studie je uspořádána do dvou oddílů: člověk a křesťan. Konzalův člověk a křesťan tu není prezentován jako vzor nebo ideál dokonalého života. Konzalův člověk i křesťan je vždy originální, jedinečná bytost a zároveň je to jedinec, který žije v živých, osobních vztazích s druhými. Není hotový se svým životem, ale jde o člověka vždy hledajícího, vždy na cestě. Ochota přijmout život jako ještě nedokonalý

Jiří Kašný

Budoucnost jednotlivce i budoucnost církevních obcí pro Konzala není ani tak otázkou časovou, budoucnost spočívá především v ochotě žít nově s druhým, vnímat zároveň nové situace i (stará) evangelní blahoslavenství.

nejenom z knih, ale také z životů všech těch, se kterými se do různé hloubky a při nejrůznějších příležitostech (v rodině, v obci, v zaměstnání) setkával, se kterými vedl pokračující konverzace, o kterých přemýšlel (a pro něj to zřejmě znamenalo i modlit se za ně). Z autorů, kteří Jana Konzala ovlivnili, Martin Šály zmiňuje především Martina Bubera. A opravdu přečíst si a promyslet nejprve něco od Bubera usnadní čtenáři proniknutí do myšlení Jana Konzala.

Ještě jednu charakteristiku kritického myšlení ve Vybraných spisech nesmíme opomenout. Jan Konzal uměl ocenit znalost tradice a dějin, ale nežil v minulosti. Jeho myšlení směřuje především do budoucnosti. Neznamená to však pouze do budoucnosti chronologické, jak by mohlo naznačit povrchní čtení názvu poslední kapitoly *Zpovědi tajného biskupa*, která je nadepsána Sen o církvi 21. století. V této kapitole, ale i jinde se čtenář setká s Janem Konzalem, který vždy hledá naději nejenom do budoucnosti kosmické, dnes by se asi řeklo ekologické, ale také naději do budoucnosti osobní. Budoucnost jednotlivce i budoucnost církevních obcí pro něj není ani tak otázkou časovou, budoucnost spočívá především v ochotě žít nově s druhým, vnímat zároveň nové situace i (stará) evangelní blahoslavenství. Budoucnost jednotlivce i církve spočívá v odvaze odpoutat se od návyku, že už žijeme dobře, a nabídnout vztahy a život pod jednou střechou i těm, kteří jsou jiní, kdo se mnou a s církví nesouhlasí. Martin Šály tuto charakteristiku myšlení Jana Konzala vyjadřuje jednoduchým odkazem: „Vždy je třeba hledat naději do budoucnosti.“

Autor doc. Jiří Kašný vyučuje na Anglo-americké vysoké škole v Praze.

projekt, který vyžaduje odvalu k hledání, s sebou nese také odvalu nebát se životních krizí a s nimi spojených slepých uliček. Krize totiž dávají člověku a křesťanu možnost, aby změnil smýšlení a dokázal ze slepé uličky vyjít na další etapu cesty životem.

Kritické myšlení Jana Konzala

Ve Spisech čtenář ocení kritické myšlení Jana Konzala v oblasti teologie, psychologie i filosofie. Jeho myšlení pramení

křesťanství
A SVĚT

historie
A SOUČASNOST

literatura
A VÝTVARNÉ UMĚNÍ

komentáře
A ANALÝZY

recenze
A ROZHOVORY

PERSPEKTIVY

PŘÍLOHA KATOLICKÉHO TÝDENÍKU

www.katydz.cz

Jazzman a diplomat

Helena Čížinská

20. listopadu uplynul rok od smrti významného hudebníka, politika a diplomata Pavla Smetáčka (1940–2022).

Narodil se dne 4. ledna 1940 jako prostřední ze tří dětí z prvního manželství hobojisty, sbormistra, dirigenta a muzikologa Václava Smetáčka (1906–1986) a historičky umění Milady, roz. Lejskové (1908–1975). Po maturitě na karlínské jedenáctiletce v roce 1957 absolvoval roku 1963 Pražskou konzervatoř a v témže roce začal studovat dějiny hudby na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Odtud byl však z ideologických důvodů v pátém semestru vyloučen.

Traditional Jazz Studio

Už v desáté třídě jedenáctiletky v roce 1956 založil se svým bratrem Ivanem (1936–2020), geodetem a později absolventem Konzervatoře Jaroslava Ježka (tuba a tenor saxofon) kapelu, jejíž název Studijní skupina tradičního jazzu byl později s ohledem na zájezdy do ciziny změněn na *Traditional Jazz Studio*. V této kapele, kde se vystřídaly desítky hudebníků, krystalizoval postupně jazzový žánr ovlivněný neworleanskou klasikou, ranými skladbami Duka Ellingtona a Louise Armstronga a také swingem.

Kromě stálé zpěvačky Růženy Helebrantové příležitostně s kapelou vystoupily nebo nahrávaly gramofonové desky např. Ljuba Hermanová, Hana Hegerová, Judita Čerovská či Eva Olmerová.

Orchestr se často objevoval na televizních obrazovkách a v divadlech malých forem, vystupoval na koncertech a jazzových festivalech po celém tehdejší Československu, začátkem šedesátých let byl zván na festivaly a turné po celé Evropě. Malé divadlo v italském Miláně angažovalo „Smetáčkovce“ v roce 1968 na sezónní působení v inscenaci hry Michaila Bulgakova „Purpurový ostrov“.

Při zájezdu do Sovětského svazu v témže roce je zastihla zpráva o okupaci Československa. Rozhodnutí členů zájezdu okamžitě ukončit cestu mělo nečekaně dobrodružný závěr: Byli odvezeni do Moskvy, a než jim byl povolen návrat, nesměli

několik dní opustit hotel ani kontaktovat příbuzné. Ansámbl pak dále nahrával s jazzovými legendami, jako byl Albert Nicholas (1972), Benny Waters (1976), Tony Scott (1977) nebo britská zpěvačka Beryl Brydenová (1976). Úspěšné bylo též vystoupení v kolébce jazzu na festivalu v New Orleansu v roce 1977. V následujícím turné po Texasu navštěvovali místa, kde žijí naši krajané.

Helena Čížinská

O Velikonocích v roce 1968 z iniciativy Vratislava Brabence, který v té době studoval na Komenského evangelické bohoslovecké fakultě, zhudebnili Pavel Smetáček a Antonín Bílý biblický text pro uvedení pašijové hry v protestantském kostele sv. Martina ve zdi.

Důležité pro soubor bylo natáčení filmu „Až přijde kocour“ Vojtěcha Jasného s Emilií Vášáryovou, Janem Werichem a dalšími našimi vynikajícími herci v roce 1963, kde jako muzikanti hráli převážně na nákladním voze v červené, tedy pozitivní a sympatické barvě, skladbu „Kočíci tableau“ od Pavla Smetáčka. Pro film pracoval ansámbl už v roce 1960 ve filmu Jána Roháče a Vladimíra Svitáčka „Žárlivost“, kde hrál Ivan Smetáček na neobvyklý suza-

fon. V roce 1964 následoval „Křik“ režiséra Jaromila Jirěše a jejich hudba zněla i ve filmu „Plaché příběhy“ z roku 1982, který obsahoval tři povídky podle Karla Čapka. V posledních dvou případech jej k hudební spolupráci přizval skladatel Jan Klusák. S moderátorem Markem Ebenem natočil režisér Jaromil Jirěš roku 1999 dokumentární film „Mosty nadějí“, který se plně věnoval Traditional Jazz Studiu. Jeho doprovod zněl např. na LP Supraphonu Miroslava Horníčka „Malá noční inventura“.

V sedmdesátých letech došlo k opakované spolupráci kapely s Pavlovým otcem Václavem Smetáčkem, který hrál na hoboj Pavlovu skladbu „March“ (Supraphon 1972). Následujícího roku se role vyměnily a Václav s Traditional Jazz Studiem nahrál svou skladbu „Small Waltz“ (Supraphon 1973), kterou původně o rok dříve zkomponoval pro cyklus flétnisty a pedagoga Václava Žilky „Jablko nepadne daleko od stromu“, který se zaměřil na rodiny hudebníků a byl uváděn v letohrádku Hvězda. O tři roky později nahráli ještě skladby „The Rum Tum Tiddle Dance“ Jeana Schwartze nebo „Cottontail Rag“ Josepha F. Lamba, Václav Smetáček (Supraphon 1976). Pro společné →

Jsem středostavovský gentleman, říká Pavel Smetáček. „Můj způsob vlastní veřejné prezentace platí stejně při vystoupení jako před ním a po něm. I to je součást mého vyznání.“

televizní vystoupení s kapelou svých synů napsal Václav Smetáček ještě drobné dílo „Ragtime Echo“, které v roce 1985 upravil pro společné provedení se symfonickým orchestrem. Společně pak tuto skladbu osmkrát provedli na koncertních pódiiích i mimo Prahu, např. v Českých Budějovicích. Společné muzicírování zakončili skladbou Jaroslava Křičky „Vosí fox“, Václav Smetáček. Nahrávky Traditional Jazz Studia (Ultravox 1994) se však otec už nedočkal.

Pod hlavičkou FOK hrávalo Traditional Jazz Studio několik sezón (kolem roku 1980) v Městské knihovně výchovné koncerty pro mládež, které byly velmi oblíbené. Dokonce se po Pavlově smrti ozvalo na facebooku několik tehdejších posluchačů, aby kondolovali rodině. Ve Velkém sále Městské knihovny hráli „Smetáčkovci“ v té době i večerní koncerty. Kupodivu byl o dopolední výchovné koncerty zájem i v Itálii, ve Španělsku nebo v Německu. Neměli bychom zapomenout na koncerty „Jazz na Hradě“, které pořádal a uváděl prezident Václav Klaus ve Španělském sále, někdy i v Míčovně na Pražském hradě v letech 2004–2013. Zde vystoupila nejen celá kapela, ale i jednotliví hráči jako sólisté s jinými ansámby. Tyto koncerty byly nahrávány a vyšly na CD.

Skladatel

Od začátku své hudební dráhy se Pavel Smetáček věnoval i vlastní kompozici. Jeho skladba „Fejeton“ byla zařazena na

desku skupiny v roce 1962, následující LP deska kapely s názvem „Trrad Trrad“ obsahovala původní Smetáčkovy tituly spolu se skladbami pianisty Antonína Bílého (1939–2021) a Hanuše Berky. V témže roce v rámci studentské loutkové hry „Nový Budulínek“ ve smíchovském divadle Kováček složil Pavel Smetáček skladbu „Tulák Budulínek“, k němuž přidal Antonín Bílý svou kompozici „Budulínek příčněhlavý“. Roku 1966 složil Pavel Smetáček „SOS March“ pro divadelní hru „Jen o chlup“ od Thorntona Wildera, uváděné v letech 1966–1967 ve Stavovském divadle, kde jeho kapela odehrála 29 představení v uniformách Armády spásy. Ještě před vpádem okupačních vojsk, o Velikonocích v roce 1968, z iniciativy Vratislava Brabence, který v té době studoval na Komenského evangelické bohoslovecké fakultě, zhudebnili Pavel Smetáček a Antonín Bílý biblický text pod názvem: „Uvážu oslátko ke kmeni živému“ (Gn 49,11) a „Zajisté krev vaši hledati budu“ (Gn 9,5) pro uvedení pašijové hry v protestantském kostele sv. Martina ve zdi. Pěveckého partu se ujala Růžena Helebrantová, která s Traditional Jazz Studiem spolupracovala až do své emigrace na sklonku šedesátých let. K další spolupráci na biblická témata, která inicioval Svatopluk Karásek a Pavel Rejchrt, vzhledem k normalizaci už, bohužel, nedošlo.

V roce 1972 vydali opět spolu s Antonínem Bílým album svých skladeb „Entomologův sen“, které vzniklo na zájezdu v Machačkale u Kaspického jezera, kde zkoušeli nové harmonické postupy v rámci principů původního neworleanského

jazzu. Téhož roku Pavel Smetáček uvedl nové album se svou skladbou „Ulice vzdušných zámek“, napsanou v noci těsně před nahráváním. Svými texty v češtině i angličtině obohacovali tvorbu členů orchestru téměř po celou dobu trvání Traditional Jazz Studia Petr Lander a Zdeněk Kirschner. Mnohokrát, někdy i soustavněji, s kapelou vystupoval Pavlův syn z prvního manželství s muzikoložkou Martou, roz. Vyšínovou (1944–1992), Štěpán Smetáček (nar. 1972), velmi úspěšný rockový bubeník. Jeho alba oceňovala Česká akademie populární hudby, pro období 1992–1993 byl anketou Žebřík vyhlášen Bubeníkem roku.

Hudební publicista

Pavel Smetáček se projevoval i jako publicista v časopisech *Hudební rozhledy*, *Melodie*, psal texty na obaly gramofonových LP desek, hesla do jazzových slovníků. V roce 2007 vydal v nakladatelství Martin knihu *Jsem asi umí(r)něným traditionalistou*. V ní nejprve uvedl svůj vlastní, „v převaze pracovní“ životopis, pak zmíněnou rozsáhlou publikační činnost, příspěvky do jazzové encyklopedie (31 životopisných hesel), studentské semestrální a seminární práce z let 1963–1965 a poskytnuté rozhovory. V knize je i velmi mnoho zajímavých fotografií. Další doplňovaná vydání jsou z let 2008, 2009, 2013, páté a poslední vydání je z roku 2017.

K padesátému výročí trvání Traditional Jazz studia byla ve dnech 19. 11. 2009 – 2. 3. 2010 uspořádána výstava v Českém muzeu hudby v pražské Karmelitské ulici.

Po sametové revoluci, v roce 1990, vstoupil Pavel Smetáček do KDU-ČSL a stal se na několik volebních období zastupitelem a členem Rady Prahy 7. Traditional Jazz Studio bývalo součástí volebních kampaní, roku 1992 nahrálo volební televizní znělku. Dokonce se vtípkovalo o „úklidové čtveř“: Lux–Smetáček. Prostřednictvím KDU-ČSL byl vyslán v letech 1994–1998 do Říma jako rada velvyslanectví naší republiky, kam ho doprovázela manželka Dagmar, roz. Horálková (1958), flétnistka a pedagožka, která s kapelou také často vystupovala. Krátkou dobu, do příchodu velvyslance Martina Stropnického, působil jako chargé d'affaires. V Římě mnohokrát s Traditional Jazz Studiem vystoupil pro pedagogy a studenty v římské Papežské koleji Nepomucenum.

Na otázku novináře, jaké je jeho životní krédo, Pavel Smetáček odpověděl latinskou citací několika počátečních veršů mešního Credo.

Autorka PhDr. Helena Čížinská je historička umění.

LITERATURA A ODKAZY:

Kostnické jiskry, 1968, č. 15

Koncertní život, Symfonický orchestr hlavního města Prahy, říjen 1979, s. 33–35

Josef Lux Pavlu Smetáčkoví zprostředkoval možnost vstoupit do diplomacie. Působil pak v milované Itálii.

Lubomír Dorůžka, *Panoráma jazzu*, Praha 1990, s. 273

Josef Kotek, *Dějiny české populární hudby a zpěvu (1918–1968)*, Praha 1998, s. 301, 347

Václav Filip – Libuše Štědrá, *Potomci slavných žijí mezi námi*, Praha 2002, 78–123

Pavel Smetáček, *Jsem asi umí(r)něným traditionalistou*, Praha 2017, nakl. Martin, 5. vydání

Jaroslav Riedel, „Jazzová entomologové“ Pavel Smetáček a Antonín Bílý ve Vinyl Story. Český rozhlas, 6. května 2019

www.lidovky.cz/domov/neustupna-kvalita-preckala-pul-stoleti.A090814_000035_In_noviny_sko

<https://jazz.rozhlas.cz/jazzovi-entomologove-pavel-smetacek-a-antonin-bily-ve-vinyl-story-7908675>

www.katyd.cz/clanky/stredostavovsky-gentleman-predvalcnych-let.html

www.smetacek.cz/cs/skladatel/

<http://archiv.narodni-divadlo.cz/inscenace/4120>

www.supraphonline.cz/album/444777-entomologuv-sen?trackId=4674659

www.lidovky.cz/domov/neustupna-kvalita-preckala-pul-stoleti.A090814_000035_In_noviny_sko

Myšlení snem

Přemysl Rut

**Eugène Ionesco: „Je mi jedno, že nic nevím, protože poznání je ‚světské‘.
Nic světského mě nezajímá: světské je to, co se dělá, to, co je uděláno, to, co je v pohybu.
Mechanismus fungování světa mě nezajímá: jen to, co je za ním, ten On nebo to Ono,
ten Neznámý, ten jediný je hoden našeho zájmu.“**

1 Ionescovu aktovku *Nový nájemník* jsem viděl poprvé v podobě značně redukované hned v několika rozměrech: namísto půl večera trvala jen pár minut, chyběla v ní druhá hlavní postava a veškerý mobiliář, především to však nebyla činohra, nýbrž pantomima, jedna z *Her beze slov*, které od roku 1976 uváděl Ladislav Fialka v Divadle Na zábradlí. Její prostý děj byl i přes tak radikální zjednodušení zcela srozumitelný: do nového bytu, totiž na prázdné jeviště vstupuje budoucí nájemník, následován dvěma nosiči (imaginárního) nábytku – po téměř padesáti letech si už nejsem jist, zda nebyli imaginární i ti špeditéři, k jejich představě by dokonale stačil zvuk těžkých kroků a posunovaných skříní. Nájemník zpočátku jejich práci řídí, majetnickými gesty ukazuje, kam co postavit, ale postupně je dalšími a dalšími přinášnými „kusy“ zatlačován do kouta, kde skončí s rukama podél těla jako bezmocný vězeň. Tma.

O smyslu exemplu nebylo pochyb: hra demonstrovala (tím názorněji, že *beze slov*), jak se člověk může stát nevolníkem věcí, kterými se obklopuje.

Trvalo několik let, než se mi dostal do rukou text *Nového nájemníka*, jak jej Eugène Ionesco napsal, Josef Hiršal s Bohumilou Grögerovou přeložili a Dilia rozmnožila „výlučně pro soukromou informaci divadelních a literárních pracovníků“. Děj je stejný: na původně prázdné scéně se stále překotněji hromadí věci, za nimiž nakonec protagonista zmizí. První nosič se však objeví až po deseti stránkách, na kterých mnohomluvná domovnice vykládá nájemníkovi kdeco od svých rodinných záležitostí až po názory na stav společnosti, vytrvale se mu nabízí jako hospodyně a nemá se k odchodu, dokud její služby nejsou několikrát odmítnuty. Až potom začíná stěhování a probíhá jinak než ve Fialkově pantomimě: nosiči nájemníka několikrát upozorňují, že další nábytek už se do místnosti nevejde, on však trvá na tom, že „všechno je promyšleno“, a když jsou oboje dveře beznadějně zataraseny, vytáhne trumf v podobě odsouvacího stropu, kterým lze ještě několik kousků přidat. Nakonec, skrytý i zrakům diváků, vyhodí nájemník přes hradbu nábytku klobouk, jako by už nikdy nehodlal jít „ven“ (do „společnosti“

či „světa“) a za odcházejícími nosiči zavolá poslední slovo hry: „Děkuji.“

Jednoznačný smysl pantomimického exemplu tu nabyl přinejmenším ambivalentního významu dramatické básně. Nájemník se sice stává vězněm svého majetku, ale dává se do něho zazdit téměř jako poustevník do cely otevřené jen k nebi. Jak to s ním tedy vlastně je?

2 Dokud byly Ionescovy hry na repertoáru našich divadel a tím i na repertoáru společenské konverzace (tedy během šedesátých let a v prvních letech devadesátých), dalo se v programech a novinách nejčastěji číst jeho přiznání z roku 1952: „Svět je mi nepochopitelný, čekám, že mi ho někdo vyloží.“ V Československu, kde i tzv. kulturní veřejnost považovala literaturu – včetně té dramatické – za způsob, jak co nejnaléhavěji sdělit a rozšířit autorův názor na tu či onu „problematiku“ (v době, o níž píšu, se v centru pozornosti právě střídal problém generační s problémem odcizení), byl spisovatel povinen se ve světě vyznat. Autor, jemuž je svět nepochopitelný, nemá „nám“ co o světě říci; a pokud přece něco říká, jaký to může mít smysl? Z této slepé uličky zachraňovali čeští interpreti Ionesca i sebe jakýmsi krácením jeho složitých zlomků na jednodušší, což arci nešlo *beze zbytku*. Ten zbytek mu pak přičítali k tíži, spatřující v něm jednou důkaz ideologického bloudění, jindy projev kolísavé umělecké úrovně.

Stranou těch interpretací kupodivu zůstávala příručka, která by jim mohla být velmi užitečná: rozhovor Clauda Bonnefoye s Eugènem Ionescem, vydaný v Paříži pod názvem *Mezi životem a snem*. Kniha rozhovorů vycházejí zpravidla v letech, kdy je dotazovaná osobnost na vrcholu (sobě přiměřené) popularity, anebo jako ohlédnutí za životem a dílem právě uzavřeným. Rozhovor s Ionescem vyhověl postupně oběma těmto zvyklostem: poprvé vyšel roku 1966, kdy už ty nejproslulejší dramatické tituly uváděla divadla v celé (tedy též střední a východní) Evropě i v Americe, podruhé o třicet let později, dva roky po Ionescově smrti. V češtině se poněkud nečekaně objevil až letos (2023) na podzim, povznesen nad každý příležitostný důvod.

Jiří Našinec jej přeložil z druhého vydání, které není pouhou reedicí. Bonnefoy nejen doplnil knihu informacemi o francouzských premiérách a citacemi z příznačných kritik, ale podařilo se mu navázat s Ionescem na dávný rozhovor a promluvit si o textech, které v době prvního vydání knihy ještě nebyly na světě, ba vrátit se v nových souvislostech i k těm starším. Taková zkouška by většinu Ionescových současníků přiměla k rozpačitému vysvětlování, co všechno by dnes napsali jinak. Ionesco si ji mohl dovolit: jeho dílo je i v proměněném světě mnohotvárný, a přitom podivuhodně soudržný celek.

Mám rád takové knihy spadlé z nebe, nebo aspoň z nějaké horní, dlouho nepovšimnuté police, ochotně se jimi dávám odvést od četby momentálně povinné, a ony se mi kupodivu odvděčují: vysvobozeny z dobových mód a nároků mluví už jen hlasem autora, prokazující zároveň, jestli autor vůbec nějaký hlas měl, nebo zda jen jako při zpěvu na playback otvíral ústa k halasu a vřavě svého času. Ionesco mluví i třicet let po smrti (to výročí připadne na 28. březen 2024: že by to nakonec byla ona záminka, proč kniha vyšla česky zrovna teď?) hlasem nezaměnitelným a přesvědčivým: hned na 12. stránce ztotožňuje (jistěže pro sebe a pro své hry) myšlení a sen. „Sen...je myšlení v obrazech. /.../ pro někoho, kdo dělá divadlo, může být sen považován za výslovně dramatický prvek. Sen, to je drama samo. Ve snu se vždycky vžíváme do situace.“

Téměř nikdy v celém rozhovoru neuvádí jako inspirační zdroj hry, povídky či románu stav světa kolem sebe, téměř vždycky odkazuje dovnitř, dokonce tak hluboko dovnitř, kam ani sám otevřenýma očima a jasnou myslí nedohlédne. (Kdo by v tom chtěl vidět projev lhostejnosti ke světu vnějšímu, nechť si připomene Ionescova temperamentní publicistiku; i v češtině jí najde dost, aby se za své podezření zastyděl: týká se mj. ruského vpádu do Československa v roce 1968.)

Ionescovo divadlo však roste z hlubších vrstev. Proto jsou jeho zjednodušující výklady tak nevístižné, byť mu třeba chtěly prospět, přiblížit je nepřipravenému obecnstvu. Ionescovy hry nejsou alegorické konstrukce, které lze dešifrovat, přiřadíme-li k nim odpovídající reálie. Sen se nepochybně k bdělému životu vztahuje, ale zároveň si od něj udržuje poněkud pobuřující odstup. Ten odstup Ionesco úzkostlivě zachovává: „Když se lidé snaží vyprávět své sny, většina z nich podává jejich výklad, vysvětluje je, pitvá, zasahuje do nich. Sen, to je příběh nebo situace, a my ho musíme vypovědět nebo popsat co nejstručněji. Člověk své sny zkrátka nesmí vyprávět, musí se je pokusit popsat, sen, to není proslov, ale sled vidin.“ Ponechává svým snům i to, s čím si neví rady, co sám nechápe, zachraňuje svébytnost a neubývající znepokojivost svého dramatického světa.

3 Budeme-li v dějinách divadla hledat „něco podobného“, tedy dramaturgii tak fascinovanou vzájemnou přitažlivostí

(ale i odpuzováním) dne a noci, bdění a snu, povede nás cesta přes rané aktovky Maeterlinckovy (k jehož vlivu se Ionesco ostatně Bonnefoyovi přiznává) až k baroknímu divadlu světa. Na to v rozhovoru řeč nepřišla, ale ve *Strípkách deníku* to sám formuluje s bolestnou naléhavostí: „Je mi jedno, že nic nevím, protože poznání je ‚světské‘. Nic světského mě nezajímá: světské je to, co se dělá, to, co je uděláno, to, co je v pohybu. Mechanismus fungování světa mě nezajímá: jen to, co je za ním, ten On nebo to Ono, ten Neznámý, ten jediný je hoden našeho zájmu. Nikoli znalosti, vědoucnost. Vědoucnost je nedosažitelná. Ale nedovedu se smířit s tím, že poznat lze jen zdi vězení.“

V deníku i v rozhovoru se Ionesco vrací k okamžikům náhlého zjevení, kdy se mu svět ukáže doslova v jiném světle a z nichž mu zůstane touha stanout zase „vně Dějin“.

Dokonce i na *Plešatou zpěvačku*, hru, jejíž repliky čtou literární i jevištní interpreti ve vzácné shodě jako obludnou zvětšeninu manželské a společenské konverzace, která po letech výchovy a opakování už dávno „mluví sama“, vzpomíná její autor jako na popis situace „zvenku“, „odjinud“: „Co ta hra pro mě byla? Bylo to vyjádření /.../ existence viděné jako něco naprosto neobvyklého,“ odpovídá Bonnefoyovi. „Pokud se člověk zcela dobrovolně postaví mimo nebo o stupeň výš, pokud na ně bude pohlížet jako na představení a jako by byl sám na místě bytosti z jiného světa přihlížející tomu, co se tu děje, tak by nic nepochopil, slova by byla jalová, všechno by bylo vyprázdněné. /.../ Tohleto jsem chtěl vyjádřit. Přirozeně tomu dávali sociologický výklad, zatímco to, co jsem chtěl vyjádřit, se rámcům logiky a sociologie vymykalo. V mém úžasu nad existencí bylo zdůraznění bytí, neobvyklosti bytí jako takového.“ Tentokrát stačil k odstupu „sen za bílého dne“, ale princip inspirovaného nepochopení zůstává stejný. Aby se svět (nebo aspoň ten jeho fragment, o němž se bude hrát) vešel na jeviště, je třeba ho zmenšit perspektivou; poodstoupit do určité vzdálenosti. Může to být vzdálenost cizince, pro něhož místní řeč ještě není samozřejmá, vzdálenost prostáčka pokládajícího hloupé otázky, vzdálenost snu... Všechny ty vzdálenosti byly pro barokní divadlo stejně nepostradatelné jako pro divadlo Ionescovo.

Rozdíl je ovšem podstatný: pro Calderóna je sen – často i sen, který považujeme za svůj život – tolik co zdání, přelud, iluze. Pro Ionesca je sen skutečnost, kterou nemůžeme manipulovat (ani s omluvou, že jí pak budeme líp rozumět); proto na ní lze založit věrohodné divadlo světa.

BIBLIOGRAFIE:

Eugène Ionesco: *Nový nájemník* (překlad Bohumila Grögerová a Josef Hiršal in Pastýřův chameleon). Dilia, Praha 1964.

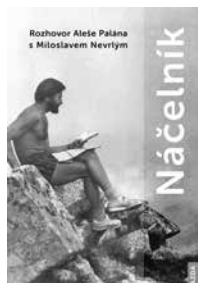
Eugène Ionesco: *Strípky deníku* (překlad Danuše Navrátilová). Argo, Praha 1997.

Eugène Ionesco: *Mezi životem a snem* (hovory s Claudem Bonnefoyem; překlad Jiří Našinec). Academia, Praha 2023.

Aleš Palán, Miloslav Nevrlý

Náčelník – Rozhovor Aleše Palána s Miloslavem Nevrlým

Kazda 2023

Knižní rozhovory novináře, spisovatele a redaktora Aleše Palána se již víc než dvacet let setkávají s velkým čtenářským i kritickým ohlasem.

Připomeňme jeho setkání s bratry Reynkovými *Kdo chodí tmami: Daniel Reynek – Jiří Reynek* (2004), rozhovor s Ludvíkem Armbrusterem *Tokijské květy* (2011), povídky s Marií Svatošovou *Neboj se vrátit domů* (2018) nebo zdaleka nejprodávanější Palánův titul *Raději zešítet v divočině* (2018), knihu rozhovorů se šumavskými samotáři.

Novinka *Náčelník*, v níž autor na 250 stranách vede rozhovor se zoologem, spisovatelem, skautem a milovníkem přírody Miloslavem Nevrlým (nar. 1933), bude patrně patřit hned vedle těch výše uvedených, tedy mezi nejznámější i nejoceňovanější Palánova díla. Její aktér totiž patří mezi osobnosti, které se dosud sice neocitly v přímém a dlouhodobém zájmu médií, které ale zato zásadně ovlivnily životy celé řady lidí, v případě Nevrlého především prostřednictvím literární tvorby.

Miloslav Nevrlý na začátku své životní pouti bydlel v Praze, svůj dospělý věk ale strávil v Liberci, kde v letech 1957 až 2000 (!) pracoval v tamním Severočeském muzeu, po většinu doby jako vedoucí přírodovědného oddělení. Díky své liberecké základně a cestovatelské vášni si zamiloval a prochodil v šedesátých i sedmdesátých letech takřka liduprázdné Jizerské hory, o nichž napsal *Knihu o Jizerských horách* (1976). „Tato průlomová poetická i naučná kniha nemá konkurenci v žádném průvodci, ani jiné publikaci o českých pohorích“ (s. 253). Nevrlého druhé vrcholné dílo

pak poprvé vychází v roce 1982 a nese název *Karpatské hry*. Jedná se o soubor popisů míst v rumunských horách, o zastavení, o meditaci krajiny, lidí i života, o oslavu divokého poutnictví bez jistoty pohodlného ubytování i teplého jídla. „Čím svobodněji půjdeš, tím lépe. Víc zkusíš, víc prožiješ!“ (M. Nevrlý, *Karpatské hry*, Vestri 2017, s. 14.) Tato věta by mohla být i podtitulem Palánovy knihy, v níž tazatel životem dotazovaného postupuje tradičně chronologicky.

Nevrlý, ač v osobním kontaktu člověk spíš plachý a ostražitý, se zde ukazuje jako otevřený a upřímný vypravěč. Ani takový ale nevypráví vše, vědom si skrytosti životních cest. O své v současnosti oblíbené písni *Stojí hruška v širém poli* říká: „Při sloce ‚A já pojedu daleko, přes hory hluboké, kéž bych byl nikdy nepoznal panny černoooké‘ mně vždycky vstoupí slzy do očí. Nevím proč, snad si moje podvědomí vzpomene při těch slovech na něco z mládí, ale neví nebo nechce vědět na co“ (s. 54).

Palán je poučeným a připraveným tazatelem. Ptá se Nevrlého na jeho ornitologická studia, na zaměstnání v muzeu, na průběh jeho objevných cest, na získané životní zkušenosti i na víru, v jejímž rozvinutí hrála důležitou roli příroda a Sluneční píseň sv. Františka z Assisi.

Knižní setkání s Miloslavem Nevrlým zve k objevu jeho knih, které se snad i díky aktuálnímu rozhovoru dostanou do širšího povědomí.

Lukáš Jirsa

Peter Scazzero

Emočně zdravá spiritualita

Paulínky 2023

Nelze být duchovně zralý a zároveň emočně nezralý: k tomu dospěl autor díky bolestným zkušenostem se sebou samým i s lidmi, které se coby pastor multietnické

komunity pokoušel duchovně formovat. Jeho služba i rodinný život byly poznamenány emoční nezralostí a vnitřní rozervaností. Podobně jako mnozí z nás běžně přehlížel a potlačoval své emoce, vyhýbal se konfliktům a neuměl přijímat své limity... Postupně dospěl k poznání, které v katolické církvi vyjadřujeme zásadou „gratia supponit naturam“ (milost předpokládá přirozenost): dnešním jazykem – emoční inteligenci a zralost nelze suplovat duchovním životem, obě tyto roviny se v nás prolínají a vzájemně podmiňují. Přirozená rovina a její neduhy se neustále promítají do všech zásadních vztahů našeho života: do vztahu s Bohem, se sebou samými i s druhými lidmi.

Je zajímavé, jak tento evangelikál nadšeně čerpá z pokladů katolické spirituality – u nás mnohdy poněkud zaprášených –, přičemž k nim přistupuje velmi kreativním, životodárným způsobem. Například v 6. kapitole pobízí čtenáře k zavedení denního rytmu modliteb „šitého na míru“, k praktikování modlitby examen a slavení dne odpočinku (šabatu), což objevil právě pobytem v několika řeholních i nových komunitách katolické církve.

Kniha se záhy stala světovým bestsellerem. Scazzero pak navázal sérií odvozených titulů (viz *Emocionálně zdravý vedoucí, Emocionálně zdravá církev*; další se chystají k vydání). Všechna jeho díla stojí rozhodně za pozornost.

Kateřina Lachmanová

Šebestián Pavel Smrčina,
Ondřej Havlíček
Františkánskej živel
Jak žít z Boha a dávat lidem
Cesta 2023

Františkánský kněz Šebestián Pavel Smrčina (nar. 1966) je výraznou osobností české církve, přestože možná nepatří mezi ty nejznámější. I když

po ocenění Laskavec (2017) a jeho každodenních zamyšleních na YouTube se i on dostal do povědomí značného počtu lidí. Oproti intelektuálním kněžím (T. Halík, M. Vácha, J. Prokeš ad.) se tento akční muž vyznačuje blízkostí těm sociálně nejpotřebnějším a utváří svým způsobem konkrétní podobu „církve jako polní nemocnice“, jak po ní volá papež František.

Ondřej Havlíček (nar. 1988), novinář, vystudovaný právník a spoluzakladatel podcastu *Bez filtru*, se ptá přímo a někdy provokativně na Šebestiánovy konkrétní zákruty života i jeho duchovní svět. Františkán reaguje bez vytáček, bez teoretických intelektuálních reflexí. Jeho odpovědi vycházejí z intenzivní životní zkušenosti muže se silným charakterem i charismatem, který poznal kněžské pastorační úspěchy i pády, když byl téměř vyloučen z řádu kvůli „pohromě na Prusinách“ (s. 89) nedaleko Plzně. A právě při reflexi tohoto období přichází výjimečně rozsáhlé odpovědi, z nichž krystalizuje kromě dalších poznání i silné konstatování: „Každý náš hřích zatěžuje celý naše společenství“ (s. 95). Zásadní je i Šebestiánovo sedmáctileté působení v Moravské Třebové, kde zprvu proboujel a následně rozvíjel práci s bezdomovci. Rozhovoru sluší zachování hovorového jazyka, jež je respondentovi vlastní.

Lukáš Jirsa

Přijde den, ano už je tady...

Korespondence Bohdana Chudoby 1977–1981
Nautilus 2023

Z bohaté pozůstatosti Bohdana Chudoby (1909–1982) se daří postupně publikovat různé žánry (viz též *Universum* 1/2023).

Zásluhou nakladatelství *Nautilus* manželů Štogrových nedávno vyšla Chudobova korespondence z období, kdy Chudoba již žil v Madridu a byl vážně nemocen. Název publikace je citací z jednoho jeho dopisu.

V úvodu a doslovu Josef Štogr charakterizuje Bohdana Chudobu jako kontroverzní osobnost a nevídaného proroka. A vydávanou korespondenci jako vhodný doplněk k již vydanému Chudobovu zásadnímu dílu *Člověk nad dějinami*.

Většinu ze 111 publikovaných dopisů tvoří Chudobova vzájemná korespondence s ekonomem a velmi aktivním činitelem katolického exilu Františkem Pindákem (1930–1991). Ten emigroval v roce 1968 do Holandska, kde pak působil na univerzitě v Rotterdamu. V roce 1977 oslovil dopisem Bohdana Chudobu, z čehož se brzy vyvinulo upřímné přátelství. (Na paměť F. Pindáka vydala v roce 1994 Křesťanská akademie v Římě sborník *Přerušená setkání*, který obsahuje vzpomínky a příspěvky jeho přátel a též jedenácti Pindákových článků z let 1980 až 1989 věnovaných zejména ekonomickému vývoji a pokusům o „reformy“ v SSSR, ČSSR a v zemích východního bloku.) Dalším významným „aktérem“ korespondence byl Jaroslav Vrzala (1926–2022), který emigroval již na jaře roku 1948 do Francie, kde pak působil v různých mezinárodních organizacích a jako překladatel a publicista.

Častým tématem dopisů je

Chudobova snaha o publikaci jeho četných a rozmanitých rukopisů. Dovídáme se o šíři jeho zájmů (mj. přeložil z řečtiny do češtiny *Nový zákon*) i o aktivitách a vztazích v českém katolickém exilu. Chudoba se o některých osobách vyjadřuje značně kriticky a nevybírávě.

Velmi cenné a teologicky podnětné jsou čtyři Chudobovy dopisy Mons. Tomáši Špidlíkovi, SJ (1919–2010) z posledního roku jeho života, i jeden Špidlíkův dopis (těch bylo patrně více). Ve svých dopisech Chudoba nejprve polemizuje s běžnými názory na lidskou duši a její nesmrtelnost, poukazuje na nepřesnosti v latinském překladu nicejsko-cařihradského vyznání víry a uvádí své výhrady vůči římskokatolické církvi. V posledním dopisu pak rekapituluje svůj život historika a literáta (chtěl být původně lékařem). Brzy nato zveřejnil Tomáš Špidlík v časopisu *Nový život* Chudobův nekrolog...

Dopisy obsažené v publikaci shromáždil ve svém archivu František Pindák a manželům Štogrovým je poskytla jeho sestra paní Marie Geraets. Není pochopitelně jasné, zda se jedná o kompletní Chudobovu korespondenci z uvedených let, ani to, zda by Chudoba souhlasil s publikací některých z těchto dopisů a výroků, které v nich vyslovil.

Publikace se vyznačuje velmi pečlivou editorskou prací Martina Nikolovského (což je pseudonym, který použil i B. Chudoba). Ke každému dopisu jsou připojeny poznámky obsahující údaje o osobách, knihách, organizacích, historických událostech apod., o nichž se v dopisu píše (celkem je takovýchto poznámek 641). Velmi užitečný je i jmenný rejstřík, který zahrnuje osoby uvedené jak v dopisech, tak v poznámkách.

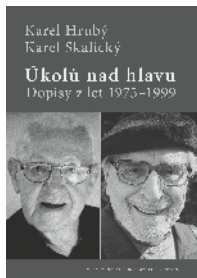
Vladimír Roskovec

Karel Hrubý, Karel Skalický

Úkolů nad hlavu

Dopisy z let 1975–1990

CDK 2023

V roce 2021 vyšly dopisy teologa Karla Skalického s filosofem Erazimem Kohákem *Tvůj in Xto: vzájemná korespondence z let 1978–2011* (Torst).

Jejich dopisy byly plné vroucího citu a zájmu o svého souputníka, o jeho životaběh duchovní i praktický. Zároveň byly i vrstevnatým svědectvím o situaci nejen křesťansky orientovaného exilu.

Korespondence Karla Skalického (nar. 1934) se sociologem a sociálně-demokratickým intelektuálem Karlem Hrubým (1923–2021) je co do rozsahu skromnější (175 stran) a po obsahové stránce o trochu instrumentálnější, nikoli však méně přínosná.

Skalický s Hrubým se osobně setkali na konferenci o filosofii českých a slovenských dějin ve švýcarském Interlaken v roce 1976. Publikace zachycuje 24 let písemného styku exulantů, jejichž životy měly rozličné kontury i společné, především intelektuální zájmy. Svazek prozrazuje mnohé o aktivitách lidí, jimž na srdci neustále ležel osud jejich domoviny. Nanejvýš precizně opoznámkované listy jsou dalším vzácným střípkem do mozaiky připomínající a budoucím generacím i přibližující život druhé poloviny 20. stol., a to včetně jeho praktických stránek, kdy organizace konference či příprava časopisu byla limitována zcela jinak, než je tomu dnes.

Vedle předmluvy Karla Skalického kniha obsahuje zasvěcenou studii Zdeňka A. Emingera. Ten je podepsán i pod pečlivou redakční práci, poznámkami i užitečným jmenným rejstříkem.

Lukáš Jirsa

Zuzana Svobodová, Andrea Blaščíková

Být, poznat a milovat

Augustinovsky dialog

Karolinum 2023

Těžko člověk porozumí světu, není-li schopen dialogu s druhými. A jen těžko se dokážeme takto setkat s druhými, nejsme-li schopni vnitřního dialogu

sami se sebou. Augustinovsky dialog, jak zní podtitul velmi hutného přemítání o filosofii výchovy, či lépe filosofii lidského zrání, je veden formou písemného rozhovoru autorek. Perspektiva promyšlení Augustinových myšlenek je díky tomu mnohem plastičtější, vícevrstvá. Nabízí přirozeně prostor pro aktualizaci, srovnání s novodobými mysliteli a zkušenostmi autorek. Tak například, říká Svobodová, oslovení žáka, jež má probouzet jeho osobní bytí, má větší šanci, přizná-li si učitel své hranice, ukáže-li sebe sama ne jako mentora (který „s jistotou ví“), ale jako člověka, který hledá pravdu, který se ptá po dobru. Dialog podle Augustina, pokračuje Blaščíková, může posluchače probudit, pohnout s ním do té míry, že se bude snažit stát se tím, koho dosud jen předstíral. A v dialogu se také odkrývá to, že mnoha slověům, které vyslovujeme, vlastně nerozumíme, včetně těch, jichž užíváme o Bohu.

Nesmírně inspirujícím způsobem autorky debatují o Boží stopě v našich životech: bytí, poznání a milování, následně se zamýšlejí nad přátelstvím a hledáním pravdy, nad strachem a důvěrou, nad bytím na pomezí vnějšího a vnitřního světa, nad smyslem našeho snažení. Poslední kapitola je pak zaměřena na hledání „stále nových počátků vnitřního dialogu s vnitřním Učitelem, které se odrážejí a mají odrážet v našich dialozích s druhými a se světem“.

Josef Beránek

Lucie Šmídová, Mireia Ryšková

Ke kněžství ženy

Korespondence Josefa Zvěřiny

a Mirei Ryškové (1980–1986)

Karolinum 2023

V úvodu knihy s podtitulem Korespondence Josefa Zvěřiny a Mirei Ryškové (1980–1986) Lucie Šmídová charakterizuje období 1948–1989;

popisuje likvidační snahy komunistické moci vůči katolické církvi, představuje Josefa Zvěřinu, popisuje postavení žen jak ve společnosti, tak v katolickém či disidentském prostředí. Mireia Ryšková v další stati ukazuje potřebu Josefa Zvěřiny formulovat „Teologii ženy“, k jejímu rozpracování ovšem již nedošlo. Autorka uvádí své chápání názoru Zvěřiny na kněžské svěcení žen, kdy teolog na jedné straně vidí velkou a jasnou potřebu postavení ženy v katolické církvi teologicky promyšlet a prakticky pojednat (vnímá například nespravedlnost vyloučení žen z rozhodovacích procesů i ve věcech, které se týkají jich samých), na druhé straně vnímá současný stav neumožňující zavádět kněžskou ordinaci žen a na třetí straně hledá cesty směrem k jakémusi specifickému zvláštnímu zasvěcení či svěcení, které by vycházelo z Boží stvořitelské myšlenky o ženě. Autorka v textu uvažuje i o motivech, které Josefa Zvěřinu vedly k rezervovanému postoji v otázce ordinace (loajalita k církevnímu úřadu, obava z klerikalizace žen, neexistence šance na úspěch v dané věci). Publikace pak obsahuje sedm dopisů Zvěřiny Ryškové, tři dopisy Ryškové Zvěřinovi, pět dopisů Ryškové adresovaných více přátelům. Texty přináší osobní, autentická svědectví o prožívání (nejen racionální úvahy) tématu u obou protagonistů.

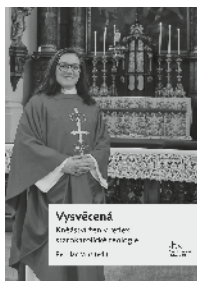
Alan Křišťan

Petr Jan Vinš (ed.)

Vysvěcená – Kněžství žen v reflexi starokatolické teologie

Starokatolická církev v ČR, 2023

Základ sborníku o kněžství žen vznikl původně pro velmi specifický účel. V roce 2022 byla tato otázka otevřena na 51. synodě české starokatolické

církvě a výběr textů měl posloužit jako materiál pro účastníky. Bylo třeba vyhodnotit zkušenosti s jáhenstvím žen v místní církvi i zkušenosti se službou žen v kněžském či biskupském úřadu v zahraničí. Některé statě vznikly přepisem přednášek na mezinárodní konferenci Žena vysvěcená na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v roce 2017. Když zmíněná synoda nakonec přitakala tomu, aby v české starokatolické církvi měli přístup ke služebnému kněžství všichni pokřtění bez rozdílu pohlaví, zrodila se myšlenka, že by texty bylo možné zpřístupnit širšímu publiku. Proto byl původní základ doplněn o další studie či osobní svědectví a vznikla tak antologie, která tuto problematiku nasvěcuje z mnoha úhlů.

Sborník otevírají tři předmluvy, starokatolického biskupa P. B. Stránského, editora P. J. Vinše a římskokatolické teoložky M. Ryškové, která se zde otevřeně přiznává k touze po kněžské službě. Následující odborné statě zprostředkovávají zahraniční zkušenost, zejména v anglikánském a starokatolickém prostředí. Pozornost si zaslouží výpověď někdejšího faráře z německého Kasselu Hans-Jürgena van der Minde (1940–2020), který se s teologickou erudicí (a přitom přístupně i pro neteology) vyrovnává s některými biblickými argumenty proti svěcení žen, poukazuje na důstojné postavení žen v Ježíšově době a v rané církvi.

Zásadní je studie teologa, bibliisty a historika Urse von Arxe (1943), který

přináší dějinné shrnutí tématu uvnitř společenství Utrechtské unie a pak nabízí úctyhodný fundament pro zavedení služebného kněžství žen. Ostře kritizuje některé ahistorické výklady jak ve prospěch této praxe, tak proti ní. Pozoruhodné jsou texty teoložky Angelly Berlisové, která se z perspektivy své zkušenosti mimo jiné zaobírá středověkou či pozdější argumentací proti svěcení žen. Neméně podnětné je svědectví anglikánského teologa Richarda Harriese (1936), který v letech 1987–2006 působil jako biskup v Oxfordu a byl ze své pozice hierarchie svědkem nástupu presbyterek ve své diecézi.

Navzdory tomu, že původně měl sborník specifický účel pro situaci uvnitř místní starokatolické církve, je i díky pečlivé práci editora cennou inspirací pro úvahy nad otázkou role žen v křesťanském společenství vůbec. Ostatně není tajemstvím, že i v rámci římskokatolické církve je tato otázka velmi aktuální. Už v době komunistické totality přistoupil tajný biskup Felix M. Davídek ke svěcení jedné ženy na kněze a tři dalších na jáhenky. Stojaté vody znovu rozvířil papež František tím, že začal dávat ženám významné posty v církevní správě, pozval je ke službě u oltáře (nejen jako ministrantky, ale také jako lektorky a akolytky), založil komisi pro studium diakonátu žen a inicioval synodální proces, který se nevyhýbá diskusi o důstojnějším zařazení žen do církevního života. I proto hodnotím velmi vysoko tuto přehlídku relevantních historických, teologických a biblických argumentů a za užitečné považuji i pohled reformovaných teologů na papežské dokumenty, které se dotýkají této problematiky. Knihu vřele doporučuji jak teologům, tak i běžným věřícím, kterým není lhostejná role žen v církvi.

Jan Regner

Dominique Barthélemy

Bůh a jeho obraz

Krystal OP 2023

Tato útlá knížka (186 str.) sestává z textů, které Barthélemy koncipoval už před více než šedesáti lety. Pro českého čtenáře ji v r. 2022 zpřístupnil

Hyacint Ullman OP. Její podtitul zní „nástin biblické teologie“ a v té se autor drží dvou principů: 1. Písmo důsledně pojímá jako celek (výchozí hermeneutikou je propojenost všech knih Starého a Nového Zákona), 2. V Písmu jde o to, co Bůh nám chce říci sám o sobě. Biblickou teologii potřebujeme proto, abychom se nechali přetvářet živým Bohem, neboť jinak se převlékáme za jednu z oveček dobrého pastýře. Starý zákon, který autor označuje za „velký bestiář modloslužby a katalog padělků živého Boha“ (sic!), nám dává poznat naše modlářství, naše útěky před Bohem a naši bídu.

Texty vznikaly v době druhého vatikánského koncilu, který usiloval o aggiornamento, a tím je prodchnuta celá kniha. První kapitola se zabývá Jóbem, teprve až skrze něj se Izrael mohl otevřít otázce: „Jaký je vztah člověka, jemuž se nedostalo zjevení, k Bohu?“ Následující Genesis osvětluje důvody neznalosti Boha. Ve třetí kapitole Abrahám není idolem nedosažitelné poslušnosti vůči Bohu, nýbrž mužem, který prochází „temnotou víry“, aby pochopil, že jeho otcovství závisí na otcovství Božím, a nikoli na kultuře, která nás obklopuje, atd. Závěrečná kapitola hovoří o Dechu (sic!) živého Boha, který v nás dnes zakládá nový život. Barthélemy tak očisťuje obraz Boha zaprášeného našimi zvetšelými interpretacemi Božího sebesdělení.

Vladimír Albrecht

Marek Vácha: Meditace cestou autem z Čech na Moravu

Lukáš Jirsa mě oslovil, abych měl pro televizi Noe rozhovor s Johnem Lennoxem, matematickem, který dostane v Praze cenu a píše knihy o vědě a víře. Vlastně z toho mám radost. Johna Lennox rád poznám osobně. Ale říkám si, že už by s ním mohl vést rozhovor někdo jiný. Jsem expert na vědu a víru a taky expert na tisíc jiných témat. Mnohokrát jsem byl pozván do nejrůznějších měst, abych pohovořil o vztahu mezi vědou a vírou. Ano, správně. Neprotiřečí si, nýbrž podávají si ruce. Taky mě zvou na přednášky o křesťanství a ekologii a vůbec o encyklice *Laudato si'*. Na přednášky o GMO. Na přednášky o sekvenování lidského genomu. Pro DVTV jsem diskutoval s oponentkou o uzákonění eutanazie, ještě to visí někde na webu arcibiskupství. Taky mám přednášky o Darwinovi a o evoluci a o první kapitole knihy Genesis. A že krajina je zrcadlo duše. A o etice vědy. O životě otce Gregora Mendela a o tom, že si neumíme vážít svých hrdinů. A o etice obecně a že etika je umění žít. Dokonce mě pozvali do televize, abych pohovořil o etických souvislostech norování lišek. To bylo tak absurdní, že jsem to vzal. Co jsem naopak nevzal, bylo povídání do Českého rozhlasu o financování pražské arcidiecéze, i když o tom vím přibližně stejně jako o norování lišek.

Tak si říkám, zdali by už nemohli pozvat do televize někoho jiného. Nemám z těch pozvání radost. Jsem introvert, netěší mě, když mě lidé znají. Nemám důvod a ani chuť být slavný. Do přednášek chodívám se sebezapřením. Předevčirem na hlavním nádraží se paní postavila pár centimetrů ode

mě a ptala se, zda jsem to já. Odpověděl jsem po pravdě, že nevim. Tak vyšmátrala knihu, zamávala s ní a ptala se, zdali jsem to napsal a zdali bych jí to i podepsal. Podepsal. Pak selfie. Fotografi s opičkou. Asi bych měl mít radost. Pravda, posledních šestnáct let jsem farní vikář u Nejsvětějšího Salvátora a za tu dobu jsem jistě ledacos pochytil. Ale stále jsem plachý a jsem introvert.

Když mě opět pozvali do televize, abych pohovořil o křesťanství a potratech, už jsem napsal všem třem děkanům našich tří katolických teologických fakult, že tam všude mají katedry křesťanské etiky, a zdali by nemohli do té televize někoho vyslat místo mě, když chtějí přímo v zadání křesťanství plus něco k tomu. Nevyslali nikoho. Nevím, proč v naší malé zemi nemáme dvacet absolventů teologických fakult, co by uměli něco říct o vědě a o víře, a dvacet odborníků, co by umělo křesťanství a environmentální etiku a dalších dvacet lidí na křesťanství a ostatní bioetiku.

Ne že by přitom katolíci nebyli aktivní. Jsou. Jak říká v Písmu Pán Ježíš, zhřeš-li tvůj bratr, tak to hned dej na facebook a hlásej to ze střeš. V těle církve je údovost, jak víme, a zdá se mi, že těch křesťanů, co rozeznali svou vokaci a poslání v tom být kritickým hlasem v těle církve, je vlastně docela dost a že tělo církve pak vypadá jak ti pacienti s elefantiázou. Tahle část těla funguje bezvadně.

Současná katolická církev není pasivní, naopak, je aktivní. Jednu věc umíme skvěle a umíme ji naprosto bravurně a nikdy v tom neuděláme chybu. Když to jen trochu jde, umíme naprosto

neomylně ztrapnit sami sebe a nevynecháme k tomu jedinou příležitost. Když se my střelíme do nohy, nikdy se nemíneme. Když někdo z biskupské konference řekne třeba „dobrý den“, v tisíci komentářích rozebíráme, co na tom bylo naprosto nepřijatelné, zcela přes čáru, a že to by si opravdu nikdo neměl dovolit. Intelektuálové si pak dokonce všímají nikoli toho, co biskup řekl, nýbrž toho, co neřekl, a co měl. V biologii tomu říkáme alergická reakce, přestřelená odpověď imunitního systému na velmi slabý podnět.

S Renatou Kalenskou teď píšeme knihu rozhovorů a ona se mě opakovaně ptá, zdali se nebojím, že mě shora budou popotahovat, zda nepocituji cenzuru od hierarchie. Odpovídám, že mě nikdo nikdy z biskupské konference nešíkanoval, píše si, co chce. Jako farář mám šestnáct a půl čistého, co si na mě kdo chcete vzít?

Takže abych byl adresný. Universum čtou jistě katolíci intelektuálové. Co se týče vědy a víry, věřím a doufám a jsem si jist, že čtete a že čtete víc než já, inteligentní jsme všichni tak stejně. Máte načteného Johna Lennox, Francisca Ayalu, dej mu Pán Bůh věčnou slávu, Johna Haughta, Johna Polkinghorna, a *Velké partnerství* rabbiho Sackse. Moje mailová adresa je orko@orko.cz, je jednoduchá na zapamatování. Až mi příště zavolá Lukáš Jirsa, že by chtěl pro Noe rozhovor na téma vědy a víry, až mi zavolají z ČT nebo z Primy CNN nebo z Novy nebo z Českého rozhlasu, ať mám komu z vás napsat. Jak řekl přesně Jean Gabin ve filmu *Svatý rok*, já už jsem přispěl.

Nakladatelství
a knihkupectví,
které má směr

Marek Vácha

NEMOCÍ STALA SE PRAVDA

Texty 2021–2023

Křesťanství je způsob, jakým je člověk na světě, křesťanství jsou oči, kterými vidíme svět a mysl, která vnímá svět, křesťanství je obloha v noci, křesťanství je sklenice červeného vína po nejlepší obědě v životě, křesťanství jsou první sněženky na zahradě, křesťanství je...

Šebestián Pavel Smrčina, Ondřej Havlíček

FRANTIŠKÁNSKEJ ŽIVEL

Jak žít z Boha a dávat lidem

Chvilí recesista a chvíli kontemplativní kněz, potom zase manažer a jindy prostý poutník. Je to prostě živel. Františkánskej živel!

Marek Vácha

LÁSKA TVOŘÍ KRÁSU

Kolikrát jsme z kazatelen slyšeli, že Pán Bůh stvořil svět z lásky! Pavel řekne, že v tom, co nazýváme God, Dios, Dieu nebo Bůh, žijeme, pohybujeme se a jsme, jsme uvnitř něj. Jan řekne, že to ono je láska. Je-li Bůh láska a je-li láska tvořící tak, že dá vzniknout vesmíru z ničeho, pak je lidská láska taky taková, láska je jedna.

tel.: 739 523 755

www.cestabrno.cz

dotisk

UNIVERZÁLNÍ KRISTUS

*Jak může zapomenutá skutečnost
změnit všechno, co vidíme,
v co doufáme, v co věříme*

RICHARD ROHR

připravujeme

POZNÁNÍ

Obnovení starobylé tradice

CESTOU

k probuzení srdce

MOUDROSTI

**CYNTHIA
BOURGEAULTOVÁ**

www.lukas-syn.cz

LUKÁŠ SYN
NAKLADATELSTVÍ

Novinky z Portálu

ABRAHAM J. HESCHEL

Šabat

Jeho význam
pro současného
člověka

PŘEKLAD TEREZA KREKULOVÁ

Významný židovský myslitel 20. století v duchovně podnětné knize poukazuje na podstatný rys moderního člověka – jeho neschopnost vnímat božskou dimenzi času jak ve dnech všedních, tak ve dni odpočinku. Jak říká, příliš dobýváme prostor, místo abychom posvěcovali čas. Srozumitelným a inspirativním způsobem přibližuje význam šabatu a dává současnému člověku podněty k tomu, aby se zamyslel nad tím, jak se vztahuje k času, práci, odpočinku či oslavě stvoření.

Brož., 160 s., 269 Kč

DIRK DE WACHTER

Hraniční doba

Konec normálních
časů?

PŘEKLAD MILENA NOVÁKOVÁ

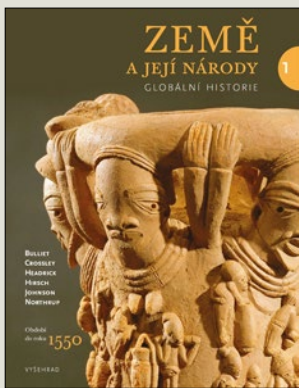
Podle autora je v současnosti populární diagnóza hraniční porucha osobnosti. Dirk de Wachter věnuje u každého diagnostického vodítka této nemoci zamyšlení, nakolik je příznačné nejen pro lidi s touto nemocí, ale vůbec pro typické jedince naší společnosti. Do jaké míry nás charakterizují nestabilní vztahy? Ztráta smyslu a prázdnota? Jak s touto diagnózou souvisí dnešní honba za svobodou, slastí a úspěchem? Na konci autor nabízí naději: Může nás zachránit umění, hledání smyslu, pouto s druhými, každodenní drobné laskavosti?

Váz., 304 s., 499 Kč

KNIHKUPECTVÍ PORTÁL:
Praha 1, Jindřišská 30 /
Praha 8, Klapková 2

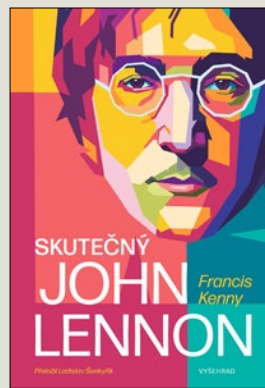
obchod.portal.cz

portál

Kolektiv
ZEMĚ A JEJÍ NÁRODY 1
Období do roku 1550

Moderní průvodce světovými dějinami ve výpravném provedení Globální přehled světových dějin, jehož základním tématem je interakce člověka s jeho životním prostředím v různých dobách, místech a společnostech. Desítky map, unikátních ilustrací a chronologických tabulek poskytují skutečně interaktivní čtenářský zážitek. Váz., 472 s., 1299 Kč

Francis Kenny
SKUTEČNÝ JOHN LENNON

Životopisů legendárního „brouka“ je celá řada, tento jediný je ale z pera člověka, který vyrostl ve stejném prostředí, jež formovalo Johna v poválečném Liverpoolu. Traumata a úzkosti, které John v dětství prožil, utvářely jeho komplikovanou, konfliktní povahu, jež byla odvrácenou stranou jeho tvůrčí geniality a přispěla jak k fenomenálnímu úspěchu skupiny, tak i k jejímu rozpadu. Váz., 328 s., 499 Kč

Eva Večerková
**POSVÍCENÍ A HODY
V ČECHÁCH A NA MORAVĚ**

Kniha přináší zajímavé svědectví o současné podobě posvícenských slavností, ale podává i ucelený kulturně historický pohled na posvícení a hody. Věnuje se zvláštěm hodů na Moravě, např. úloze chasy spjaté se stárkovskou organizací. Obrazově bohatě vybavená publikace popisuje obchůzky a průvody, stavění hodové máje s tradičním pořadem zvyků a obřadních tanců a mnohé další. Váz., 288 s., 399 Kč

Heinrich Böll
OCHRANNÉ OBKLÍČENÍ

Fritz Tolm je mediální magnát. Se slávou a mocí ale přichází také strach a zranitelnost. Kolem něj vzniká síť bezpečnostních opatření, která ho má chránit, současně se ale stává pavučinou, jež dusí nejen jeho, ale i jeho blízké. V paranoidním prostředí, kde každý návštěvník je podezřelý a každá věc může skrývat bombu, vyplouvají na povrch zasutá traumata a hlavně dvojznačný vztah bezpečí a osobní svobody. Váz., 272 s., 399 Kč

 VYŠEHRAD www.ivysehrad.cz

www.albatrosmedia.cz